

MAGYARORSZÁG

1989–2009

A változások tükrében

**KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL**

Magyarország 1989–2009

A változások tükrében

Budapest, 2010

Központi Statisztikai Hivatal

Magyarország 1989–2009

A változások tükrében

Budapest, 2010

© Központi Statisztikai Hivatal, 2010

ISBN 978-963-235-279-4 (nyomdai)

ISBN 978-963-235-280-0 (internet)

Felelős kiadó: Dr. Belyó Pál

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2010.096

Tartalom

Bevezetés	7
Népesség, népmozgalom	8
Foglalkoztatottság, munkanélküliség.....	10
Jövedelem – fogyasztás	12
Életkörülmények	19
Oktatás, tudomány, kultúra.....	24
Reálgazdasági folyamatok	30
Pénzügyek	36
Ágazati teljesítmények	39
Környezet és energia	49
Régiók	52
Táblázatok	55
Táblázatok jegyzéke	56
Ábrajegyzék.....	96

Részletes módszertani információk: www.ksh.hu

Bevezetés

A nyolcvanas–kilencvenes évek fordulóján a közép- és kelet-európai országokban – köztük hazánkban is – gyökeres politikai, gazdasági, társadalmi változás ment végbe. A rendszerváltozásnak nevezett események legalapvetőbb mozzanatai az egypártrendszer megszüntetése és a politikai pluralizmus megvalósítása, a társadalmi – állami és szövetkezeti – tulajdon dominanciája helyett a magántulajdon túlsúlyának elérése, a tervgazdálkodásról a piacgazdaságra történő áttérés voltak.

A változások történelmi szempontból igen gyorsan, de gyakorlatilag nem egyik napról a másikra, hanem hosszabb folyamat eredményeként következtek be. Ennek csomópontjai az 1989–1990. évi események voltak, ám azokat igen fontos változások előzték meg, és még jelentősebbek követték. Az előzmények közé tartozik többek között a fejlett országokkal folytatott gazdasági együttműködés erősödése, a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel való kapcsolat megteremtése, a gazdaság néhány területén a piaci viszonyok viszonylag szabad érvényesülése, a bankrendszer átalakítása, a személyi jövedelemadó-rendszer korszerűsítése, a világútlevel bevezetése és a devizakorlátozások megszüntetése.

A gyökeres változások 1989-ben kezdődtek a kormány és ellenzéki erők (kerekasztal-) tárgyalásával, a többpártrendszer működésének törvénybe foglalt biztosításával, a négy fontos politikai kérdéstről rendezett népszavazással, majd a következő évben országgyűlési választások előkészítésével és lebonyolításával, az új köztársaság elnökének megválasztásával folytatódtak.

Magyarország elmúlt 20 évében jelentős gazdasági, társadalmi átalakulás zajlott, amit a rendszerváltást jelentő főbb folyamatokon kívül többek között meghatározott nemzetközi környezetünk, így NATO-csatlakozásunk, majd a 2004. évi EU-csatlakozásunk. Az eltelt két évtized legfontosabb, statisztikailag is mért társadalmi és gazdasági eseményeinek vázlatos áttekintését jelen kiadványunkban foglaltuk össze.

Népesség, népmozgalom

A népesedéssel összefüggő kedvezőtlen folyamatok már a rendszerváltást megelőző években elkezdődtek. Az azóta eltelt két évtizedben is ezek az irányzatok érvényesültek. A társadalom egyik legnagyobb problémája, hogy fogy az ország lakossága, mivel kevesebb gyermek születik, mint ahányan meghalnak. Magyarországon 2010. január 1-jén 10 millió 13 ezren éltek, több mint 400 ezer fővel kevesebben, mint 1989-ben.

A születések számának a hetvenes évek közepe óta tartó csökkenése az elmúlt két évtized során folytatódott: 2009-ben 22%-kal kevesebb gyermek született, mint húsz évvel korábban. Az élveszületési arány 12 ezrelékről tartósan 10 ezrelék alá süllyedt. A termékenység színvonala – ami 1958 óta négy év kivételével a népesség természetes utánpótlására nem elégséges – 2003–2004-ben érte el mélypontját, majd az ezt követő öt évben enyhe fordulat következett be. A változás sajátossága, hogy a „Ratkó-gyerekek” unokái – ha kevesebben, később és változó családi keretek között is – döntően a harmincas években járó anyáktól születnek meg. Míg a gyermektelen 15–49 éves nők aránya két évtized alatt 14 százalékponttal 43%-ra emelkedett, addig az egy vagy két gyermeket nevelőké ugyanennyivel csökkent (45%-ra), a három és több gyermekeseké lényegében nem változott. Az alacsony születésszámból és a növekvő élettartamból adódóan a népesség tovább öregedett, ami távlatokban számos gazdasági és szociális gond forrása.

A születések egyre nagyobb hányada házasságon kívül történik, ami összefügg a párkapcsolati formák változásával. A házasságon kívül született gyermekek aránya 1989 óta 12%-ról 41%-ra emelkedett.

A nemzetközi összehasonlításban korábban is magas halandóság az 1993-as negatív csúcsot követően némi ingadozást mutat, de alapvetően csökkenő irányzatú. A halálozási ráta 14 ezrelékről 13 ezrelékre mérséklődött. A férfiak halandósága 25 éves kortól valamennyi korcsoportban, ezen belül a leginkább a középkorúak (40–54 évesek) esetében romlott, de körükben a kilencvenes évek végétől lassú javulás indult meg. Az időszak egészében az életkilátások javulásában továbbra is szerepet játszottak az idősebb generációk javuló életesélyei, valamint a folyamatosan mérséklődő csecsemőhalálozás, amelynek rendszerváltáskori 15,7-es értéke 2009-re 5,1 ezrelékre csökkent.

A népesség tényleges számát a születések és halálozások különbsége mellett a nemzetközi vándorlás egyenlege befolyásolja. A kilencvenes évek elejétől Magyarország a nemzetközi vándorlás nyertese, az ebből adódó pozitív egyenleg hozzávetőleg 300 ezer fővel mérsékelte a több mint 700 ezer fős természetes fogyást.

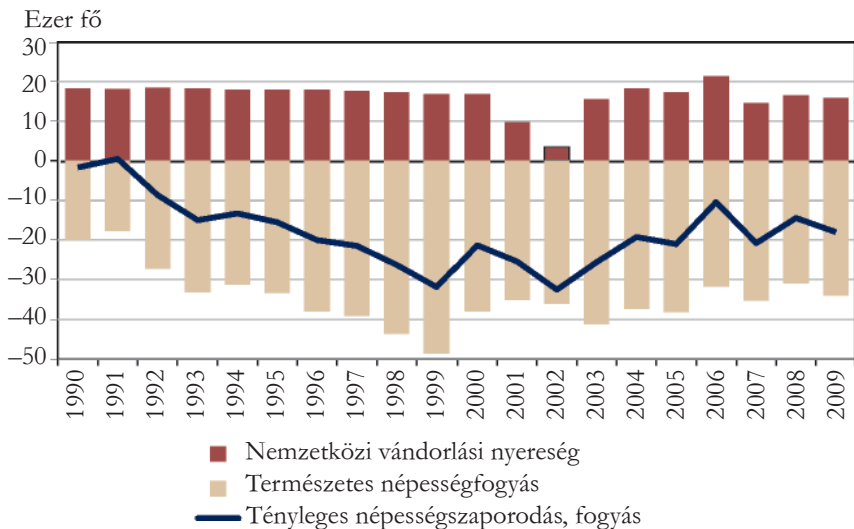
A népességet nőtöbbség jellemzi, ami az elmúlt két évtizedben folyamatosan emelkedett. A népesedés másik fontos vonása, hogy a fiatalok népességen belüli aránya egyre kisebb, az időskorúaké pedig nő. Mindez összefüggésben van a születések számának alakulásával, valamint az életkor meghosszabbodásával.

Az életmód változása megmutatkozott a házasságkötések számának nagymértékű csökkenésében és az együttélési formák változásában is. Az esküvők száma közel a felére, 40 ezer alá esett vissza az elmúlt két évtizedben, miközben a házasságra lépők

átlagos életkora emelkedik. A válások viszonylag magas számában érdemi módosulás nem következett be: 2009-ben 23 800 házasságot bontottak fel, közel ugyanannyit, mint húsz éve, ugyanakkor a házasságkötések csökkenő irányzata mellett jelentősen változott a népesség családi állapot szerinti összetétele. Az együttélési formák tekintetében a házasságban élők aránya folyamatosan csökken, míg a nőtlen, illetve hajadon családi állapotúaké növekszik. Napjainkban a felnőtt népesség kevesebb mint fele él házasságban és 32%-a nőtlen, vagy hajadon. Az átalakulás fontos jellemzője továbbá az élettársi kapcsolatban élők számának és arányának számottevő növekedése.

1989-hez képest a férfiak és a nők egyaránt hosszabb élettartamra számíthatnak. Ebben a kedvezőbb életkörülmények, a mérséklődő csecsemő- és gyermekhalálozás, illetve az idősebb generációk javuló életésélyei egyaránt szerepet játszottak. A születéskor várható élettartam több mint két évtizedes stagnálás-csökkenés után 1992 óta csaknem 5 évvel nőtt, és 2008-ban megközelítette a 74 évet. A javulás a férfiaknál valamivel nagyobb volt, de 69,8 éves várható élettartamuk még mindig 8 évvel alacsonyabb a nők 77,8 éves mutatójánál.

1. ábra A népességszámot alakító tényezők

Foglalkoztatottság, munkanélküliség

A gazdaság és társadalom 1989–1990-ben bekövetkezett mélyreható átalakulása a munkaerőpiacon alapvető változásokat eredményezett Ennek legfőbb jellemzője a teljes foglalkoztatás megszűnése, valamint a munkanélküliség megjelenése és állandósulása volt. A népesség gazdasági aktivitása jelentős mértékben csökkent, többek között a vállalatok és szervezetek megszűnése vagy átalakulása, a termelés és forgalom visszaesése, valamint a munkaerő – új feltételek közötti – intenzívebb kihasználása miatt, miközben a gazdaságilag inaktív rétegbe tartozók száma emelkedett. A munkanélküliség elkerülésére tömegesen választották a nyugdíjat, illetve valamely nyugdíjszerű ellátást, miközben a fiatalok a jobb elhelyezkedési esélyek reményében hosszabb ideig maradtak az iskolapadban, és a jóval alacsonyabb születésszám mellett is lényegében ugyanannyian vették igénybe a gyermekellátás otthoni formáit, mint korábban. 1998 után az inaktívak száma enyhén mérséklődött, de 2009-ben a 15–64 évesek körében így is 2,6 millió volt, mintegy 7%-kal (166 ezerrel) több az 1992. évinél.

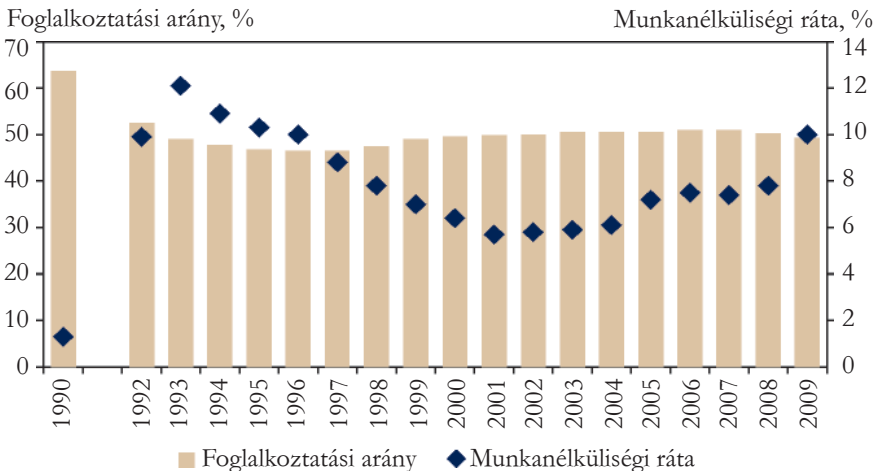
A foglalkoztatottság a rendszerváltást követő években – leginkább a gazdaság átalakulása következtében – jelentős mértékben visszaesett. A folyamat mélypontját 1996-ban érte el, ekkor mintegy 3,6 millió embernek volt munkája, ami 1,3 millióval kevesebb a rendszerváltás időszakához képest. A foglalkoztatási ráta a kilencvenes évek legelején még meghaladta a 60%-ot, majd 1996-ig 52%-ra csökkent. A foglalkoztatottak létszámának a rendszerváltást követő első időszakban bekövetkezett nagyarányú csökkenését 1996 és 2006 között a 15–64 éveseknél 327 ezres, 9%-os javulás követte, a foglalkoztatottsági ráta 57%-ra nőtt. 2008–2009-ben – a gazdasági világválság munkaerőpiacra gyakorolt hatásával összefüggésben – ismét megindult a csökkenés, és a nemzetközi összehasonlításban mindvégig alacsony foglalkoztatotti ráta 2009-ben a tíz évvel korábbi értékre süllyedt (55,4%). Ezen belül a fiatalok (15–24 évesek) mintegy 18%-a volt foglalkoztatott, ami lényegében fele a tíz évvel korábbinak, míg a 40 év felettiek rátája valamennyi korcsoportban nőtt, a növekedés különösen az 50 évesnél idősebbek körében volt jelentős. A fiatalok foglalkoztatottságának csökkenése a magasabb oktatási részvétellel és a tanulás melletti munkavállalás alacsony elterjedtségével, valamint a generációs munkanélküliségi ráta 2004-től tartó ugrásszerű növekedésével magyarázható, ugyanakkor az idősebbek hangsúlyosabb jelenléte a nyugdíjszabályok változásával és szigorodásával hozható összefüggésbe.

Az ágazati struktúrában a gazdasági szerkezetváltással húsz év alatt jelentős arányeltolódás zajlott. Az ártermelő szektorok foglalkoztatási súlya fokozatosan csökkent, és ezzel párhuzamosan a bővülő lakossági igények kielégítését célzó különféle szolgáltatásoké nőtt. A kitermelő ágazatokban (mezőgazdaságban vagy bányászatban) dolgozók aránya a kilencvenes évek elején még jelentősen meghaladta a 10%-ot, ez 2009-re 5% alá esett vissza, az ipari és építőipari ágazatokban (bányászat nélkül) foglalkoztatottaké 5–6 százalékponttal, 31%-ra csökkent, miközben a szolgáltatásokban munkát vállalóké ugyanezen időszak alatt folyamatosan emelkedett, és 2009-ben a foglalkoztatottak 64%-a ebben az ágazatcsoportban dolgozott.

A munkaerő-piaci pozíció és az iskolai végzettség között szoros kapcsolat van, a képzettség jelentősége egyre nő. Az alacsony iskolai végzettségűek, vagy az elavult, nem keresett szakmával rendelkezők versenyhátránya a legjelentősebb. Az elmúlt két évtizedben – a népesség képzettségi színvonalának emelkedésével összhangban – a foglalkoztatottakon belül jelentősen csökkent az alapfokú végzettségűek aránya, miközben a középfokúaké, illetve a felsőfokúaké számottevően emelkedett. Ugyanezen időszak alatt eltérő mértékben, de mindhárom iskolai végzettségi szint esetében mérséklődött a foglalkoztatási arány. Az iskolai végzettség jelentősége abban ragadható meg, hogy míg az alapfokú végzettségűek foglalkoztatási aránya tavaly nem érte el a 26%-ot, addig a diplomásoké 80% körül alakult.

A kilencvenes évek első felében az addig felhalmozódott strukturális és hatékonysági gondok, a kelet-európai piacok elvesztése, a gazdasági visszaesés és a piacgazdaságba való átmenet együttesen a munkanélküliség robbanásszerű növekedését eredményezték. A folyamat betetőzése 1993-ban következett be, ekkor több mint félmillióan voltak állás nélkül, a munkanélküliségi ráta pedig 12,1%-ot tett ki. A gazdasági növekedés beindulását követően 2001-ig folyamatosan és összességében kevesebb mint felére, 5,7%-ra esett vissza a munkanélküliség. 2002 és 2009 között kisebb vagy nagyobb mértékben – 2007-et kivéve – minden évet a munkanélküliség növekedése jellemzett, a legnagyobb mértékben 2009-ben nőtt az állástalanok száma, arányuk 10,1% volt. A válság okozta jelentős állásvesztésen túl a munkanélküliek számának utóbbi években bekövetkezett növekedéséhez hozzájárult az is, hogy a különféle támogatások mindinkább előfeltételezik az aktív álláskeresést, illetve az állás nélküliek egyre kisebb részének nyílik lehetősége a társadalombiztosítási ellátórendszeren keresztül kilépni a munkaerőpiacról. A munkanélküliek kevesebb mint ötödét kitevő fiatalok esetében a növekedés az elhelyezkedési lehetőségek szűküléséből adódik.

2. ábra **A főbb munkaerő-piaci tendenciák**
(a 15–74 éves népességen belül)

Megjegyzés: Az 1990. évi adat szakértői becslés. A munkaerő-felmérés adatai 1992-től állnak rendelkezésre.

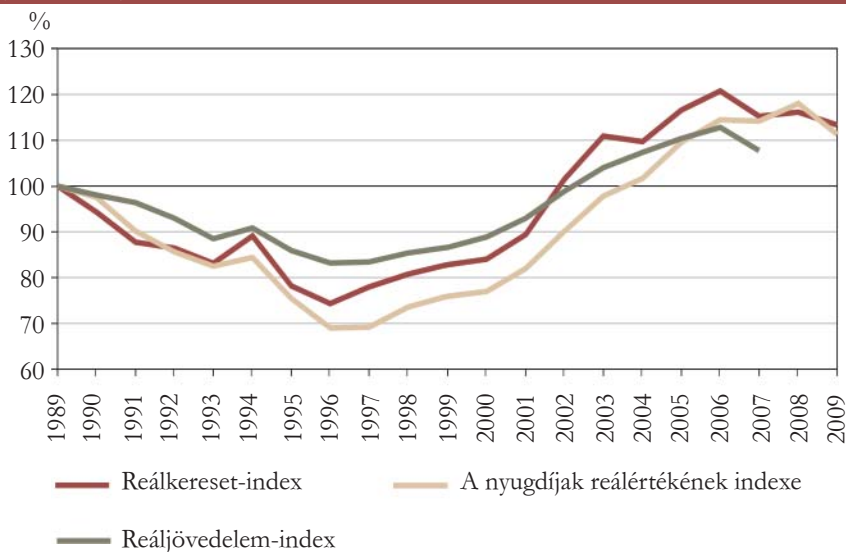
Jövedelem – fogyasztás

A lakossági jövedelem legnagyobb tételét képviselő **kereset** bruttó értéke az 1989. évi 10 600 forintról húsz év alatt 19-szeresére emelkedett. Az adózás utáni nettó átlagkereset ennél kisebb mértékben nőtt: 8200 forintról 15-szörösére. A keresetek reálértéke – nagyarányú nominális növekedés és fogyasztóiár-emelkedés mellett – 1996-ig folyamatosan csökkent, ekkor az 1989. évinél 26%-kal volt kisebb. Ezt tíz éven keresztül tartó csaknem töretlen emelkedés követte, azonban a 2006. évi csúcspontot követő éveket ismét csökkenés vagy kismértékű növekedés jellemezte. Az 1989. évi reálbér szintjét 2002-ben érték el, összességében pedig a 2009. évi reálbér színvonala a 20 évvel korábbit 13%-kal haladta meg.

A nettó és bruttó keresetek hányadosa jelentősen csökkent az időszak alatt: 2009-ben 100 forint keresetből 62 forint maradt a munkavállalóknál az 1989. évi 77 forinttal szemben. A keresetek alakulásában a nemek közötti különbség csökkent, a nők 22%-os hátránya 13%-ra mérséklődött. A rendszerváltást követően a keresetek alakulásában az iskolai végzettség szerepe nőtt. A szellemi foglalkozásúak kereseti előnye a fizikai dolgozókhoz képest a rendszerváltás idején 70–75%-os volt, napjainkban 100% fölé emelkedett. Az ágazatok közötti különbségek is nőttek, és a kereseti arányok több tekintetben átrendeződtek.

3. ábra

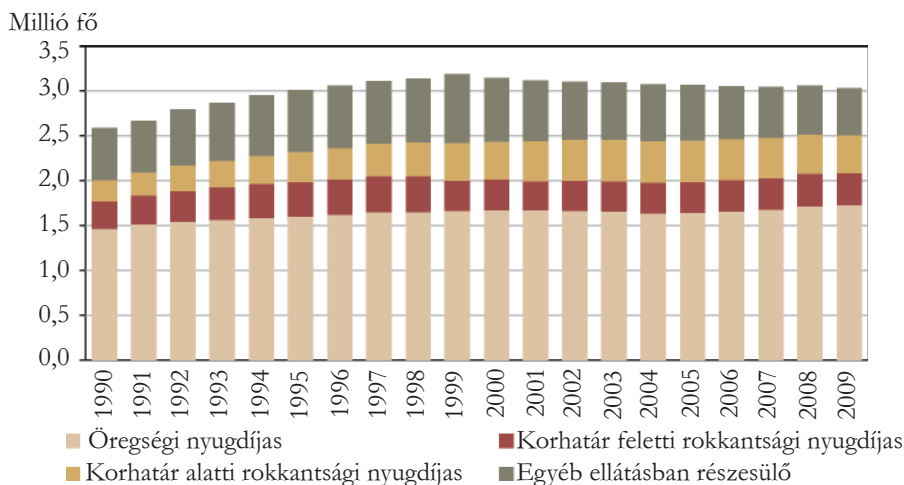
Reálkereset, reálnyugdíj, reáljövedelem
(1989=100)

A **társadalmi jövedelmek** az egy főre jutó nettó jövedelem több mint harmadát adják. A pénzbeli társadalmi juttatások legmeghatározóbb tétele – mintegy kétharmada – az elsősorban időskorúak ellátását biztosító nyugdíj. Ennek aránya az összes

társadalmi jövedelmen belül a kilencvenes évek második harmadától növekvő volt. A nyugdíjban és nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma a rendszerváltást követő első nyolc évben 30%-kal nőtt, és a kilencvenes évek közepétől meghaladta a hárommilliót. A gyors növekedést részben a nyugdíjkorhatárt elérők tömeges nyugdíjba vonulása, részben pedig a munkaerőpiacról kiszoruló munkavállalási korúak nyugdíjrendszerbe történő menekítése okozta. A kilencvenes évek végétől az ellátottak száma mérséklődött, részben a nyugdíjkorhatár fokozatos emelése miatt, részben az engedmények korlátozása, valamint a rokkantnyugdíjazás szabályainak szigorítása miatt. A nyugdíjak reálértéke 1997-ig 31%-kal csökkent, majd egy évi stagnálást követően fokozatosan emelkedett, és 2004-ben meghaladta az 1989. évi szintet. A növekedés 2007-ben megtorpant, 2009-ben pedig 5,7%-os csökkenésnek adta át helyét.

4. ábra A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők számának alakulása

A gyermekneveléshez való egyik fontos társadalmi hozzájárulás, a családi pótlék rendszere többször változott, néhány évig a gyermekek után járó adókedvezmény-nyel kombinálva működött, később (2006-ban) a kettőt egyesítették. E változásokkal is magyarázható, hogy a kifizetett összeg aránya a GDP-hez viszonyítva fokozatosan csökkent, 3,1%-ról 0,9%-ra, majd 2006 óta 1,3–1,4%-ot ér el. A gyermekgondozási segélyben részesülők száma megduplázódott, a gyermekgondozási díjban részesülőké pedig összességében 40%-kal visszaesett a 20 év alatt. A munkanélküliek támogatására fordított kiadások aránya a pénzbeli társadalmi juttatások között 1993-ban volt a legmagasabb (8%), onnantól a jelen évtized elejéig folyamatosan csökkent, az utóbbi években ismét nőtt.

A lakosság jövedelmének egyötöd–egyhatod részét a természetbeni társadalmi jövedelmek teszik ki. Ez a jövedelmi tétel az 1990-es évek közepéig csaknem folyamatosan csökkent, majd egy évtizeden át emelkedett. Az utóbbi 3 évben ismét elég jelentős,

mintegy 13%-os csökkenés következett be. E jövedelmi tétel legfőbb elemei az egészségügyi és szociális ellátás, az oktatás, valamint a kultúra, sport és néhány egyéb hasonló tevékenység támogatása.

Az 1990-es évtized első hét évében az egy főre jutó összes reáljövedelem 17%-kal csökkent. A foglalkoztatottság visszaesése és a munkájukat megtartók reálbérének csökkenése egyfelől, a nyugdíjasok számának gyors emelkedése másfelől a munkajövedelem arányának csökkenéséhez, a társadalmi jövedelmek szerepének emelkedéséhez vezetett. Az egy lakosra jutó reáljövedelem 1997-től tíz éven keresztül folyamatosan emelkedett, azonban a 2007–2009-es időszak három évéből kettőben ismét csökkent; színvonala 2006-ban 20%-kal, 2008-ban mintegy 9–10%-kal volt magasabb az 1989. évinél.

A jövedelmi különbségek az időszak elején nagymértékben fokozódtak. A legmagasabb jövedelmű népességtized előnye a legszegényebb 10%-hoz viszonyítva az 1987. évi 4,6-szeresről 1995-ig 7,5-szeresre nőtt, ami megmaradt 2004-ig, és azóta is csak kevésbé változott.

A rendszerváltás előtti jóléti **szociális rendszer** jelentős jövedelemkiegyenlítő és ellátó szerepet töltött be. A tömeges és nyílt munkanélküliség számos társadalmi feszültséget teremtett és hozott felszínre. Az egyenlőtlenségeket, a társadalmi kirekesztődést mind hangsúlyosabban az eltartó (háztartásfő) munkaerő-piaci helyzete döntötte el, és a munkaerő-kereslethez kevésbé alkalmazkodni képes alacsony képzettségűek kizorított-sága a szegénységi kockázatot tízszeresre növelte. A kilencvenes évektől kezdődően az állami szerepvállalás csökkent, és valamennyi területen előtérbe került az öngondoskodás, vagy legalábbis annak igénye.

A munkanélküliség, valamint a reálbér és reáljövedelem visszaesése korlátozta a **lakosság fogyasztását**. Az 1990-es évek elején minden fontos fogyasztási cikk – élelmiszerek, élvezeti cikkek, ruházat, egyéb iparcikkek – fogyasztása csökkent, ugyanúgy, mint a szolgáltatások igénybevétele. Hét év alatt mintegy 20%-os színvonalcsökkenés következett be, majd tíz éven keresztül folyamatos, összességében csaknem 60%-os növekedés. 2007–2009-ben ismét mérséklődött a háztartások fogyasztása, így annak színvonala 2009-ben kb. 15%-kal volt magasabb a 20 évvel azelőttinél.

A rendszerváltás idején az élelmiszerekre és alkoholmentes italokra fordították az összes fogyasztási kiadás több mint negyed részét, ami 2008-ig 17,5%-ra mérséklődött. A ruházatkódásra fordított kiadások részaránya ugyancsak jelentősen csökkent. Ezzel szemben a háztartási energia és a kommunális szolgáltatások árának nagymértékű emelkedéséből adódóan jelentősen nőtt a lakásfenntartásra, illetve a motorizáció és a vezetékes és mobiltelefonok elterjedésének következtében a közlekedésre, hírközlésre fordított kiadások aránya. Az élvezeti cikkekre fordított kiadások korábban is magas aránya tovább emelkedett.

Az élelmiszerfogyasztás volumene a kilencvenes évek első felében csökkent, ezt követően kisebb ingadozásokkal ismét nőtt, majd stagnált. A táplálkozási szerkezet a két évtized során átforgalmazódott; a korábbiaknál nagyobb szerep jut a zöldség- és gyümölcsféléknek, és kevesebb gabonafélével, cukorral élünk. A fejlettebb országoktól eltérően azonban csökkent a hús és a tej amúgy is alacsony fogyasztása.

A háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való felszereltsége összességében és a jövedelmi skála szélső pólusain is javult, számos fontos háztartási cikk esetében megköze-

lította a teljes ellátottságot. Húsz év alatt új fogyasztási cikkek (CD-lejátszó, mikrohullámú sütő, mobiltelefon, DVD) jelentek meg, a korábbiak egy részét pedig kiszorította egy modernebb helyettesítő termék (például a korábbi hűtő- és fagyasztó gépek helyett a kettő kombinációja). A személyi számítógépek, a személygépkocsik és a színes televíziók száma a vizsgált időszak alatt folyamatosan nőtt.

5. ábra Egy főre jutó fogyasztás volumenének alakulása
(1989=100)

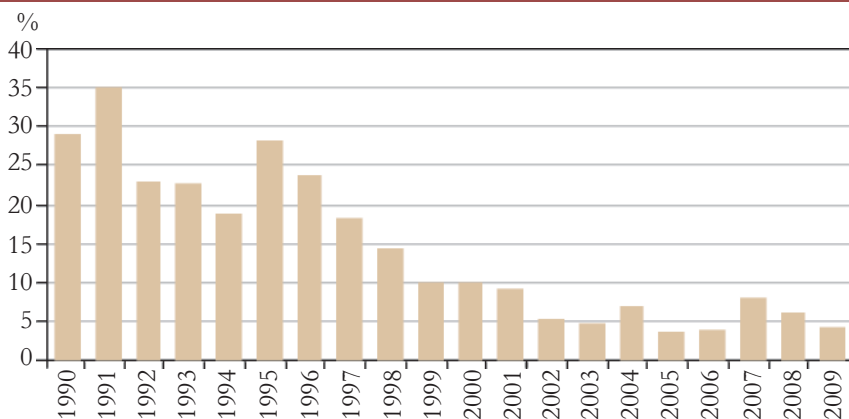

Az 1980-as években a piaci viszonyok terjedése a magyar gazdaságban magával hozta az árrendszer többrendbeli és többirányú módosítását, ami egyre élénkebb ármozgásban, gyakorlatilag áremelkedésben nyilvánult meg. A **fogyasztói árak** emelkedése már 1988-ban két számjegyű lett. Az 1990-es évek elején az áremelkedés rendkívül gyors üteművé vált: 1991-ben az infláció elérte a 35%-ot. Ilyen mértékű gyorsulásához a korábban felgyülemlett feszültségek mellett hozzájárult a dotációk és a fogyasztóiár-kiegészítések túlnyomó részének megszüntetése, a kereskedelmi árrés ugyancsak számottevő emelkedése. A termelési költségeket növelte a vállalkozói hitelek magas kamatlába és az import drágulása is. Az utóbbiban nagy szerepe volt a rubeleltszámolásokról konvertibilis valutákra, egyszersmind a világpiaci árakra való áttérésnek és az abból származó jelentős cserearány-veszteségnek. Ugyanilyen hatása volt a forint gyors értékvesztésének a konvertibilis valutákkal szemben. A fogyasztóiár-kiegészítés összege 1987-ben az államháztartási kiadások 8,4%-a volt, ez 1992-ig 0,9%-ra csökkent. A kereskedelmi árrés a sok kis magánüzlet megjelenésével elérte a nettó árbevétel 32–34%-át, ami kétszerese volt a nyolcvanas évek második felére jellemző hányadnak.

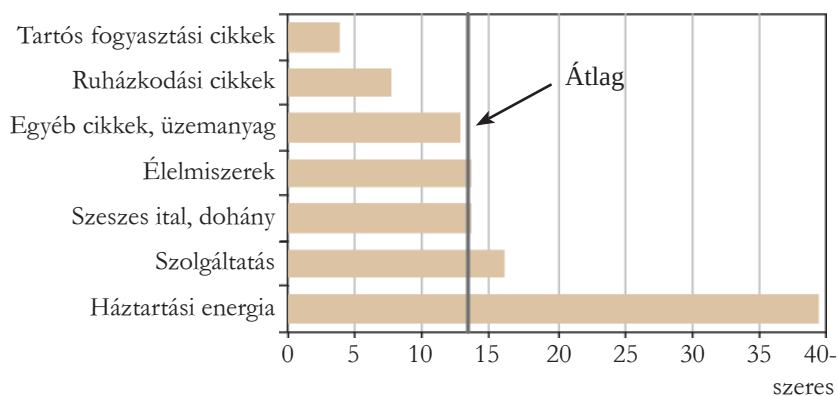
Az 1990–1991. évi nagyarányú áremelkedést a következő három évben jóval mérsékeltebb drágulás követte. 1995-ben, a külgazdasági egyensúly helyreállítását célzó intézkedések nyomán ismét jelentősen élénkült az áremelkedés. Ezután az infláció alapirányzata mérséklődő lett, amittől egy-egy évben egyik-másik területen előfordult eltérés,

de a 2000. évi áremelkedés már egy számjegyű (9,8%-os) volt, és a későbbiekben is az maradt.

6. ábra A fogyasztói árak növekedése az előző évhez képest

7. ábra A fogyasztóiár-index alakulása 2009-ben 1989-hez képest

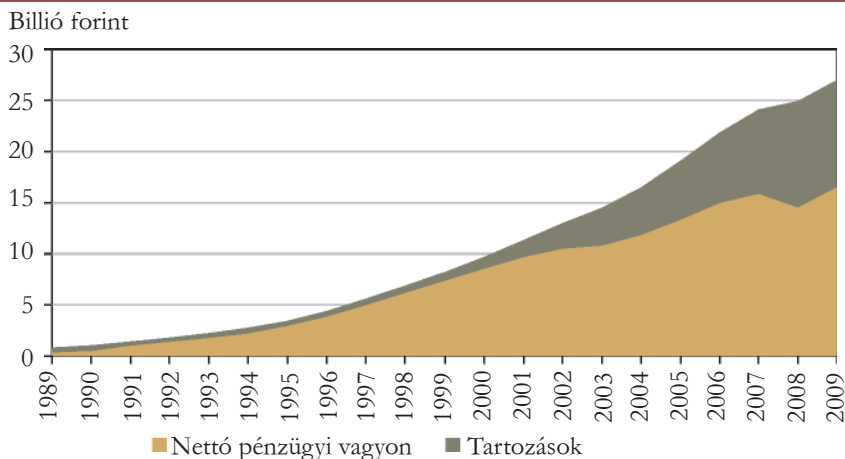
A vizsgált 20 év folyamán a fogyasztói árak növekedése – az említett okok miatt – a termelői áraknál gyorsabb, évi átlagban 14%-os volt. Az átlag mögött igen nagy szóródás volt tapasztalható, ami az arányok nagymértékű átalakulásával járt. Míg a tartós fogyasztási cikkek ára 3,9-szeresére, addig a háztartási energiáé 39-szeresére emelkedett.

Relatíve olcsóbbak lettek a ruházkodási cikkek. Az átlagot meghaladóan nőttek ezzel szemben a szolgáltatások árai, lényegében az átlaggal megegyezően az élelmiszereké, valamint az egyéb cikkek, üzemanyagoké. Jelentőségüknél fogva ki kell emelni közülük a gyógyszereket, gyógyárakat, amelyek térítési díja – a termelői- és forgalmazóiár-emelések, valamint a támogatások csökkentésének együttes hatásaként – az utóbbi 20 évben több mint 65-szörösére emelkedett.

2009 végén a **háztartások bruttó pénzügyi vagyona** 27,0 billió forint volt, folyó áron 33-szorosa, összehasonlító áron pedig 2,4-szerese a húsz évvel korábbi értéknek. Húsz év alatt a háztartások pénzügyi eszközállományának szerkezete jelentősen átalakult, mivel a lakosság számára számos újfajta megtakarítási és befektetési lehetőség vált elérhetővé. Az önkéntes nyugdíjpénztárak 1994. évi, majd a magánnyugdíjpénztárak 1998. évi megjelenése lehetővé tette, hogy a nyugdíjpénztári díjtartalékok bruttó pénzügyi vagyonban elért részesedése másfél évtized alatt 13%-ra növekedjen. Emellett a – vagyonelemek között 1991-ben megjelent – befektetési jegyek részesedése is emelkedő tendenciát mutatott, az időszak végén 7%-ot tett ki. E növekedések leginkább a forintkészpénz és forintbetétek aránycsökkenésével párhuzamosan mentek végbe, előbbi aránya a húsz évvel korábbi harmadára, 6%-ra esett vissza, míg a betétek részesedése – 12 százalékpontos mérséklődést követően – 24%-ot tett ki.

8. ábra

A háztartások pénzügyi vagyona (az év végén)

A tartozások nem növekedtek olyan mértékben, mint a bruttó pénzügyi vagyon: a 2009. végi 10,4 billió forint folyó áron 25-szeresét, változatlan áron pedig 1,9-szeresét jelenti a húsz évvel korábbinak. A devizahitelek 1995 végén jelentek meg először a háztartások tartozásai között. A devizában jegyzett hitelek felvétele jelentősen nőtt az

évek során, állományi értékük 2001 második felében meghaladta a 100 milliárd, 2004 végén pedig az egybillió forintot. A devizahitelek állománya 2004 vége és 2008 vége között 5,8-szeresére, 6,6 billió forintra emelkedett, majd 2009-ben némi mérséklődés volt tapasztalható. A teljes hitelállományon belül a fogyasztási hitelek és az ingatlanhitelek is az ezredforduló körüli években (1999-ben, illetve 2001-ben) kezdtek gyors ütemben növekedni. Összegük 300–300 milliárd forintról 2009 végéig 3,9, illetve 4,0 billió forintra emelkedett.

A bruttó pénzügyi vagyon és a kötelezettségek különbségeként előálló nettó pénzügyi vagyon 16,6 billió forint volt 2009 végén, nominálisan 41-szerese, reálértéken pedig 3-szorosa a húsz évvel korábbinak.

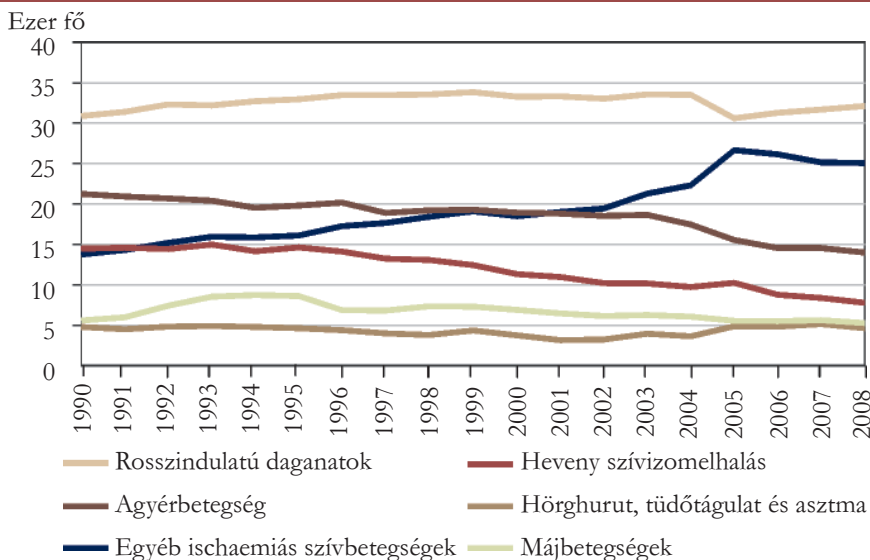
Életkörülmények

Jelentős változások történtek az **egészségügyi** ellátórendszerben is. A rendszerváltást követően hamarosan elindult és a kilencvenes évek elejére le is zajlott a gyógyszertárak és a körzeti orvosi praxisok zömének magánosítása. A gyógyszerügyi szolgáltatás sokkal könnyebben hozzáférhetővé vált, a gyógyszertárak száma közel háromnegyedével nőtt. Megjelentek a magánkórházak is.

Jelenleg közel 5 ezerrel több orvos dolgozik az országban, mint az 1980-as évek végén, ezen belül leginkább a háziorvosok száma nőtt (13%-kal). Csökkent az egy háziorvosra jutó beteg, a betegforgalom ugyanakkor emelkedett. A járóbeteg-szakellátás 1995-ös átszervezését követően ugrásszerű volt a betegforgalom növekedése, ami később lassú emelkedésbe, az utóbbi években pedig stagnálásba váltott. Az ország minden lakosára évi 7 szakrendelési megjelenés jut. A kórházi hálózat a kilencvenes évek elejétől bővült, és 2008-ban a gyógyítás 174 kórházban zajlott. A kórházi ágyak száma több mint negyedével csökkent az utóbbi 20 évben, ma csaknem 4%-uk magánkórházban működik. Az Országos Mentőszolgálat átalakulása során a mentés maradt az országos szerv feladata, a betegszállítás magánszolgáltatókhoz került.

Új szolgáltatások jelentek meg az egészségügyben: egyre többen veszik igénybe az otthon ápolás intézményét, terjed a hospice szolgáltatás, és országsszerte kiépült az újszülötteket gondozó (perinatális) intenzív centrumok hálózata, amelyeknek nagy szerepe van a csecsemőhalandóság leszorításában.

9. ábra Halálozások a leggyakoribb halálokok szerint

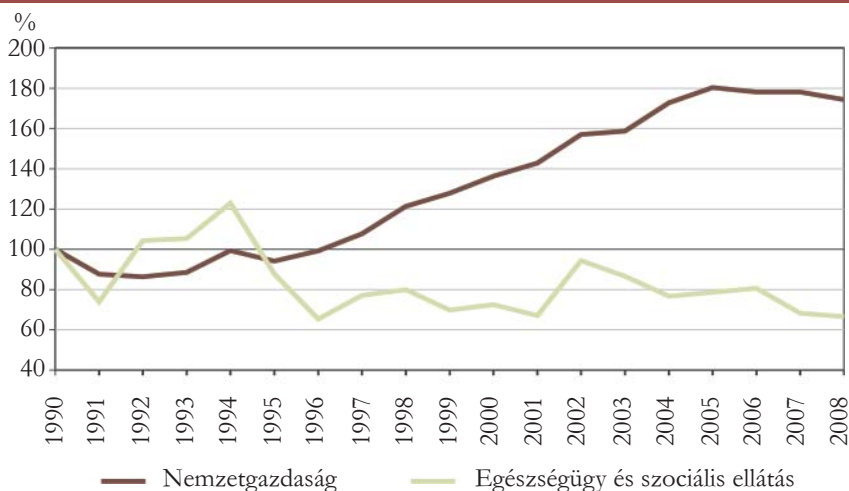
A háziorvosokhoz a leggyakrabban az úgynevezett életmódbetegségek miatt jelentkezik be a lakosság. Az ezek kialakulásához vezető rendellenességek már az iskolaorvosok szűrővizsgálatai során felbukkannak, elsősorban mozgásszervi problémák, valamint túlsúly képében, ami később a magas vérnyomás, esetleg a cukorbetegség kialakulásához vezet. A szükségesnél kevesebb testmozgás és a nagy mennyiségű és összetételében sem megfelelő táplálék fogyasztása mellé felnőttkorban csatlakozik az európai viszonylatban is nagyarányú alkohol- és dohányfogyasztás.

A súlyosabb fertőző betegségek jelentősége csökkent: a gondozóintézetekben kevesebb nemi és tbc-s beteg jelentkezett. AIDS-ben évről évre kevesebben haltak meg, az új HIV-fertőzöttek száma azonban az utóbbi három évben nőtt (közel ötödével). Ugrásszerűen emelkedett az allergiások száma, továbbá a pszichiátrián is ötödével több új beteget vesznek fel napjainkban, mint 20 éve.

A halálozás felét kitevő keringési halálozás 1989 óta százezer lakosra számítva tizedével csökkent, a daganatos betegségek okozta halálozás több mint tizedével nőtt. Európai viszonylatban mindkettő – főleg a daganatos halálozás – még mindig magas. A húsz évvel ezelőttinél sokkal kevesebben halnak meg baleset vagy öngyilkosság következtében (45, illetve 44%-kal).

10. ábra

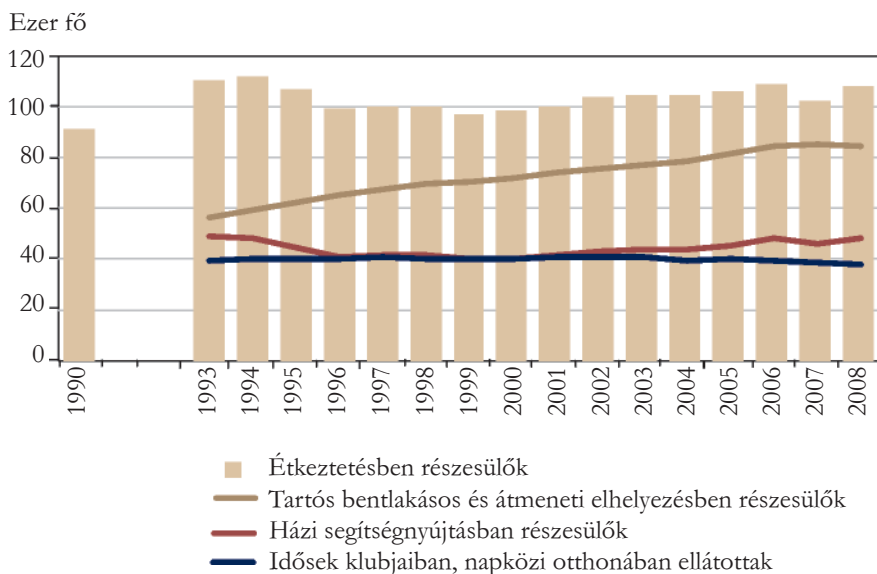
Az egészségügyi, szociális ellátás és a nemzetgazdaság beruházásai (1990=100)

1993-ban született meg a szociális törvény, ami a pénzbeli és természetbeni juttatások mellett az intézményes ellátásokat is szabályozta. A törvény többszöri módosítása után, tíz év elteltével már 30 fölé emelkedett a kötelezően létrehozandó **szociális szolgáltatások** köre, köztük korszerű, egymásra épülő formákkal. A szolgáltatások közül a gyermekjóléti szolgálat elérhetősége a legkedvezőbb, sokak kiépítése azonban még az önkormányzati társulások és külső szolgáltatók megjelenése mellett is lassan halad.

Minél kisebb egy település, annál kisebb az esélye, hogy bizonyos szolgáltatások elérhetőek. Közülük néhánynak az országos lefedettsége elmarad a jogszabályban előírt kötelezettségektől. Az intézményrendszer egyes elemei szűkültek (bölcsőde), mások bővültek (idős- és pszichiátriai beteg ellátás). A bővülésben szerepe volt annak, hogy a fenntartói körbe az önkormányzatok mellé közhasznú társaságok, alapítványok, egyesületek, egyházak és vállalkozások is léptek. Ez azonban a szerényebb vagyonnal, illetve jövedelemmel rendelkezők hozzáférésén nem javított.

11. ábra Szociális gondoskodásban részesülők

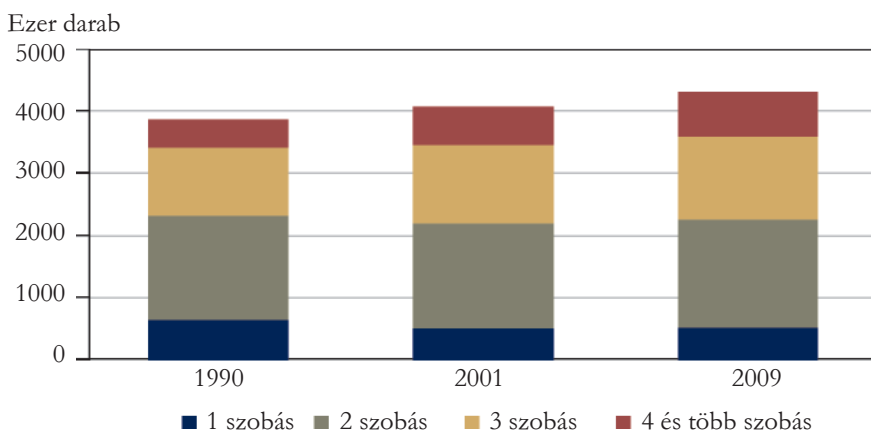
A **lakásépítési** konjunktúra már a nyolcvanas években lanyhult, a visszaesés a kilencvenes években erősödött, 1999-ben elérte az utóbbi húsz év mélypontját. A következő években a vállalkozói lakásépítés fellendült, a lakossági építkezés aránya – alig változó lakásszám mellett – kissé csökkent. 2004-ben az épített lakások száma elérte a rendszerváltás óta eltelt időszak tetőpontját. Az utóbbi években a használatba vett lakások száma az elmúlt húsz év átlagának közelében alakult. 2009-ben 32 ezer új lakást építettek. Az építések mellett évente mintegy 4–6 ezer lakás szűnik meg, főként avulás és új lakás építése miatt. A lakásállomány az épített és a megszűnt lakások különböztetésével változik. Magyarországon a vizsgált időszak alatt 12%-kal nőtt a lakások száma, jelenleg 4 millió 303 ezer lakást tartanak nyilván. A lakások szobaszáma nagyobb mértékben emelkedett (22%-kal), 2009-ben több mint 11 millió volt, száz szobára átlagosan 90 lakos jutott (1990-ben 114). A laksűrűség csökkenéséhez a népesség fogyása is hozzájárult.

A lakásépítés és korszerűsítés jelentősen javította a lakások minőségét a közműellátottság oldaláról is. A hálózati vízvezetékkel ellátott lakások aránya 16 százalékponttal 95%-ra emelkedett, a közcsatorna hálózatba bekapcsoltaké 27 százalékponttal 71%-ra, a hálózati gázzal ellátottaké 41-ről 76%-ra.

A lakások felszereltségének javítása és a közüzemi díjak meredek emelkedése az átlagosnál jóval nagyobb mértékben növelte a lakásfenntartási költségeket.

Átalakult a lakásállomány tulajdonosi szerkezete. Ebben nagy szerepe volt az önkormányzati lakások értékesítésének, a benne lakók számára kedvező áron. 20 év alatt 610 ezer lakás értékesítésére került sor, amelyek 95%-át a forgalmi értéke 23–31%-áért vásároltak meg. A folyamat eredményeként a bérleti, szolgálati lakások aránya 26-ről 7% alá csökkent. A saját tulajdonú lakások korábban is magas aránya még tovább emelkedett.

12. ábra A lakásállomány alakulása szobaszám szerint

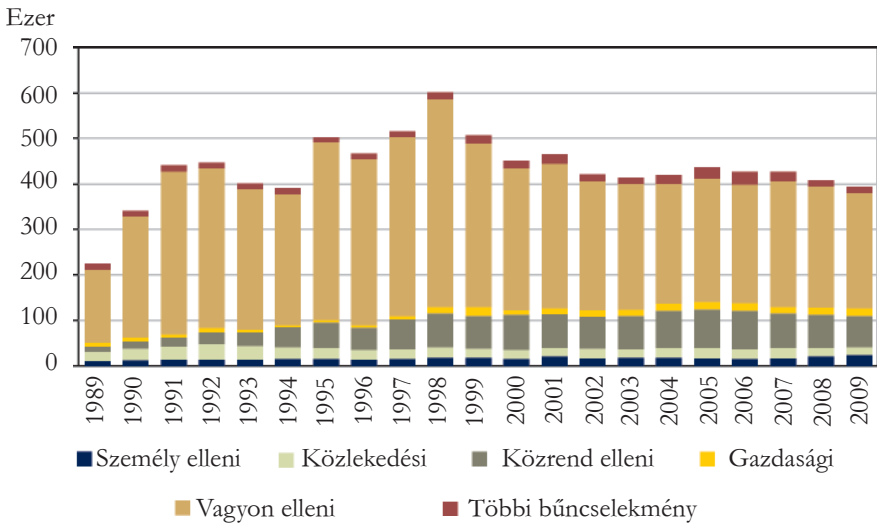
A rendszerváltozás során a **jog- és igazságszolgáltatás** szervezete átalakult, feladatköre bővült. Az állami hatalomgyakorlás a hatalmi ágak elválasztásának elvén alapul, független bírói hatalommal. 1990-ben Magyarországon is eltörölték a halálbüntetést. Megalakult az Alkotmánybíróság, és a korábbi háromszintű bírósági szervezet 2003-tól az ítélőtáblák rendszerével egészült ki.

A társadalmi változások jelentősen befolyásolták a jog- és közbiztonság területén zajló folyamatokat. A korábbi magatartásminták veszítettek súlyukból, emellett az átmenet sok bizonytalanságot hordozott magában, a felbomló és a helyébe lépő jogrend pedig befolyásolta a bűnözés méretét és formáit. Korábban nem ismert bűnözési formák tűntek fel (szervezett bűnözés, illegális szerencsejáték, pénzhamisítás, fegyver- és kábítószer-keres-

kedelem), speciális jogsértési formák alakultak ki, mint az „olajszőkités”, a „lakásmaffia” vagy az áfacsalás, emellett jelentős mértékűvé vált a korrupció.

A közbiztonság alakulásának egyik mutatója a regisztrált bűncselekmények¹ számának változása. Ez 1989 óta – átmeneti ingadozásokkal – 1998-ig nőtt, ekkor 600 ezer bűncselekményt regisztráltak, ami 2,7-szerese az 1989. évinek. Ezt követően ingadozásokkal, de mérséklődött a jogsértések száma, 400 ezer és félmillió között alakult. 2009-ben – az előző évhez képest – 3,5%-kal, 394 ezerre csökkent a regisztrált bűncselekmények száma, ami 1994 óta a legalacsonyabb érték. A bűncselekmények túlnyomó része továbbra is vagyon elleni, e főcsoport aránya azonban csökkent, míg a közrend elleni jogsértések aránya számottevően nőtt, és kisebb mértékben emelkedett a személy elleni és a gazdasági bűncselekményeké. Két évtized alatt emelkedett a bűnelkövetők és a jogerősen elítéltek száma is. Utóbbiak közül a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték száma és aránya csökkent.

13. ábra A regisztrált bűncselekmények száma

¹ Megfelel a 2008. december 31-ig alkalmazott „ismertté vált bűncselekmények” kategóriájának.

Oktatás, tudomány, kultúra

A rendszerváltást követően a gazdaságirányítás és a tulajdonformák változásával összefüggésben az oktatás szerkezete és az intézmények fenntartása, finanszírozása is jelentősen megváltozott. Bár az oktatási rendszer differenciálódása már az 1980-as évek második felétől megindult, jogi szabályozásra csak az 1993. évi közoktatási és felsőoktatási törvényekben került sor. Ennek értelmében kitolódott a tankötelezettség korhatára 16, majd 18 évre, a szakképzés rendszere egységesült, új iskolatípusok, képzési formák jöttek létre, valamint az Európai Unió egyik legfontosabb célkitűzésével, az egész életen át tartó tanulással összhangban felgyorsult a felnőttképzés fejlesztése. Jelentős változások mentek végbe a felsőoktatásban is. A normatív finanszírozásra történő átállás az intézményeket érdekelté tette abban, hogy növeljék a hallgatói létszámot, amire már régebben is jelentős társadalmi igény mutatkozott. Ennek eredményeként jöhetett létre a felsőoktatás expanziója. Szintén a felsőoktatást érintő – a 2000-es évtizedben jelentkező – fontos változások az intézmény-összevonások, a bolognai rendszer bevezetése és a felvételi rendszer átalakítása.

Az oktatásban részt vevők számát és arányát az alapfokú képzésben döntően a demográfiai folyamatok, közép- és főleg felsőfokon ezen túlmenően az új igények és lehetőségek is formálták. A változások méretei érzékelhetőek az egyes korosztályokra jellemző arányokból. Az óvodáskorúak ellátottsága csökkenő korosztályi létszám mellett alig változott: a 3–5 évesek közül az óvodába járók aránya az 1989. évi 86%-ról 2009-re 87%-ra nőtt. A két évtized alatt a nappali képzésekben tanulók aránya a 16 évesek között 79-ről 94-re, a 20 évesek esetében – a középfokú tanulmányok hosszabbodása és a felsőoktatás expanziója következtében – 11-ről 53%-ra emelkedett.

Az óvodák és az óvodai férőhelyek száma megközelítőleg egytizedével csökkent a húsz év alatt, de az óvodás gyermekek száma ennél nagyobb mértékben, 16%-kal lett kevesebb – összefüggésben a csökkenő születésszámmal. Az egy gyermekcsoportra jutó gyermekek, illetve az egy óvodapedagógusra jutó óvodások száma kismértékben csökkent a vizsgált időszakban. Az általános iskolákban a pedagógusok száma a 20 év alatt 23, a nappali képzéseken tanulóké pedig 37%-kal csökkent – ez utóbbiban az is szerepet játszik, hogy megjelentek a 6 és 8 osztályos középiskolák. Az egy pedagógusra jutó tanulószám jelentős mértékben, 13-ról 10-re csökkent.

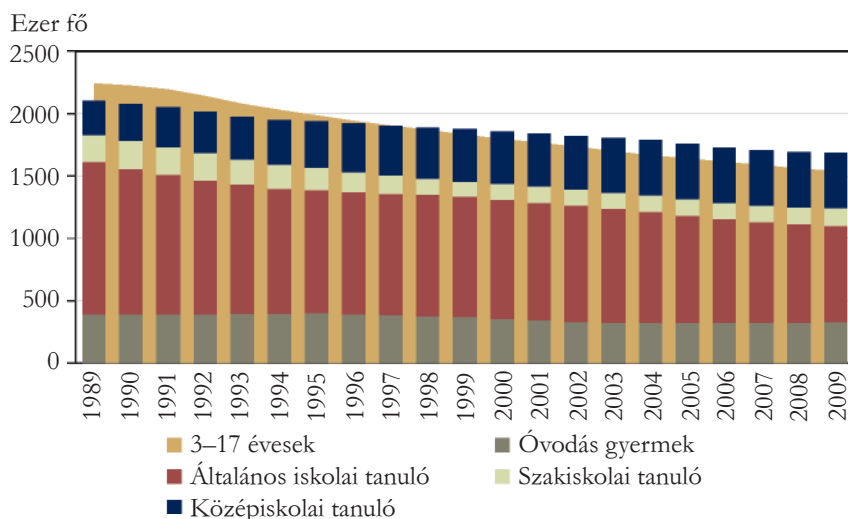
A középfokú oktatásban a legfontosabb változás a 6, illetve 8 évfolyamos gimnáziumi képzés elterjedése, illetve a szakiskolák irányából az érettségit adó középiskolák felé történt aránytelődés. A szakiskolai tanulók száma 36%-kal csökkent, a gimnáziumban tanulóké 73, míg a szakközépiskoláké 54%-kal emelkedett.

A felsőoktatásban jelentősen nőtt a jelentkezők és a felvettek létszáma. Az összes jelentkezőből felvettek aránya a nappali tagozaton 1989 és 2008 között 35-ről 77%-ra nőtt, majd 2009-ben 67%-ra mérséklődött. Összességében a nappali tagozaton tanulók száma több mint háromszorosára emelkedett az időszak alatt. A különböző képzési területek hallgatói létszámában átrendeződés történt. Jelentős mértékben csökkent a tanárképzésre járók aránya, és kevesebben tanulnak műszaki és mezőgazdasági területen is. Nőtt a humán- és társadalomtudományok, a gazdaság és irányítás és a természet-

tudományok hallgatóinak aránya. Az átrendeződésben szerepe volt a bővülő képzési kínálatnak. A felsőoktatás részeként az 1990-es évek elején jelent meg a doktori (PhD- és DLA-) képzés és az évtized végén a felsőfokú szakképzés. Mindkettő dinamikus fejlődött, a doktori programoknak a 2009/2010. tanévben közel 7 ezer hallgatója volt, 71%-uk nappali tagozatos, a felsőfokú szakképzésben 18 500 tanuló vett részt, ebből 15 ezer fő járt nappali tagozatra.

Az iskolarendszerű felnőttképzés részben a korai iskolaelhagyók arányának mérséklésére hivatott, részben pedig a munka melletti tanulást teszi lehetővé azok számára, akik – például szakiskolai végzettséggel – a munkaerőpiacra történő kilépésükkel egyidejűleg a tanulást is folytatni szeretnék. Ez utóbbi funkciója egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Az iskolarendszerű felnőttoktatásban részt vevők száma alapfokon jelentősen csökkent a húsz év alatt, középfokon az ezredfordulóig bővült, majd csökkent, felsőfokon pedig 2004-ig csaknem hétszeresére nőtt, majd fokozatosan visszaesett. A két évtized alatt nagymértékben kibővültek az iskolarendszeren kívüli képzési lehetőségek is. A különböző át- és továbbképzési, valamint egyéb tanfolyamokon 2008-ban több mint 450 ezren vettek részt.

14. ábra A közoktatásban részt vevők számának alakulása a nappali képzésben

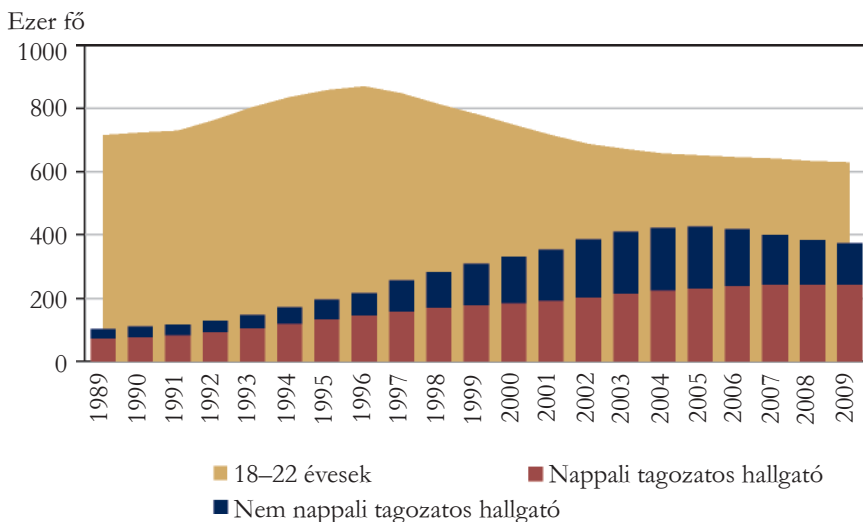
Az iskolaalapítás állami monopóliumának megszűnésével, az állami iskolák önkormányzati tulajdonba adásával, az irányítási felelősség megosztásával a döntési kompetenciák többsége helyi szintre került. A korábban államosított egyházi iskolákat a rendszerváltást követően részben visszaadták a különböző felekezeteknek, részben új egyházi oktatási intézmények létesültek, és az államosítást túlélt 8 katolikus és 1 református gimnázium növekvő tanulói létszámmal folytatta az oktatást. A rendszerváltás

után sorra jelentek meg magán- és alapítványi fenntartású oktatási-nevelési intézmények is. Ezekbe összességében az egyházi intézményekhez képest kevesebb tanuló járt, de a szakiskolák és szakközépiskolák tanulói között jelentős arányt képviseltek, 2008-ban ezekbe járt a nappali képzéseken tanulók 8, illetve 9%-a. A közoktatási intézmények többségét azonban továbbra is a települési önkormányzatok tartják fenn.

A kötelező tantárgyként megjelenő nyelvtanulás aránya az általános iskolákban és középiskolákban is – különösen a szakiskolákban – jelentős mértékben nőtt. A középiskolában 1 tanuló átlagosan 1,3 idegen nyelvet tanul, ami még mindig elmarad a nemzetközi átlagtól. A kilencvenes években a tanult nyelvek szerkezete jelentősen átalakult. Az általános iskolákban a korábban kötelező oroszzt felváltotta az angol dominanciája, míg a német nyelv megtartotta a második helyet: 2008-ban az általános iskolások 48%-a tanult angolul, 28%-a pedig németül.

A költségvetés oktatásra fordított kiadásainak GDP-hez mért aránya az 1990-es évek első harmadában volt a legmagasabb, 6,6%, ezt követően visszatért a rendszerváltás idején regisztrált 5% körüli szintre, és keveset változott. 2008-ban az összeg csaknem háromnegyedét a közoktatásra, ötödét a felsőoktatásra fordították.

15. ábra A felsőoktatásban részt vevők számának alakulása

A rendszerváltást követően a **kutatási és fejlesztési** tevékenységet szűk mozgástér és jelentős szerkezeti átalakulás jellemezte. A nagyvállalatok megszűnésével eleinte csökkent a vállalati kutatóhelyek száma, később a kisebb gazdálkodási egységek szerepe a kutatási-fejlesztési tevékenységben is erősödött. Ugyanakkor a ráfordítások között a korábban legnagyobb részt képviselő vállalati ráfordítások 1992-re jelentősen visszaestek, a tevékenység döntő forrásává a központi költségvetés vált. Az emberi és anyagi erő-

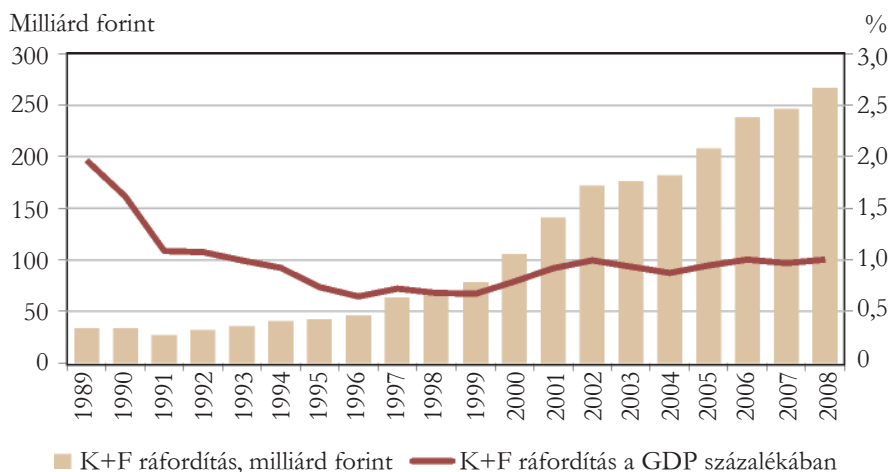
források a gazdasági visszaesés és stagnálás időszakában csökkentek, majd az 1990-es évek végétől a kutatási-fejlesztési ráfordítások, a beruházások és a létszám lassú emelkedésnek indultak. A szerkezeti változás a költségvetési szektor arányának csökkenését és a vállalati szféra, valamint a felsőoktatás kutatásban betöltött szerepének erősödését jelentette.

A ráfordítások folyó áron emelkedtek ugyan, de reálértéken folyamatosan csökkentek, a bruttó hazai termékhez viszonyított arányuk az 1989. évi 2%-ról már néhány éven belül 1% alá esett. A kilencvenes évek végétől a ráfordítások GDP-hez mért aránya 0,67%-ról 2002-ben 1,00%-ra emelkedett, azóta lényegesen nem változott.

A nyolcvanas évek végétől az alapkutatás ráfordítások között mért részaránya folyamatosan emelkedett, a kísérleti fejlesztés csökkent, az 1990-es évtized közepén a három felhasználási irány (alapkutatás, alkalmazott kutatás, kísérleti fejlesztés) közel egyenlő mértékben részesült az összes ráfordításból. Ezt követően a ráfordítások felhasználása kisebb ingadozásoktól eltekintve keveset változott, majd a jelen évtized második felétől a kísérleti fejlesztésre valamivel többet fordítottak. A ráfordítások forrásai között 2007-ig az állami költségvetés volt a legjelentősebb, jöhet az utóbbi öt évben a vállalkozások által finanszírozott hányad jelentősen növekedett. 2007-ben az államot, mint támogatót utolérték a vállalkozások, majd meg is előzték: 2008-ban az összes ráfordítás 48%-át a vállalkozások, 42%-át az állami költségvetés biztosította, a fennmaradó rész pedig zömmel külföldi szervezetektől származott.

A K+F szektorban dolgozók létszáma az 1990-es évek közepéig csökkent, aztán az évtized második felétől növekedés figyelhető meg egészen 2006-ig, azóta alig változik.

16. ábra A K+F ráfordítások folyó áron és a GDP százalékában

A rendszerváltást követően a **kulturális szolgáltatások** több területén megszűnő vagy jelentősen csökkenő állami támogatások, az életszínvonal alakulása, valamint az új információs technológiák megjelenése együttesen a kulturális szokások változását eredményezték. Az állam kulturális szerepvállalásának csökkenésével egyidejűleg a kulturális intézmények működtetése jelentős részben magánkézbe került, és lassan kialakult a civil mecenatúra. Előtérbe került a gazdaságosság, ami a növekvő fenntartási és előállítási költségekben és emelkedő könyv-, jegy- és sajtótermékekárakban is nyomon követhető. Az állami kiadások legnagyobb részét a kilencvenes évek második felétől a közművelődési intézmények (könyvtárak, művelődési házak, múzeumok) fenntartása tette ki, ezenkívül a művészeti tevékenységek (színház és táncművészet) támogatására fordítottak jelentős összegeket.

Összességében az elmúlt húsz évben a kulturális intézmények látogatottsága csökkent. A belépőjegyeket érintő áremelkedések és a szórakoztatástechnikai berendezések fejlődése és elterjedése együttesen azt eredményezte, hogy az otthoni kikapcsolódás, azon belül különösen a tévénézés egyre inkább dominánssá vált, a mozilátogatás, valamint a könyv és sajtótermékek olvasása veszített népszerűségéből.

A mozilátogatások számának csökkenése már a nyolcvanas évek második felétől felerősödött, és ez folytatódott a rendszerváltás utáni évtized első harmadában. Később az ezredfordulótól újabb, az előzőnél kisebb mértékű visszaesés következett, amit az évtized közepétől stagnálás követett. Húsz év alatt a mozik (termek) száma kevesebb mint egyötödére esett vissza, ugyanakkor az egy teremre jutó előadásszám több mint ötszörösére emelkedett.

A színházi előadások száma az ezredfordulóig nem változott, évi 12 ezer körüli előadást játszottak. Az ezredforduló után lassú növekedés volt megfigyelhető. A színházlátogatások száma a nyolcvanas években jellemző szinthez képest a kilencvenes évek közepére fokozatosan a kétharmadára csökkent, ezt követően lényegesen nem változott.

A múzeumok száma a kilencvenes években kissé nőtt, miközben a múzeumlátogatások száma kezdetben jelentősen csökkent, 1992-re a rendszerváltás előtti szint felére esett vissza, ezt követően keveset változott.

A hangversenylőadások és látogatások száma a kilencvenes évek második feléig a felére csökkent, azt követően emelkedett, de nem érte el a 1989 előtti szintet.

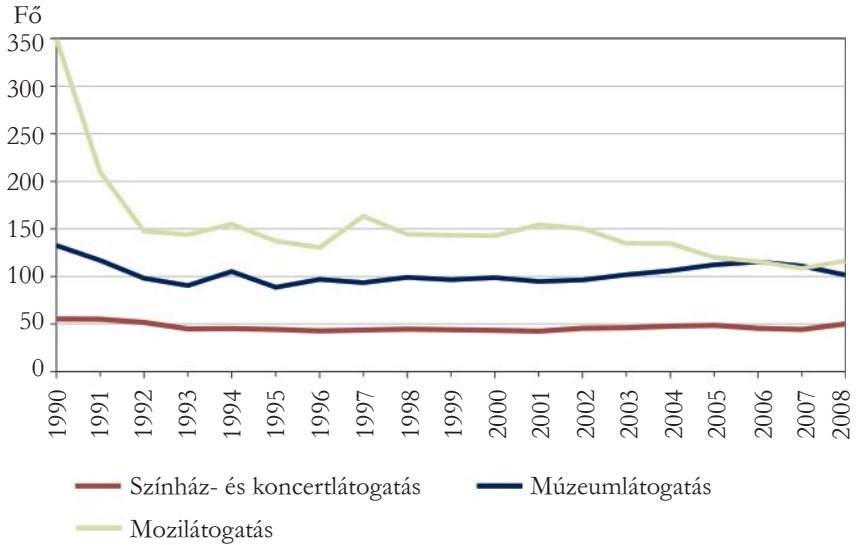
Könyvkiadással a korábbi nagy könyvkiadók helyett közel kétszáz önkéntes társulás, hazai, külföldi vagy vegyes tulajdonú vállalkozás foglalkozik, de gyakori a könyvtárak, múzeumok, minisztériumok kiadói tevékenysége és a szerzői kiadás is. A könyvkiadás szerkezete annyiban változott, hogy itt is a gazdaságossági szempontok kerültek előtérbe, a köteteket inkább többször adják ki. Összességében többféle könyv kerül piacra, egyre kevesebb példányban.

A közösségi kulturális lehetőségek közül a lakosság legszélesebb körében igénybe vehető intézmények a könyvtárak, amelyeken keresztül az információk szabadon, bárki számára olcsón hozzáférhetők. Az intézményhálózat lényegesen átalakult: a rendszerváltozás előtti munkahelyi, szakszervezeti könyvtárak többségében megszűntek. A be-

iratkozott olvasók száma (2008-ban 1,4 millió fő) nem mutatott lényeges változást a vizsgált húsz év alatt. A kikölcsönzött könyvtári egységek száma a kilencvenes években nem változott – bár a kínálatban a könyvek mellett megjelentek az elektronikus alapú információhordozók is –, jelen évtized eleje óta viszont csökken.

17. ábra

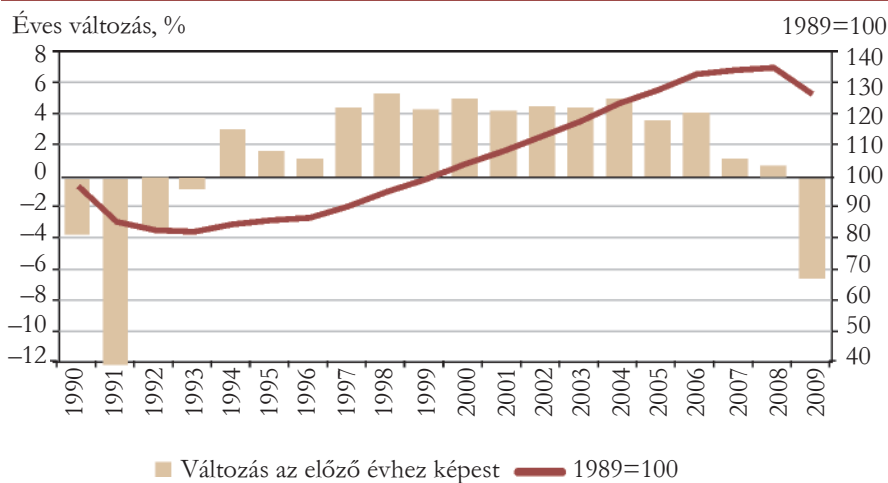
A különböző kulturális intézmények látogatottsága
(száz lakosra számolva)

Reálgazdasági folyamatok

Az 1980-as évek második felében és az évtized fordulóján hazánkban és a kelet-közép-európai térség valamennyi országában nyilvánvalóvá váltak és egyre inkább a felszínre törtek az évtizedek alatt felhalmozódott társadalmi és gazdasági problémák. A külső viszonyok változásában nagy jelentőségű volt a KGST megszűnése, ugyanis ezzel a magyar gazdaság exportjának 42%-át felvevő és behozatalának 40%-át biztosító piac rendült meg. A transzformációs válság kialakulásához és elmélyüléséhez keresleti és kínálati oldali tényezők egyaránt hozzájárultak. A gazdasági visszaesés minden területen megfigyelhető volt. A **bruttó hazai termék** (GDP) 1989 és 1993 között 18%-kal, az 1970-es évek második felének színvonalára esett vissza, a foglalkoztatottak száma pedig csaknem másfél millió fővel csökkent. Az ipar bruttó termelése 1992-ben az 1989. évi kétharmada volt, a mezőgazdaság visszaesése 1993-ig tartott és még nagyobb arányú volt. További problémát jelentett, hogy a termeléshez és annak korszerűsítéséhez szükséges tőke hiányzott. Ennek enyhítéséhez a külföldi beruházások számottevően hozzájárultak. A privatizáció révén ugyancsak jelentős külföldi tőke érkezett az országba, emellett a magánosítás mobilizálta a hazai tőkét, s mindezzel alapvetően átalakította a tulajdonviszonyokat, amelyet korábban az állami szektor dominanciája jellemzett.

18. ábra A bruttó hazai termék volumenének alakulása

A termelés a felhasználásnál nagyobb mértékben esett vissza, azaz a kereslet a reális lehetőségeken felül maradt, 1993-ban a hazai fogyasztás és felhalmozás összességében 8%-kal haladta meg a GDP-t. Az évtized közepén gazdasági megszorításokkal, a reáljövedelem és a fogyasztás csökkentésével került sor a termelés és felhasználás egyensúlyának javítására, majd 1997-től állt stabil növekedési pályára a magyar gazdaság. A külkereskedelemben áthelyeződtek a súlypontok, az Európai Unió lett Magyarország fő

kereskedelmi partnere, miközben a tőkeberuházások többsége is Nyugat-Európából érkezett. A tíz éven keresztül tartó, kiegyenlített, 4% körüli éves gazdasági növekedés a beruházás, a fogyasztás és az export bővülésére támaszkodott. Az egyensúlyi helyzet negatívan befolyásolta, hogy a belföldi felhasználás ebben az időszakban átlagosan mintegy 2%-kal több volt, mint a GDP.

A szerkezetátalakulás előrehaladására és az Európai Unió gazdaságával való szoros egybefonódásra utal, hogy Magyarország ezután többnyire az európai és a világgazdasági konjunktúraciklusokat követve fejlődött, de a gazdasági növekedés üteme 2006-ig nálunk jóval gyorsabb volt. Ebben az évben a hazai termelés (GDP) az 1989-es szint 132%-át érte el. A 2006 második felében megkezdett – a rendkívül nagyra nőtt államháztartási hiány csökkentését célzó, elsősorban a keresletet szűkítő – kormányzati intézkedések a növekedési dinamika lefékeződését hozták magukkal. Ennek nyomán a bruttó hazai termék 2007-ben 1,1%-kal emelkedett. 2008–2009-ben a magyar gazdaság teljesítményét egyrészt a belső egyensúlyjavító törekvések és intézkedések, másrészt a begyűrűző ingatlanpiaci válság, majd a globális méretűvé váló pénzügyi és gazdasági válság hatásai határozták meg. A nemzeti teljesítmény 2008-ban még emelkedett ugyan valamelyest, 2009-ben azonban jelentősen visszaesett.

A rendszerváltozás előtt Magyarország gazdasági struktúrája a fejlett országokéhoz hasonló irányba, de lassú ütemben változott. Az 1990-es években a változás lényegesen gyorsult. A mezőgazdasági és az ipari ágazatok aránya a bruttó hozzáadott értékben az 1980-as években 12, a következő évtizedben 17 százalékponttal lett kisebb, a szolgáltatások aránya pedig ugyanilyen mértékben emelkedett, ami az 1990. évi 46-ról 2000-ig 63%-ra módosult.

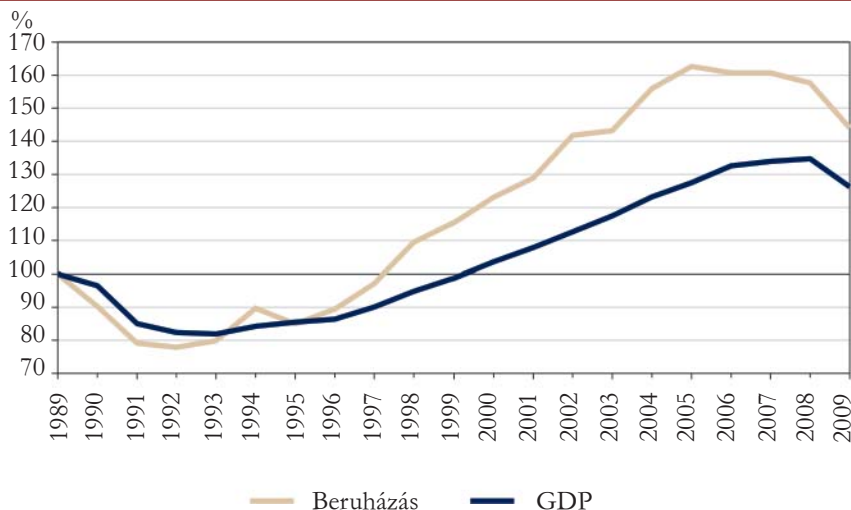
A szerkezetváltozás az ezredfordulóra nagyrészt lezárult. Azóta kevésbé a strukturális átalakulás, inkább a külső-belső konjunkturális viszonyok alakulása határozza meg az egyes ágazatok gazdasági súlyának változását.

A **beruházási** tevékenységben – amelyben már az 1980-as évtizedben is csökkenő irányzat érvényesült – a rendszerváltás utáni években jelentős, a GDP-t is meghaladó visszaesés következett be, amit 1993-tól 2005-ig – egy év kivételével – folyamatos növekedés követett. A 2006–2009-es időszakot stagnálás, illetve csökkenés jellemezte. A 2009. évi beruházások volumene mintegy 44%-kal haladta meg az 1989. évit, de a 2005. évinél 11%-kal alacsonyabb volt.

A beruházások növekvő hányada a szolgáltatások, mindenekelőtt a piaci szolgáltatások fejlesztését célozta. A termelő ágazatok közül a mezőgazdaságra viszonylag kevés, a feldolgozóiparra viszont elég jelentős hányad jutott. Nagy szerepet kapott az infrastruktúra fejlesztése. Eredményei között kiemelkedik az autópálya-építés, a közcsatorna-hálózat, valamint a gázvezeték-hálózat bővítése. A gyorsforgalmi úthálózat hossza 20 év alatt 333 km-ről 1116 km-re emelkedett. Ezen belül az autópályák hossza az időszak végén meghaladta a 900 km-t.

19. ábra

A GDP és a beruházások volumenének alakulása (1989 = 100)

A fejlesztésre fordított összeg döntő része hazai forrásból származott, de jelentős szerepe volt – különösen egyes időszakokban – a külföldi tőkének is, amely például az 1990-es évtized második felében megközelítette az összes beruházás 40%-át. A külföldi tőke elsősorban a feldolgozóipar és a pénzügyi-gazdasági szolgáltató szektor fejlesztését segítette.

Hazánkban már a hetvenes évek első felében lehetővé vált vegyesvállalatok létesítése, ugyanakkor ezek gazdaságban betöltött szerepe elhanyagolható maradt a rendszerváltásig. Magyarország 1989-ben a térség rendszerváltó államai közül elsőként nyitotta meg gazdaságát a **külföldi közvetlen befektetések**² előtt. Az FDI állományi értéke a kilencvenes évek elején gyors ütemben bővült. Az évtized során a tőkebeáramlás egyik fő formája a privatizáció volt, amelynek keretében 1991 és 1997 között 4,6 milliárd euró befektetés valósult meg. A legnagyobb bevételt a MATÁV, a gázszolgáltatók és az erőművek magánosítása jelentette. 1997-től – a zöldmezős beruházások mellett – növekvő szerephez jutottak az újrabefektetett jövedelmek is. A külföldiműködőtőke-állomány először 1996 végén haladta meg a 10 milliárd eurót, s értéke 2007-ig folyamatosan növekedett, amikor 67,0 milliárd eurót tett ki. 2008-ban ugyanakkor az állomány 62,7 milliárd euróra mérséklődött. A magyarok által külföldön befektetett tőke állománya a kilencvenes évek második felében jelentősen emelkedett, az 1 milliárd eurós értéket 2000-ben haladta meg. A 2000-es években a növekedés tovább folytatódott, s 2007-ben már 11,8 milliárd eurót tett ki a befektetések összértéke, majd 2008-ban a tőkeexport állományában is mérséklődés következett be.

Magyarországon a legnagyobb befektetésállománnyal 1998-ban és 2007-ben is ugyanaz a három ország rendelkezett: Németország részesedése 2007-ben 25, Hollandiáé 14, Ausztriáé 13% volt.

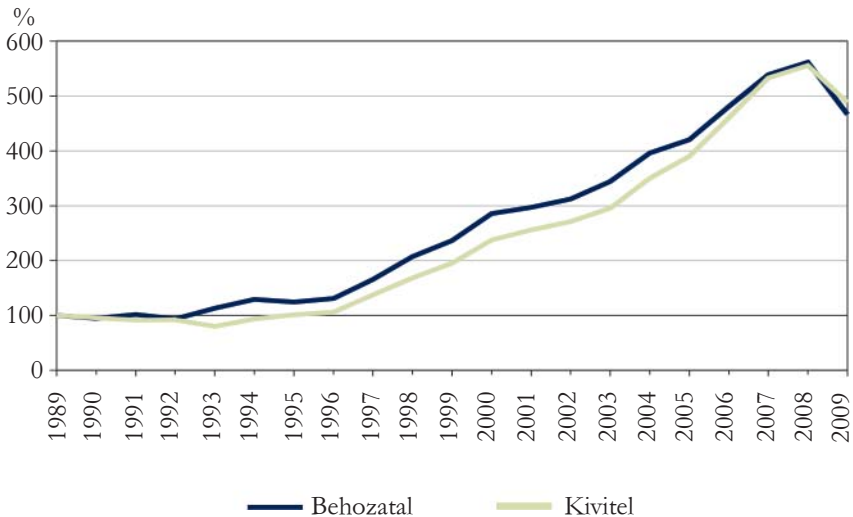
² Foreign Direct Investment – FDI.

A feldolgozóipar részesedése a külföldi közvetlen tőkebefektetések állományából 2007-ben meghaladta az egyharmadot. Ezen belül a járműgyártás részaránya 11, a villamosgépiparé 6, a kőolaj-feldolgozásé 4%-os volt. A szolgáltatászektor részesedése növekvő volt, 2007-ben 54%-ot ért el. A növekedés mindenekelőtt az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás, valamint a kereskedelem, javítás ágazatokban végrehajtott jelentős befektetések eredménye.

Az elmúlt húsz évben hazánk **külkereskedelme** jelentős szerkezeti átalakuláson ment keresztül. A KGST-piac 1990-es évek elején bekövetkezett összeomlása a korábbi külkereskedelmi kapcsolatok felbomlását és a piacok beszűkülését okozta, melynek hatására az ország külkereskedelmi termékforgalmának volumene erősen visszaesett. Nehezítette a külkereskedelmet, hogy a korábbi rubelelszámolású forgalomban is áttértek a világpiaci árakra, ami a behozatalt sokkal jobban drágította, mint a kivitelt. Ezzel együtt a visszaesés az export esetében volt nagyobb, melynek volumene 1993-ban érte el mélypontját, szemben az importtal, ahol a behozott termékek mennyisége már ebben az évben növekedésnek indult. 1994 és 1996 között az exportban és az importban is lassú emelkedés következett, bár ez utóbbit 1995-ben átmenetileg fékezte a vámpótlék és a forint leértékelődésének hatása. Az 1997 és 2000 közötti időszakot behozatali és kiviteli szempontból egyaránt a dinamikus, kétszámjegyű növekedés jellemezte, ami a 2001-es évben bekövetkezett megtorpanás után tovább folytatódott. Ezen tendenciát a 2008 végén kezdődött gazdasági világválság törte meg, amely hatására mind a kivitel, mind a behozatal volumenében jelentős visszaesés következett be.

20. ábra

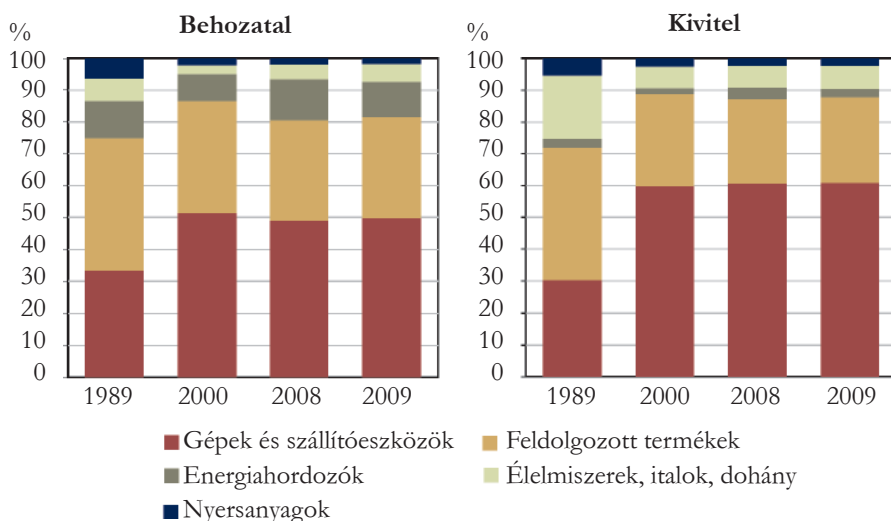
A külkereskedelmi forgalom volumenének alakulása (1989 = 100)

A külkereskedelmi mérleg egyenlege az 1989–1990. évi aktívum után 1991-ben passzívra vált, és ettől kezdve folyamatosan, többnyire jelentős összegű hiánnyal zárult. Az 1991. évi fordulatban kiemelkedő szerepet játszott az az árváltozás, illetve cserearányromlás, ami a rubelelszámolású forgalom megszűnése és a világpiacon árra való áttérés nyomán következett be. A kilencvenes évek elején a hiány a kivitel 22–23%-a volt. Ez az arány lassan mérséklődött, majd a passzívum lényeges csökkenésére 2007–2008-ban került sor, amit 2009-ben nagy értékű aktívum követett.

Az 1989 óta eltelt időszakban a külkereskedelem relációs és áruszerkezete is teljesen megváltozott. Míg korábban importunk és exportunk jelentős része a KGST-országokkal bonyolódott le, az 1990-es évek elejétől a forgalom súlypontja egyre inkább az Európai Gazdasági Közösség, illetve a fokozatosan bővülő Európai Unió országaira tevődött át. 1989-ben és 1990-ben még a Szovjetunió volt Magyarország legjelentősebb külkereskedelmi partnere, ezt követően azonban Németország került ebbe a pozícióba, amelyet mindvégig meg is tartott. Az elmúlt húsz évben folyamatosan a tíz legnagyobb partnerország között szerepelt még Ausztria, Franciaország, majd a Szovjetunió felbomlását követően főleg az import révén Oroszország. Az európai országok közül a 2004-es uniós csatlakozást követően Magyarország külkereskedelme újra fellendült a vele együtt belépő közép- és kelet-európai országokkal (Csehországgal, Lengyelországgal és Szlovákiával), valamint a később az integráció tagjává váló Romániával is. Az amerikai kontinensről az Egyesült Államokkal, az ázsiairol pedig Kínával ápoljuk a legélénkebb külkereskedelmi kapcsolatot; ez utóbbi a korábban legjelentősebb ázsiai beszállítót, Japánt előzte meg fokozatosan az évek folyamán.

21. ábra A külkereskedelmi termékforgalom áruszerkezete

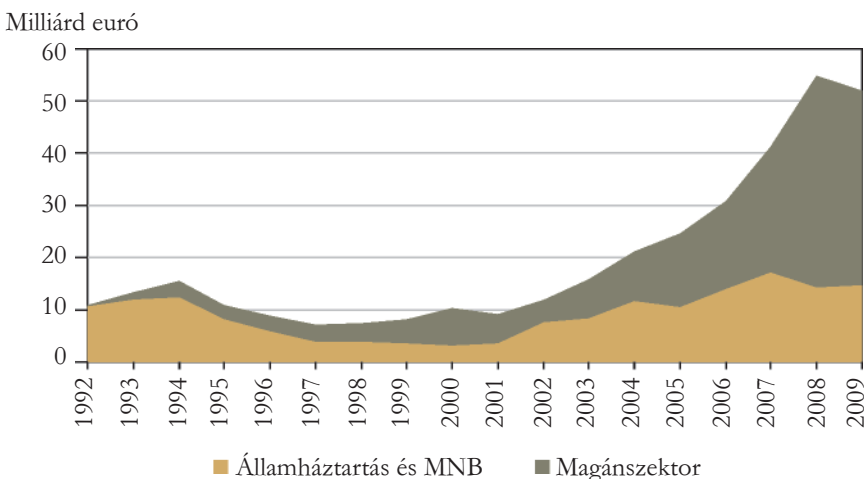
Az áruszerkezeti változást a legmarkánsabban a gépek és szállítóeszközök külke-
reskedelmének előtérbe kerülése tükrözte. Míg az időszak elején a teljes hazai export,
illetve import mintegy háromtizede származott ebből az áruфőcsoportból, addig a
2000-es években folyamatosan a behozatal felét, a kivitelnek pedig a hattizedét ez az
áruфőcsoport adta. A gépek és szállítóeszközök fokozódó szerepével szinte valameny-
nyi áruфőcsoport aránya kisebb lett az exportban és az importban egyaránt: közülük is
különösen figyelemreméltó volt az élelmiszerexport, valamint a feldolgozott termékek
export-import részarányának csökkenése.

Pénzügyek

A **folyó fizetési mérleg** egyenlege az 1990-es évek elején néhány száz millió eurós többletet mutatott, majd 1993-ban – leginkább az árusoron tapasztalt, jelentős mértékű romlásnak betudhatóan – 3,0 milliárd eurós deficit keletkezett. 1994-ben a hiány tovább nőtt. 1995-ben, az új módszertan szerint összeállított idősor első évében 1,3 milliárd eurós passzívum volt tapasztalható. A deficit a továbbiakban csaknem folyamatosan nőtt, jelentős részben a jövedelmek egyenlegének romlása következtében, bár néhány évben az árumérleg passzívuma jobban nőtt, mint a jövedelmeké. A szolgáltatások egyenlege jellemzően aktív volt. 2007-ben az árumérleg jelentős javulását szinte teljes egészében ellensúlyozta a nettó jövedelemkiáramlás növekedése. 2008-ban a jövedelmek kiáramlása tovább nőtt, s a folyó fizetési mérleg hiánya 7,5 milliárd eurót tett ki. 2009-ben a nagy összegű áruforgalmi aktívum és a szolgáltatások ugyancsak emelkedő kiviteli többlete – csökkenő jövedelemkiáramlás mellett – a folyó mérleg enyhe többletét eredményezte. A tőkemérleg 1995 és 2009 között – a 2003. évet leszámítva – végig pozitív volt, számottevő többlet azonban csak 2005 és 2009 között keletkezett.

22. ábra

A nettó külföldi adósságállomány alakulása (az év végén)

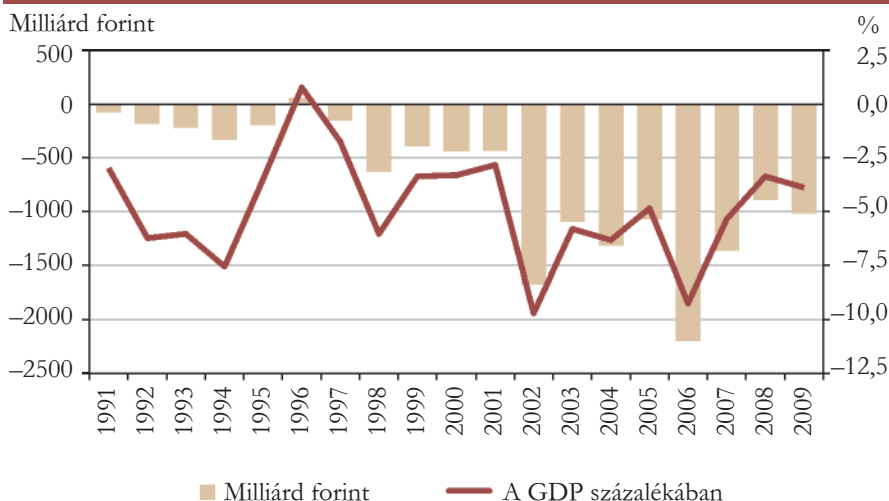

Magyarország nettó **külföldi adósságállománya** 1990 végén 11,8 milliárd eurót tett ki. 1991–1992-ben a külföldi adósság csökkent, majd kétévi emelkedés után ismét mérséklődés volt megfigyelhető, a legalacsonyabb érték (7,1 milliárd euró) 1997 végét jellemezte, amikor az adósságállomány a bruttó hazai termék 17%-ának felelt meg. A rákövetkező években, egy év kivételével folyamatos növekedés következett. 2009 végén a nettó adósságállomány 51,9 milliárd euró volt, ami a bruttó hazai termék több mint felét jelentette. Amíg az 1990-es évek közepén a külföldi adósságállomány háromnegyedét

az államháztartás és a Magyar Nemzeti Bank együttes adóssága jelentette, addig 2009 végén már a magánszektor vált a meghatározóvá, részesedése közel akkora volt, mint az állami szektoré 14 évvel korábban.

Az **államháztartás** pénzforgalmi szemléletben számított bruttó bevétele 1991-ben – a Pénzügyminisztérium adatai alapján – 1,8 billió, a kiadása pedig közel 1,9 billió forintot tett ki. A bevételek 1991 és 2009 között folyó áron 8,9-szeresükre, a kiadások pedig 9,1-szeresükre emelkedtek, a hiány 75 milliárd forintról több mint 1 billió forintra nőtt.

23. ábra Az államháztartás pénzforgalmi szemléletben számított egyenlege

A központi költségvetés pénzforgalmi szemléletű bruttó bevételei 1991 és 2009 között 9,9-szeresükre, kiadásai pedig 9,7-szeresükre emelkedtek. Az 1991 és 2006 közötti években a kiadási és a bevételi oldal jellemzően 10%-ot meghaladó mértékben nőtt, ebben 2006–2007 során változás következett be, miután a bevételi oldal növekedési üteme jelentősen lefékeződött, a kiadási pedig az utóbbi három év során lényegében alig változott. A központi költségvetés egyenlege a vizsgált időszak egyetlen évében, 1996-ban volt szufficites.

A társadalombiztosítási alapok hiánya 1991 és 2005 között három év kivételével rendre nőtt, az egyenleg romlása különösen 2003-ban volt jelentős. 2006-ban és a rákövetkező évben ezzel szemben nagyfokú mérlegjavulás volt tapasztalható, ami 2006-ban a költségvetési hozzájárulások, 2007-ben pedig a járulékbévételek számottevő növekedéseként következett be. A 2007-es évet – a vizsgált időszakban egyedülként – aktívummal zárta a mérleg. Az utóbbi két évben az egyenleg újra romlott.

A helyi önkormányzatok 1991. évi bruttó, pénzforgalmi szemléletben számított bevételei 385 milliárd forintot, kiadásai 365 milliárd forintot tettek ki. 1991 és 2009 között a bevételek 8,0-szeresükre, a kiadások 8,7-szeresükre nőttek. A bevételek 2003-ig rendre

10%-ot meghaladó ütemben nőttek, 2004 és 2008 között a növekedés üteme 1 és 8% között alakult, 2009-ben pedig közel 6%-os mérséklődés következett be. Az alrendszer egyenlege az időszak egyes éveiben jellemzően egyensúlyhoz közeli állapotban volt, száz milliárd forintot meghaladó deficit 2002-t és 2006-ot jellemezte, míg a legnagyobb, 65 milliárd forintos aktívum 1997-ben keletkezett.

1991 és 2009 között mind a bevételek, mind a kiadások az elkülönített állami pénzalapok esetében nőttek a legkisebb mértékben, sorrendben 3,4, illetve 3,9-szeresükre. Az alrendszer egyenlege még a helyi önkormányzatokénál is kiegyensúlyozottabb volt, a legjelentősebb, 40 milliárd forintos hiány 1999-ben alakult ki, míg a legnagyobb, 63 milliárd forintos többlet a 2007-es esztendőt jellemezte.

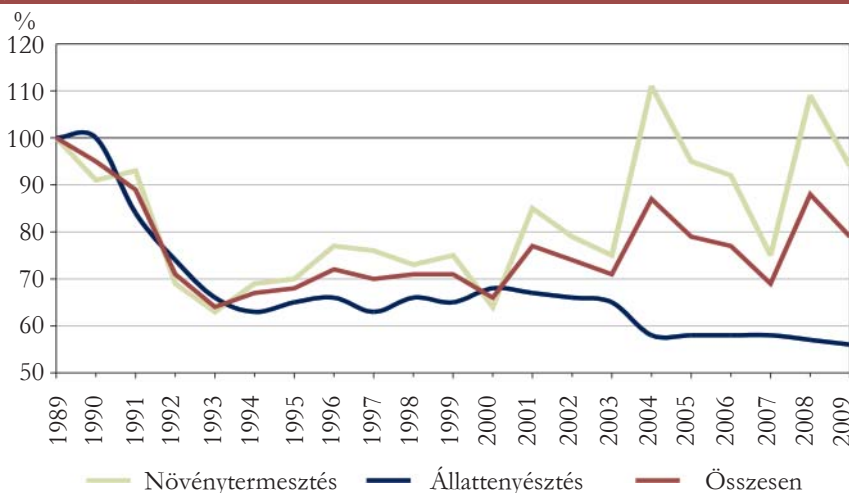
Ágazati teljesítmények

A rendszerváltás nagymértékben megváltoztatta a **mezőgazdasági** tevékenység felteleteit. 1989-ben a mezőgazdasági terület 70%-án még szövetkezetek, 12%-án állami gazdaságok gazdálkodtak. A kárpótlási törvények végrehajtása és az 1990-es évek végére befejeződő privatizáció nyomán az állami és a szövetkezeti tulajdon túlsúlyát a magántulajdon váltotta fel.

A mezőgazdaságban a kilencvenes évek eleji válság minden ágazatnál tartósabbnak bizonyult. Az ágazat bruttó termelése néhány év alatt az 1989-es volumen kétharmadára esett vissza, és a kivételesen jó termést hozó évek kivételével alig haladta meg ezt az alacsony szintet. A bruttó hozzáadott értékhez 1990-ben a mezőgazdaság még 14,5, 2009-ben már mindössze 3%-kal járult hozzá. A mezőgazdasági termelésben a növénytermesztés és az állattenyésztés közötti egyensúly a rendszerváltást követően felbomlott. A növénytermesztés a korábbinál jóval nagyobb mértékben járul hozzá a bruttó termelési értékhez, míg az állattenyésztés egyre kisebb arányt képvisel. Ennek oka, hogy a rendszerváltást követő időszakban az átalakult nagygazdaságok és a magángazdaságok tőkehiány miatt egyaránt csökkentették állatállományukat (főleg a sertéseket és a szarvasmarhákét). Az ágazat kereslet-kínálati viszonyai jelentősen megváltoztak, értékesítési lehetőségei korlátozottabbá váltak, így 2009-ben az állattenyésztés volumene alig felelt az 1989. évinek.

24. ábra

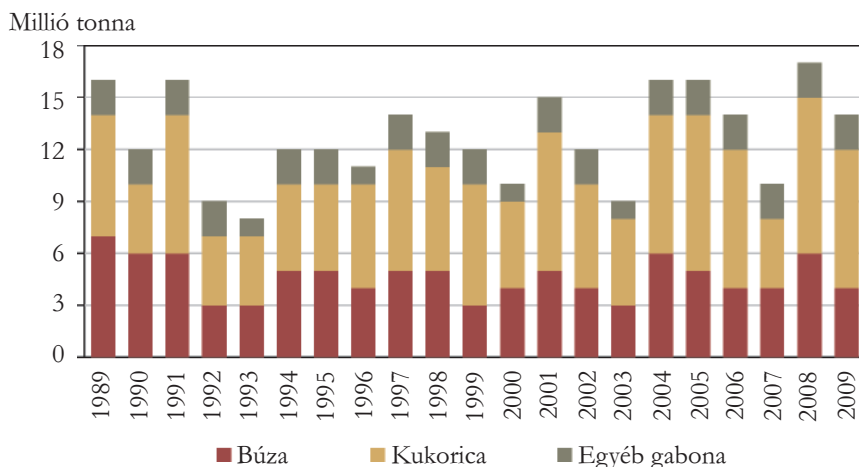
A mezőgazdaság bruttó termelése (1989 = 100)

A mezőgazdaság munkaerő-megtartó ereje számottevően gyengült. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotton belül az 1990. évi 14,2-ről 2009-ig 4,6%-ra esett vissza. Hasonló tendencia érvényesült a beruházásoknál is, a me-

zőgazdaság részesedése a kezdeti 9-ről 5,6%-ra csökkent, amellet, hogy az ágazat gépellátottsága és műszaki színvonala némileg javult. Az EU-csatlakozás következtében a mezőgazdaság támogatási rendszere átalakult.

25. ábra Gabonatermelés

A mezőgazdaság a rendszerváltás előtti kiemelkedően jó kereskedelmi pozícióját sem tudta megőrizni, mivel a KGST felbomlásával jelentős piacot veszített. Exporton belüli aránya alig harmada a 20 évvel ezelőttinek.

A 2004 májusától tartó EU-tagság óta a magyar mezőgazdaságra is vonatkoznak a közös agrárpolitika (KAP) versenyképességre és a termelők támogatására irányuló rendelkezései. Az így meghatározott termelési kvóták szabályozzák azóta többek között a tejtermelést, cukortermelést.

A gazdasági átalakulás az **ipart** is igen érzékenyen érintette. Ebben az ágazatban mind a termelés, mind a létszám nagyobb mértékben esett vissza, mint a gazdaság egészében. A tulajdonosi, szervezeti és szerkezeti átrendeződés után viszont az ipar bizonyult a válságból való kilábalás fő erejének. Ebben nagy szerepe volt a külföldi tőke térhódításának és a technológiai megújulásnak, amelyek lényegesen javították az ágazat exportképességét.

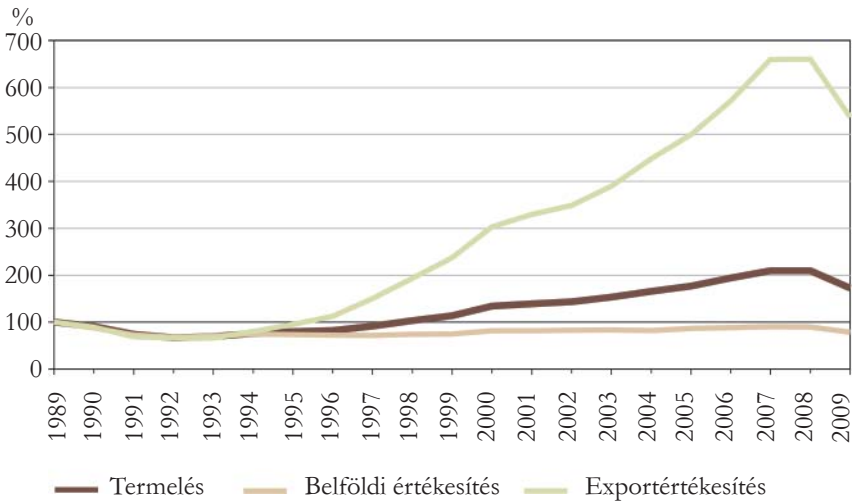
Az ipari termelés már 1989-ben is mérséklődött, s a következő három évben folyamatosan és nagymértékben csökkent. 1992-ben elérte mélypontját, ekkor mintegy harmadával kevesebbet termelt az ágazat, mint 1989-ben. A hazai ipar válságában – a KGST összeomlásán túl – szerepe volt a fejlett országok nagy részét sújtó recesszióknak is. Ezután 1993-tól mérsékeltebb, majd 1997-től dinamikusabb növekedés jellemezte az ipart, ami az ezredfordulón kissé lelassult ugyan, de a termelés volumene 2007-ben így

is mintegy duplája volt az 1989. évinek. Ezt 2008-ban stagnálás, majd 2009-ben 18%-os visszaesés követte.

Az 1992 utáni növekedéshez nagyobb mértékben járult hozzá a külpiazi, mint a hazai kereslet. Tizenöt év alatt a belföldi értékesítés 33%-os növekedése mellett az exportértékesítés volumene közel 10-szeresére emelkedett. A 2008. évi stagnálás után 2009-ben viszont az utóbbi visszaesése volt a nagyobb mértékű (19%).

26. ábra

Az ipari termelés és értékesítés alakulása (1989 = 100)

Az iparban alkalmazásban állók létszáma 1989-ben több mint 1,2 millió fő volt, ami a következő öt évben – nagyobb mértékben, mint az ipari termelés – mintegy 40%-kal csökkent. A következő években némi létszámemelkedés, majd -csökkenés következett. 2008-ban az alkalmazottak száma alig különbözött az 1995. évitől, miközben a termelés ez idő alatt 2,5-szeresére emelkedett. Ez a létszámról számított termelékenységi gyors növekedését jelenti, amit a beruházások és a szerkezeti átalakulás tett lehetővé.

Az elmúlt húsz évben a nemzetgazdaságban történt beruházások közel egyharmada az iparban realizálódott. Az ipari beruházások növekedése 1994-ben indult meg, legmagasabb ütemű 1998-ban volt. A beruházások mintegy kétharmadát külföldi érdekeltségű vállalkozások valósították meg. Emellett a privatizáció révén is jelentős külföldi tőke került az ágazatba.

Az ipari szerkezetváltás fő jellemzője a gépipar arányának (nagy visszaesést követően) jelentős növekedése, és az ágazat belső struktúrájának a megújulása, amiben a járműgyártás, a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása kapja a legnagyobb hangsúlyt. A gépipari ágazatok adják az ipari termelés csaknem felét. Az arány ilyen mérvű

növekedése mellett a többi ágazat súlya csökkent. A legnagyobb – és tendenciaszerű – visszaesést a bányászat, a textilipar, valamint a nagyobb ágazatok közül az élelmiszeripar adatai mutatják.

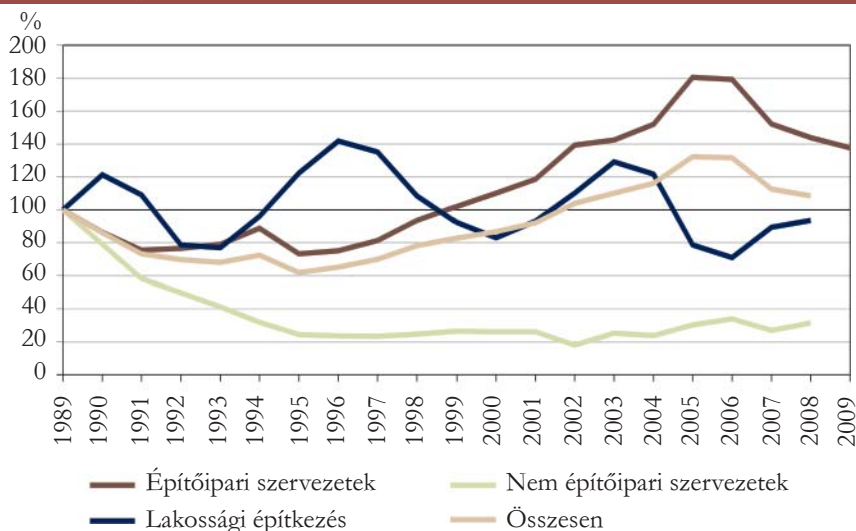
Az ipar aránya a bruttó hozzáadott értékben 1989-ben 30, az ezredfordulón 29, 2009-ben 25% körül alakult. A külföldi tulajdonú vállalatok hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez meghatározó a feldolgozóiparban (60%) és a bányászatban (55%).

A piacgazdaságra való áttéréssel együtt járó gazdasági visszaesés hatása gyorsan elérte az **építőipart**, mivel nagymértékben csökkentette az építési keresletet. A kilencvenes évek második felében kezdődött gazdasági növekedés nyomán fellendült a beruházási igény is, így az építőipar 1996-tól tartós termelésnövekedést ért el. A bővülés kezdetben elsősorban az épületek, az ezredfordulótól pedig az egyéb építmények – utak, egyéb infrastruktúrális objektumok – építéséből származott. Az országos építőipari teljesítmény 2005-ben érte el az elmúlt húsz év legmagasabb szintjét, ebben az évben több mint egyötöddel magasabb volt a termelés volumene az 1989. évinél.

A dinamikus bővülést 2006-tól csökkenés váltotta fel, elsősorban a beruházási tevékenység megtorpanása és a lakásépítéssel kapcsolatos állami feltételek változása miatt. A mérséklődést a következő években a gazdasági válság tovább mélyítette, 2008-ban az összes építőipari teljesítmény volumene 8,4%-kal haladta meg az 1989-es szintet.

27. ábra

Az építőipari termelés alakulása kivitelezők szerint (1989 = 100)

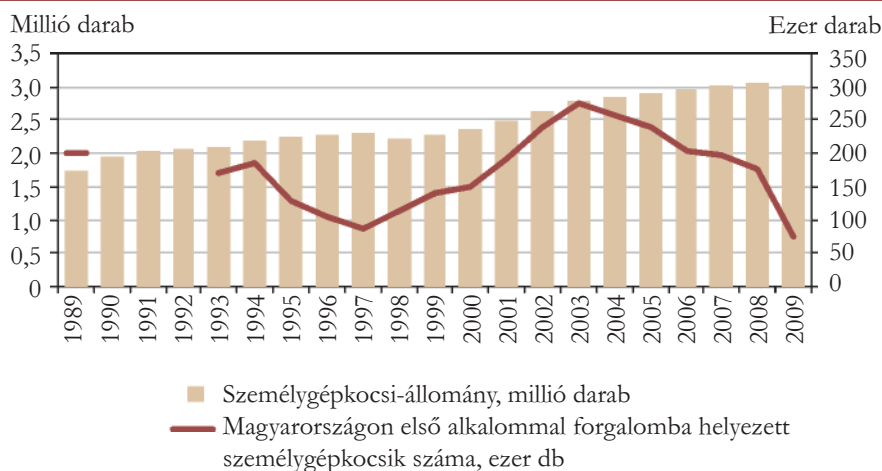

Az országos építőipari termelésen belül az építőipari szervezetek a rendszerváltás évében a termelés háromötödét állították elő, az utóbbi években ez az arány több mint négyötödre nőtt, mivel a nem építőipari szervezetek építési tevékenysége az utóbbi húsz évben lényegesen lecsökkent, 2008-ban a két évtizeddel korábbi közel egyharmadára. A

lakossági építkezések ingadozó teljesítményt mutattak a vizsgált időszakban: az ezredfordulón még az ágazat termelésének több mint egytizedét állították elő, az utóbbi években azonban az alá csökkent a részesedésük.

Az árutonna-kilométerben mért **áruszállítási** teljesítmény az 1990-es évek első felében meredeken zuhant, az 1994. évi teljesítmény kevesebb mint felét jelentette az öt évvel korábbiak. A kilencvenes évek második felében a teljesítmény az egyes években ellentétes irányban változott, s a 2001. évi szint mintegy tizedével haladta meg a hat évvel korábbit. 2003 és 2007 között jelentős, összességében 65%-os növekedés volt tapasztalható, majd az időszak utolsó két éve során – összefüggésben a világgazdasági válsággal, s annak az ártermelő ágazatokat sújtó hatásával – 7%-os csökkenés következett be.

28. ábra Személygépkocsi-állomány és első forgalomba helyezés

A szállítási ágazatok között nagyfokú átrendeződés ment végbe a vizsgált két évtized alatt. A közúti szállítás részaránya az 1989. évi 21%-ról 2009-ig 70%-ra emelkedett. A vasúti szállítás 58%-os részaránya 15%-osra csökkent, a belvízi szállítás 1989. évi 6%-os részesedése pedig 4%-osra zsugorodott. A szállítási módok közötti átrendeződés a gazdasági szerkezetváltás egyik következménye: a vasúton és vízi úton olcsón szállítható tömegáruk, mint például a gabona vagy a kohászati alapanyagok iránti igények ugyanis jelentősen mérséklődtek, a vállalatszám jelentős növekedése, a háztól házig történő fuvarozás iránti szükséglet emelkedése pedig ettől függetlenül is a közúti fuvarozás térnyerésével járt együtt.

Az utaskilométerben mért távolsági személyszállítási teljesítmény is meredeken zuhant a rendszerváltást követő években: az 1993. évi szint kevesebb mint háromnegyedét jelentette a négy évvel korábbiak. 1994-től egy évtizeden keresztül aztán folyamatos növekedés volt tapasztalható, az időszakon belül az 1989-es szintet 2000-ben sikerült először

meghaladni. Az elmúlt két évtized legmagasabb, az 1989-est 10%-kal felülmúló teljesítménye 2006-ban valósult meg. Ezután folyamatos csökkenés következett be, aminek eredményeként a 2009. évi szint valamivel (1,5%-kal) elmaradt a húsz évvel korábbtól.

Az egyes szállítási módok közül kizárólag a légi közlekedés teljesítménye emelkedett: a 2009-es szint 3,5-szeresét jelenti a húsz évvel korábbinak. Az autóbuzsós közlekedés 2009. évi részesedése (45%) lényegében ugyanannyi volt, mint 1989-ben, a vasúti közlekedése (32%) ezzel szemben 15 százalékponttal elmaradt a húsz évvel korábbtól.

A helyi személyszállítás – az 1998 és 2000 közötti időszak kivételével, amikor szerény növekedés következett be – lényegében folyamatosan csökkent az elmúlt két évtizedben. A 2009. évi mennyiség – utaskilométerben és az utasok számában kifejezve egyaránt – kevesebb mint hatvizedét jelentette a húsz évvel korábbinak. A teljesítmény valamennyi közlekedési mód esetében csökkent, az utasszám alapján mérve az autóbuzsoknál közel feleakkora, a villamosoknál és trolibuszoknál együttesen pedig mintegy kétharmada volt a húsz évvel korábbinak. A közlekedési módok közül a metró és a földalatti összesített utasszáma maradt el a legkisebb mértékben (14%-kal) a két évtizeddel korábbtól.

A közösségi személyszállítás visszaesése mellett az egyéni közlekedési eszközök teljesítménye jelentősen nőtt. A személygépkocsi-állomány 20 év alatt 1 millió 280 ezerrel bővült, összetétele korszerűbbé vált, és az üzemanyagok ára kevésbé emelkedett, mint a tömegközlekedési jegyeké.

A **távközlés** területén olyan folyamatok mentek végbe az elmúlt 20 évben, amelyek hatására ma egészen mások a szolgáltatások jellegzetességei, mint korábban; sokkal szélesebb az igénybevevők köre, a szolgáltatások pedig összekapcsolódnak, az egyes távközlési eszközök sokfunkcióssá váltak.

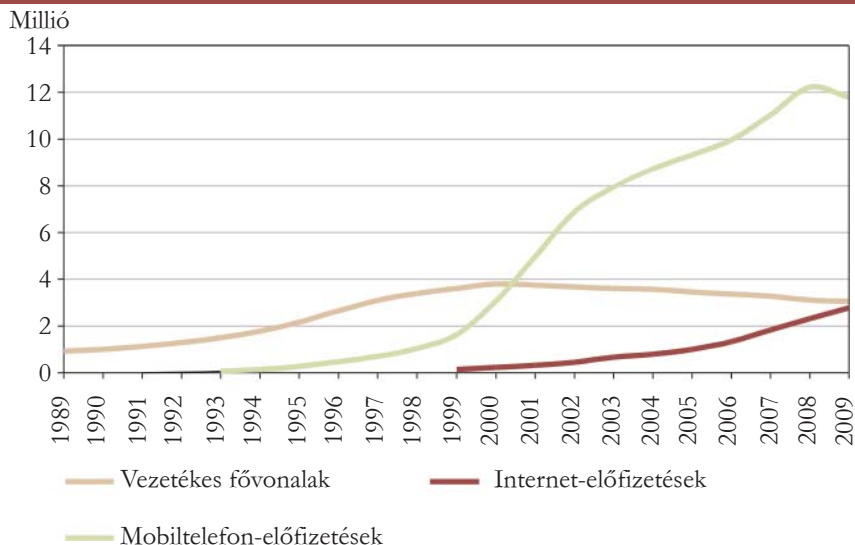
A bekapcsolt vezetékes fővonalak száma 916 ezerrel tíz év alatt 3,9-szeresére emelkedett. A vezetékes telefon azonban az ezredfordulóra elvesztette hegemoniáját. 2002-ben már mind a mobiltelefon-előfizetések, mind a mobilról indított hívások száma meghaladta a vezetékes vonalak, illetve a vezetékes hálózatról indított hívások számát. A mobiltelefon jelentősége nemcsak mint hangátvitelre alkalmas eszközé nagy: ma már évente közel 1,9 milliárd szöveges és 21 millió multimédiás üzenetet küldenek egymásnak a felhasználók. Az 1990-es évek elejétől kezdett elterjedni a kábeltelevíziózás: a bekapcsolt lakások száma az 1,4 milliót majdnem elérő 1994. évi szintről 2009-ig megközelítette a 2,2 milliót. A kezdetekben zömében csak beszélgetésekre használt vezetékes vonalakat ma már internet- és információszolgáltatásra is, a kábeltévés hálózatot pedig már telefonálásra és internetezésre is igénybe veszik.

1989-ben a Magyar Televízió két csatornájának földi adótoronyok által sugárzott műsorát lehetett nézni. A kilencvenes évek elején elindult Duna Televízió, majd az 1997-től fogható kereskedelmi adóknak köszönhetően megnőtt a műsoridő, és átalakult a műsorszerkezet: a műsorok száma ma már több száz, a heti halmozott adásidő sokszorosára emelkedett.

A központi államigazgatás intézményeiben 2008-ban 3 és félszer annyi számítógép volt, mint 1995-ben. 2009-ben a háztartások több mint felében volt számítógép, a vállalkozások 89%-a használt PC-t. Az internet-hozzáférések száma az 1999. évi 145 ezres szintről tíz év alatt 16-szorosára bővült. Internetkapcsolattal a háztartások 55%-a, a vál-

lalkozások 87%-a, a közigazgatás 98%-a rendelkezett. A hozzáférési módokat tekintve a betárcsázós kapcsolat szinte eltűnt, a szélessáv részesedése kétharmadra nőtt. A vezetékek nélküli technológia az összes kapcsolat háromtizedét adja. 2009-ben már a vállalkozások fele, a közigazgatási intézmények 72%-a rendelkezett önálló honlappal.

29. ábra A vezetékes vonalak, a mobiltelefon- és az internet-előfizetések száma

2009-ben 14%-kal kevesebb posta volt az országban, mint húsz évvel korábban. A posta monopóliumai szűkülnek: eleinte a levélpostai küldemények forgalmában, 2007 óta a hírlapterjesztésben is versenytársai vannak. Részben ezzel, részben a helyettesítő szolgáltatások elterjedésével függ össze a postai küldemények terén bekövetkezett forgalomcsökkenés: 2009-ben a csomagküldemények száma a korábbinak töredékét tette ki, a levélpostai küldeményeké pedig az 1990. évi szinten állt. A feladott táviratok száma 20 év alatt 4%-ára esett.

A **kiskereskedelem** terén az egyik igen számottevő változás az üzletek számának ugrásszerű növekedése volt; ma mintegy két és félszer annyi üzlet van az országban, mint húsz évvel korábban. Azon települések száma viszont, amelyeken működik üzlet vagy piac – az előregedő, elnéptelenedő, csökkenő vásárlóerejű kistelepülések helyzetével összhangban, a hipermarketek elszívó képességétől sem függetlenül – a 2000-es évek eleje óta csökken. A rendszerváltás előtt nagyon kevés bevásárlóközpont volt az országban, ám számuk az 1990-es évek elején igen dinamikus módon emelkedett, csakúgy, mint az igen nagy alapterületű hipermarketeké. Ma négy jelentős hipermarketlánc van jelen Magyarországon, amelyek 2008-ban 136 hipermarketet működtettek. A bevásár-

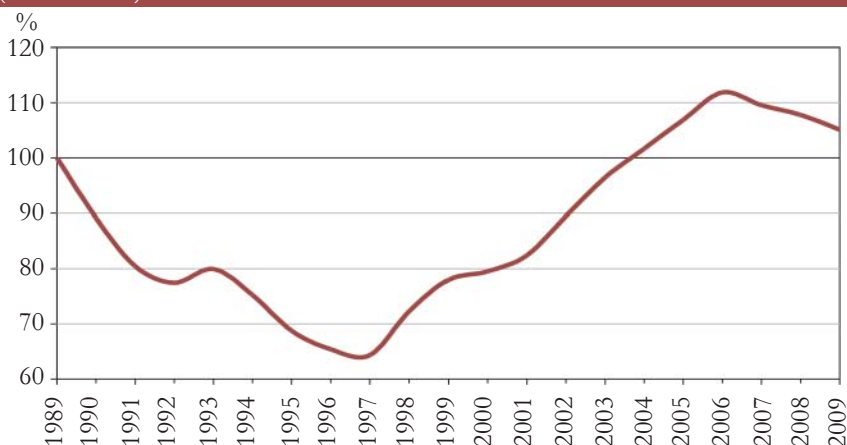
lőközpontok száma 2008 végén 103 volt. Jelentős volt az üzlethálózat koncentrációja: az egyéni vállalkozó által működtetett vállalkozások aránya az 1991. évi 59%-ról 37%-ra esett.

Az élelmiszer és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelemmel foglalkozó egységek aránya csökkent, számuk különösen az ezredforduló óta hanyatlik. Az üzemanyag-értékesítéssel foglalkozó egységek száma a motorizáció igényeit kiszolgálva fokozatosan, 2006-ig több mint duplájára nőtt, 2007–2008-ban viszont mintegy 10%-kal csökkent. Megjelentek és terjeszkednek olyan új értékesítési formák, amelyek korábban technikai vagy más okokból nem voltak jellemzőek: a csomagküldő kiskereskedelem, valamint az ezzel részben átfedést mutató internetes kereskedelem.

A forgalom volumene 1997-ig egy év kivételével folyamatosan, hét év alatt 35%-kal csökkent, amit 1998 és 2006 között fellendülés követett. 2007-től ismét csökken a forgalom, 2009-ben szintje így körülbelül 5%-kal haladja meg a rendszerváltáskorit. Mindez összességében elmaradt a lakosság vásárlóerejének és fogyasztásának gyarapodásától, mindenekelőtt a szolgáltatások szerepének fokozódása miatt. Ugyanakkor 2005 és 2007 között a forgalom bővülése meghaladta a jövedelembővülés ütemét; a különbözetet a lakosság hitelekkel finanszírozta.

30. ábra

A kiskereskedelmi forgalom volumene* (1989 = 100)

* 2000-ig kiskereskedelem gépjárművel és üzemanyaggal, 2001-től kiskereskedelem üzemanyaggal (gépjármű nélkül).

A **turizmusra** jelentősen hatottak a rendszerváltás környékén bekövetkezett politikai indíttatású változások, így a világútlevel bevezetése, a valutakerettel kapcsolatos könnyítések, majd a korlátozások megszüntetése. A külföldre utazó magyarok száma 1987-hez képest két év alatt megduplázódott, majd 11–14 millió között alakult. Az uniós csatlako-

zásunk évétől kissé magasabb szinten, 17–18 millió között stabilizálódott a külföldre látogatók száma. 2009-ben mintegy 41 millió külföldi látogató érkezett hazánkba, kétharmadával több, mint 1989-ben, a 2004. év e tekintetben is lökést adott a forgalomnak.

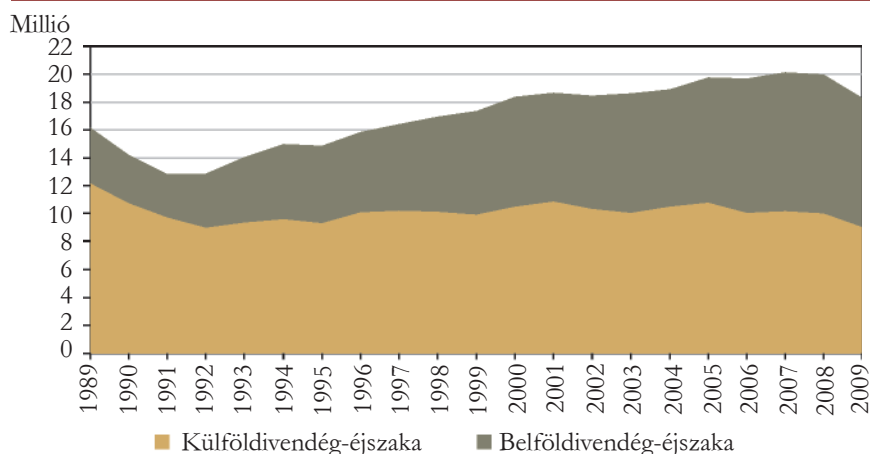
A vendégforgalom megélénkülését a szálláshelyi és a programkínálat gazdagodása is elősegítette. A világörökségi helyszínek száma az 1987. évi kettőről 2002-ig nyolcra nőtt. A szállodák száma több mint két és félszeresére bővült, az egyéb kereskedelmi szálláshelyek száma is dinamikusan gyarapodott, és mindez együtt járt a magasabb kategóriájú szálláshelyek arányának növekedésével is. A nagy hagyományokkal rendelkező gyógyfürdők mellett megjelentek a fiatalabb, aktívabb réteget vonzó élményfürdők, csúszdaparkok is, amelyek újabb szállodaberuházásokat ösztönöztek.

A kereskedelmi szálláshelyek külföldi vendégéjszakáinak száma mintegy háromgyedét teszi ki a húsz évvel ezelőttinek, a belföldi forgalom viszont több mint kétszeresére nőtt. Összességében a kereskedelmi szálláshelyeken 13%-kal több vendégéjszakát regisztráltak 2009-ben, mint 1989-ben. A vendégforgalom tekintetében a szállástípusok közül a szállodák nagymértékben növelték részesedésüket, de a kihasználtságuk a kapacitásbővüléssel párhuzamosan csökkent.

A magánszálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma körülbelül egyharmadára esett, volumene a kereskedelmi szálláshelyi forgalom ötödét jelenti.

A turisztikai forgalom területileg jelentősen koncentrált, de valamivel kisebb mértékben, mint a rendszerváltás környékén: akkor a kereskedelmi szálláshelyi vendégéjszakák 96%-át a fővárosban vagy a Balatonnál vették igénybe a vendégek, a külföldi forgalomból pedig e két terület 94%-kal részesedett; ma az összes vendégéjszakának felét töltik el e két kiemelt üdülőkörzetben, de a külföldi forgalom héttizede itt összpontosul. Mindez elsősorban nem a vendégszámból való részesedés hanyatlásának következménye, hanem a rövidülő tartózkodási időnek.

31. ábra A kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma

A szervezett utaztatás szerepe csökken: 1989-ben az összes külföldi látogató 5%-a társasutazással érkezett, míg 2008-ban feleekkora hányaduk, a látogatók 2,2%-a.

2009-ben több mint kétszer annyi **vendéglátóhely** volt az országban, mint húsz évvel korábban. A forgalom folyó áron mintegy 6,6-szeresére nőtt, összehasonlításon viszont körülbelül 15%-kal kevesebb volt, mint a vizsgált időszak elején. A kereskedelmi vendéglátáson belül a melegkonyhás egységek aránya 22-ről 24%-ra emelkedett. A munkahelyi vendéglátás jelentősége az 1990-es évek közepéig mérséklődött, azóta az üzletek számát tekintve hasonló – egytizedet meghaladó – arányt képvisel, mint 1989-ben.

Környezet és energia

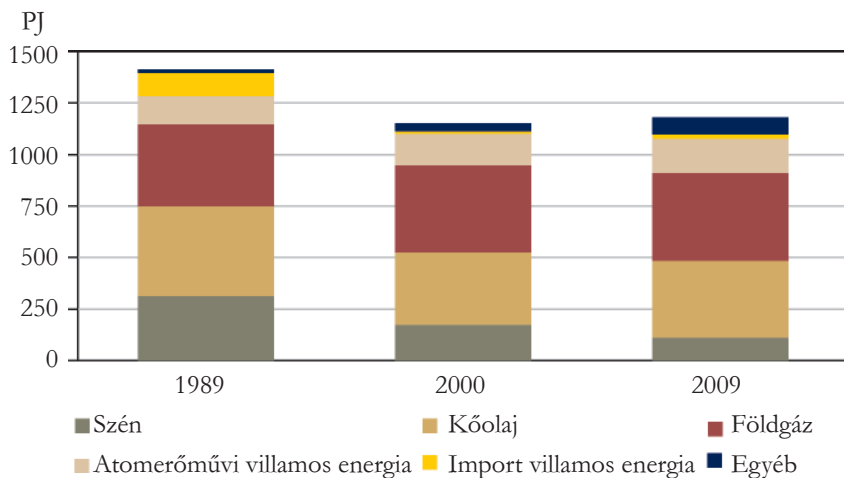
Az ország **energia**felhasználása az elmúlt 20 év alatt az 1989. évihez képest egyötödével csökkent. Ez a visszaesés nagyrészt a kilencvenes évek elején következett be, részint a gazdasági teljesítmény csökkenése, részint az energiahordozók jelentős áremelkedése, illetőleg a mindkettővel összefüggő gazdasági szerkezetváltás következtében. Az azóta eltelt időszakban az energiafelhasználás hullámzóan alakult.

Az energiafelhasználásban a termelőágazatok aránya mérséklődött, a lakosság és a kommunális fogyasztók felhasználási arányának egyidejű emelkedése mellett. A gazdaság energiaigényessége kisebb lett, 20 év alatt az egységnyi bruttó hazai termékre jutó energiafelhasználás 37%-kal csökkent.

Az energiahordozók hazai termelése 35%-kal lett kevesebb az 1989. évihez képest, behozataluk némileg emelkedett. Az energiafelhasználásnak már 1989-ben is több mint fele (52%-a) behozatalból származott, ez az arány 2009-ig 62%-ra emelkedett. A termelésből és importból rendelkezésre álló energiaforrások között jelentősen emelkedett a földgáz aránya, nagymértékben csökkent a széné, és jóval kisebb lett az import villamos energiáé is.

A megújuló energiaforrások szerepe nőtt a termelésen és a felhasználáson belül egyaránt, aránya azonban még mindig szerény. A hagyományosnak (tűzifa, geotermikus energia) tekinthető megújulók mellett az elmúlt 20 évben elkezdődött a nap- és a szélenergia intenzívebb felhasználása is.

32. ábra Az energiaforrások összetétele

Magyarország természeti **környezete** az elmúlt 20 évben javult, és nemzetközi összehasonlításban is kedvezőnek mondható. Az ipari szerkezetváltás, a felhasznált energia mennyiségének csökkenése és összetételének változása nyomán kevesebb lett a ki-

bocsátott szennyezőanyagok mennyisége. A levegő fő szennyezőjévé az ipar helyett a közlekedés vált.

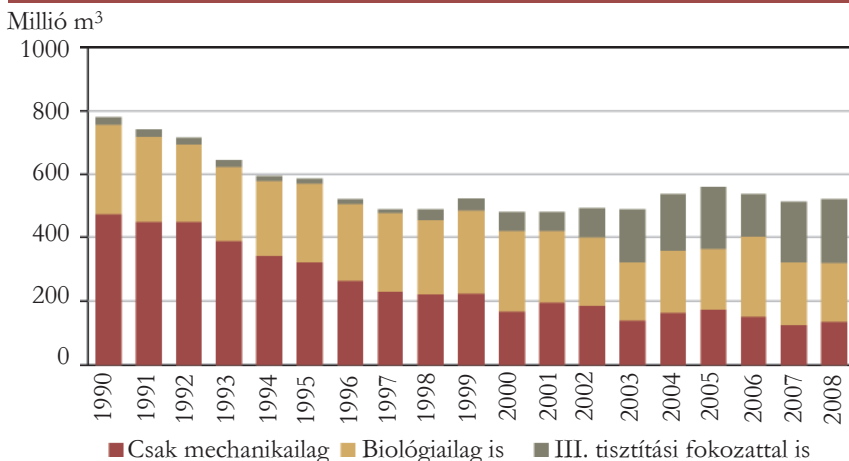
Nőtt az erdőterületek nagysága. A legfőbb veszélyt számukra az aszály és az egyre gyarapodó vadállomány jelenti. Ez utóbbi minősége világhírű, ám az erdő- és vadgazdálkodás érdekeinek egyeztetése egyre nehezebb.

Az ország területének több mint ötöde valamilyen szintű védelem alatt áll. A védett területek nagysága több mint harmadával lett több, mint 20 éve volt. Az unió által 2004 végén kijelölt Natura 2000 területeken pedig csak bizonyos fajok, élőhelytípusok élveznek védelmet, amelyekről a fenntartónak kell gondoskodnia. Ez utóbbiak bizonyos átfedésben vannak a teljes védelmet élvező természetvédelmi területeinkkel. Az unió 6 biogeográfiai régiója közül az egyik – Európában egyedülálló élőhelyekkel – jórészt hazánk területén fekszik.

Földterületeink közel kétharmadát a mezőgazdaság hasznosítja. A növényvédőszeres használata az 1990-es évek elején kevesebb mint felére visszaesett, az ezredfordulót követően azonban felhasználásuk újra lassú növekedésnek indult. A biogazdálkodás mint fenntartható gazdálkodási forma a környezet állapotát nem rontja. A kilencvenes évek közepén indult hazai termelés tíz év alatt megtízszereződött, aránya azonban a földterületből kevés (2%) és a gazdálkodóknak nyújtott támogatások 2005-ös csökkenését követően még kisebb lett a termelésbe bevont terület.

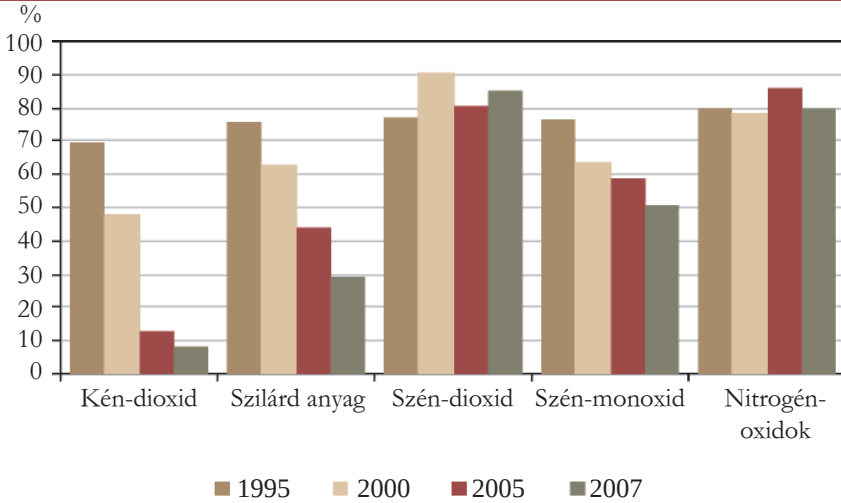
Magyarország nemzetközi viszonylatban is jelentős vízbázissal rendelkezik. A vízfelhasználás az 1990-es évek elejétől folyamatosan csökkent, elsősorban a gazdasági szerkezetváltás és a víz árának sokszorosára emelkedése miatt. A vízvezeték-hálózat az utóbbi 20 évben mintegy negyedével gyarapodott, és ma már minden településen elérhető. A szennyvízelvezető-hálózat bővülése 3 és félszeres volt, jelenleg a települések felén és a lakások több mint 70%-ában áll rendelkezésre közüzemi szennyvízvezeték.

33. ábra Települési szennyvíztisztítás

A települési hulladék döntő részét hagyományos keretek között gyűjtik, a szelektíven begyűjtött rész az összes mennyiség 15%-át teszi ki. Az ártalmatlanítás háromnegyede a legkevésbé környezetbarát lerakással történik.

34. ábra A légszennyező anyagok kibocsátása
(1990 = 100)

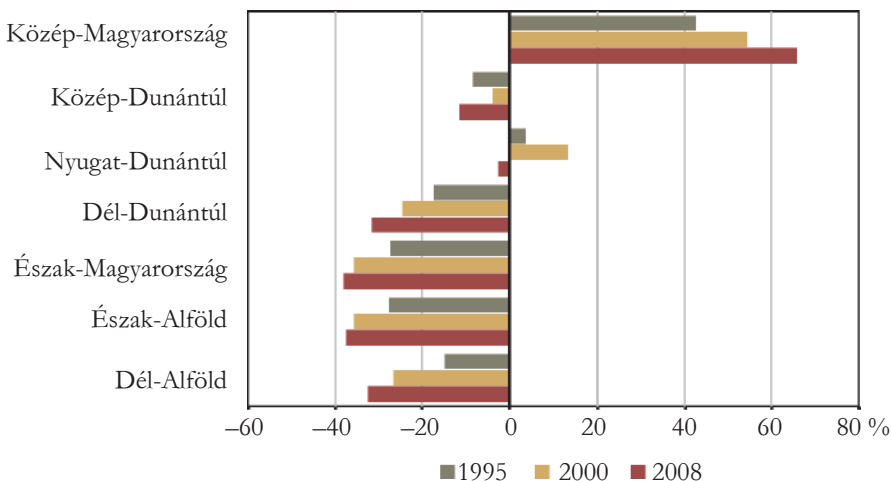
Régiók

A társadalmi-gazdasági fejlődés során az ország különböző területei között a legtöbb vonatkozásban jelentős különbségek alakultak ki. Közülük fontosak és jól megragadhatók a gazdasági fejlettség, a foglalkoztatottság, az életkörülmények terén meglévő eltérések. Az elmúlt másfél-két évtizedben a különbségek a legtöbb esetben nem csökkentek, változatlanok maradtak, de többnyire nőttek.

A gazdasági fejlettség térbeli összehasonlítására legáltalánosabban használt mutató az egy lakosra jutó **bruttó hazai termék**. Erre vonatkozó területi adatok a kilencvenes évek közepétől állnak rendelkezésre. Ezek azt mutatják, hogy:

- 1995-ben Közép-Magyarország fejlettségi színvonala volt a legmagasabb, amikor 43%-kal haladta meg az országos átlagot; előnye 2008-ig 66%-ra nőtt;
- Nyugat- és Közép-Dunántúlon az egy főre jutó termelés némi ingadozással az országos átlag közelében volt; közülük Nyugat-Dunántúl mutatója többnyire meghaladta az átlagot, Közép-Dunántúlé pedig csak megközelítette azt, s elmaradása az utóbbi években fokozódott;
- Dél-Dunántúl és Dél-Alföld fejlettsége a kilencvenes évek közepén jelentősen, 17, illetve 15%-kal maradt el az országos átlagtól; a különbség mindkét régió esetében szinte folyamatosan nőtt, 2008-ban 32–32%-ot tett ki;
- 1995-ben Észak-Magyarország és Észak-Alföld gazdasági színvonala maradt el legjobban az országos átlagtól: 27–27%-kal. A leszakadás az ezredfordulóig jelentősen, azóta kisebb mértékben nőtt, 2008-ban 38, illetve 37% volt.

35. ábra A régiók egy főre jutó GDP értékének eltérése az országostól

A **foglalkoztatási arány** Közép-Magyarországon, Nyugat- és Közép-Dunántúlon 1992 óta folyamatosan meghaladta az országos átlagot. A többi régióhoz képest e térségek 2009. évi foglalkoztatási színvonala kevésbé romlott, illetve Közép-Dunántúlon kissé javult. A régiók közötti különbségek tovább nőttek, különösen a két északi régió leszakadása szembetűnő. 1992-ben Közép-Magyarország és Észak-Magyarország foglalkoztatási aránya között 10 százalékpont volt a különbség, ami az időszak végén a két szélső értéket képviselő központi és az észak-alföldi régió esetében meghaladta a 13 százalékpontot. Az alacsony foglalkoztatottsághoz magas **munkanélküliség** társul. Az időszak folyamán e mutató szélső értékei is távolodtak, s az állást keresők aránya 2009-ben a két északi régióban 14–15%-ra nőtt.

A gazdasági fejlettség és a beruházások közötti kölcsönhatás a régiók esetében is érvényesül: a fejlett térségek vonzzák a tőkét, a fejlesztések pedig serkentik a növekedést. Az egy lakosra jutó **beruházás** a fejlettebb régiókban általában kisebb vagy nagyobb mértékben meghaladta, de legalábbis megközelítette az átlagot, miközben az északi és az alföldi régiókban mélyen az alatt alakult. Fokozottan érvényesült mindez a **külföldi befektetések**nél. 2008-ban az országban működő 15 billió forintot meghaladó külföldi tőkéből 10 billió a közép-magyarországi székhelyű vállalkozásokban működött. Az egy lakosra számított összeg Közép-Magyarország mellett meghaladta az országos átlagot Nyugat-Dunántúlon (30%-kal), a többi régióban elmaradt attól.

A keresetek színvonala és a gazdasági fejlettség között viszonylag laza összefüggés van. A régiók nettó **átlagkeresetében** jóval kisebb a különbség, mint az egy főre jutó termelésben. A legmagasabb, közép-magyarországi nettó kereset 15–16%-kal magasabb az átlagnál, a legalacsonyabb észak- és dél-alföldi pedig 16–17%-kal marad el attól.

A gazdasági helyzettől, különösen a munkához jutás lehetőségétől nagymértékben függ az adott terület népességmegtartó ereje. Az ezt tükröző **belső vándorlást** 1990 után a keletről nyugatra történő költözések jellemezték. Két északkeleti régió, Észak-Magyarország és Észak-Alföld jelentős vándorlási veszteséget szenvedett el, e két térségben együttesen mintegy 175 ezer fős negatív egyenleg alakult ki az időszak folyamán, az elvándorlásból eredő népességfogyás már többszöröse a természetes fogyásból származónak. Ugyanakkor a hagyományosan vándorlási többlettel rendelkező közép-magyarországi régió mellett Közép- és Nyugat-Dunántúl is egyre inkább befogadó területté vált. Az utóbbi három évben a különbségek fokozódtak: Közép-Magyarország nyeresége 7,8–8,0 ezrelékre, Észak-Magyarország vesztesége 7,1–7,7 ezrelékre emelkedett.

Az életkörülményekre és azok változására utal a **születéskor várható élettartam**. 1990 és 2008 között országosan ennek értéke 4,5 évvel emelkedett. A legnagyobb javulást (csaknem 5 évet) Közép-Magyarországon érték el, ahol a legkedvezőbbek az életkilátások. A legszerényebb növekedés (3,7 év) a korábban is legalacsonyabb várható élettartamú Észak-Magyarországon következett be. A nemek szerinti adatok a férfiak esetében mutatnak nagyobb területi színvonalkülönbséget. A közép-magyarországi 71,1 év 3,2 évvel több az észak-magyarországinál. A nők esélyei kiegyenlítettebbek, ők Nyugat-Dunántúlon számíthatnak leghosszabb életre (78,7 év), 2,6 évvel többre, mint észak-magyarországi társaik.

Az ország **településeinek** száma az 1990-es években nőtt, nagyrészt a korábban összevont vagy hozzácsatolt települések önállósodása révén. Az urbanizációs folyamat és a szemléletváltozás nyomán mind több település kapta meg a városi rangot. Két évtized alatt a megyei jogú városok száma 15-tel, 24-re emelkedett (a fővárossal együtt), a többi városé 149-cel, 306-ra. A települések kilenczikedén, több mint 2800 községben él a lakosság 31%-a. A községek több mint felét a törpe- és aprófalvak teszik ki, amelyek legnagyobb számban Nyugat- és Dél-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon fordulnak elő.

TÁBLÁZATOK

Jelmagyarázat:

– = A jelenség nem fordult elő.

.. = Az adat nem ismeretes.

+

–, | = A vonallal elválasztott adatok összehasonlíthatósága korlátozott.

Táblázatok jegyzéke

1. Összefoglaló idősorok.....	58
1.1. Népesség, foglalkoztatottság, munkanélküliség.....	58
1.2. Jövedelem, fogyasztás.....	59
1.3. Életkörülmények	60
1.4. Oktatás	61
1.5. Kultúra	62
1.6. Reálgazdasági folyamatok.....	63
1.7. Mezőgazdaság, ipar, építőipar, szállítás	64
1.8. Távközlés, kereskedelem, vendéglátás.....	65
1.9. Környezet, energia	66
2. Népesség, népmozgalom	67
2.1. A népesség száma, összetétele (az év elején).....	67
2.2. A népességszám változásának tényezői	67
2.3. Termékenység, csecsemőhalandóság.....	68
3. Foglalkoztatottság, munkanélküliség.....	69
3.1. Összefoglaló munkaerő-piaci adatok (a 15–64 éves népességen belül).....	69
3.2. A foglalkoztatottak és a munkanélküliek megoszlása a legmagasabb iskolai végzettség szerint (a 15–64 éves népességen belül)	69
3.3. A foglalkoztatottak száma és megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint (a 15–64 éves népességen belül)	69
4. Jövedelem, fogyasztás.....	70
4.1. A keresetek alakulása	70
4.2. Egyes pénzbeli juttatások a GDP százalékában	70
4.3. Nyugdíj és nyugdíjszerű ellátás.....	70
4.4. Gyermekgondozási segély és díj	71
4.5. Pénzbeli szociális ellátásban részesülők száma.....	71
4.6. A háztartások pénzügyi vagyonának főbb mutatói.....	71
4.7. A háztartások fogyasztásának szerkezete	72
4.8. Egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás	72
4.9. Tartós fogyasztási cikkek száz háztartásra jutó száma.....	73
4.10. A fogyasztói árak évi átlagos növekedési üteme.....	73
4.11. Fogyasztói átlagárak	74
5. Életkörülmények.....	75
5.1. Születéskor várható átlagos élettartam és a legfőbb halálokok	75
5.2. Az egészségügyi ellátás néhány mutatója.....	75
5.3. A szociális alapellátások igénybevétele és elérhetősége.....	76
5.4. A lakásállomány változásának évi átlaga	76
5.5. Lakásállomány, laksűrűség, felszereltség.....	77
5.6. Regisztrált bűncselekmények, bűnelkövetők.....	77
5.7. A jogerősen elítéltek nemek és korcsoport szerint	78
6. Oktatás, tudomány, kultúra	79
6.1. Köz- és felsőoktatás.....	79
6.2. A felsőoktatás hallgatóinak megoszlása képzési területek szerint.....	79
6.3. Végzettek száma a nappali oktatásban.....	80

6.4. Kutatás, fejlesztés	80
6.5. A lakosság kulturális kiadásai.....	81
6.6. Kultúra	81
7. Reálgazdasági folyamatok	82
7.1. Főbb ágazatok aránya a bruttó hozzáadott értékben	82
7.2. A bruttó hazai termék termelése és felhasználása.....	82
7.3. A beruházások szerkezete.....	83
7.4. Külföldiek közvetlen tőkebefektetései Magyarországon és magyarok befektetései külföldön	83
7.5. A külkereskedelmi áruforgalom megoszlása országcsoportok szerint.....	84
7.6. A külkereskedelmi árak évi átlagos változása.....	84
7.7. A külkereskedelmi egyenleg évi átlagos értéke	84
7.8. Az államháztartás és egyes alrendszerének pénzforgalmi szemléletű egyenlege.....	85
8. Ágazati teljesítmények.....	86
8.1. Alapvető mezőgazdasági termékek termelése.....	86
8.2. Az állatállomány alakulása.....	86
8.3. A mezőgazdasági termékek termelési szerkezete.....	87
8.4. Az ipari termelés ágazati szerkezete	87
8.5. Az iparban alkalmazásban állók létszámának alakulása, főbb ágazatcsoportonként	88
8.6. Az építőipari termelés megoszlása.....	88
8.7. Az építőipari fizikai foglalkozásúak létszámának megoszlása	88
8.8. Az áruszállítási teljesítmény megoszlása szállítási ágazatok szerint (árutonna-kilométerben számított adatok alapján)	89
8.9. A távolsági személyszállítási teljesítmények megoszlása (utaskilométerben számított adatok alapján)	89
8.10. Internet-előfizetések megoszlása hozzáférési szolgáltatások szerint.....	89
8.11. A telefonhívások száma és időtartama.....	90
8.12. A szállodák egyes mutatói.....	90
9. Környezet és energia.....	91
9.1. Energiafelhasználás főbb fogyasztónként	91
9.2. Energiaforrások összetétele.....	91
9.3. A lakosság energiafelhasználása	91
9.4. Földterület hasznosítása	92
9.5. Közműellátás.....	92
10. Régiók	93
10.1. A régiók népessége, népmozgalmi arányszámok	93
10.2. Munkaerő-piaci mutatók	93
10.3. Születéskor várható átlagos élettartam.....	94
10.4. Egészségügyi ellátás	94
10.5. Lakás, kommunális ellátás.....	95
10.6. Bruttó hazai termék (GDP).....	95

1. Összefoglaló idősorok

1.1. Népesség, foglalkoztatottság, munkanélküliség			
(ezer fő)			
Év	Népesség (az év elején)	A 15–64 éves népességből	
		foglalkoztatott	munkanélküli
1989	10 421	..	..
1990	10 375	4 880 ^a	62,4 ^a
1991	10 373	..	..
1992	10 374	3 966	441,8
1993	10 365	3 725	511,9
1994	10 350	3 653	443,9
1995	10 337	3 590	414,3
1996	10 321	3 580	397,8
1997	10 301	3 591	345,7
1998	10 280	3 676	310,4
1999	10 253	3 786	285,1
2000	10 222	3 832	263,2
2001	10 200	3 850	233,9
2002	10 175	3 850	238,4
2003	10 142	3 897	244,3
2004	10 117	3 875	252,4
2005	10 098	3 879	303,1
2006	10 077	3 906	316,5
2007	10 066	3 897	311,7
2008	10 045	3 849	328,8
2009	10 031	3 751	420,3
2009/1989, %	96,3	..	..

^{a)} A 15–74 éves népességre vonatkozó szakértői becslés.

1.2. Jövedelem, fogyasztás

(index, előző év=100,0)					
Év	Reálkereset	A nyugdíjak reálértéke	Reáljövedelem	A háztartások fogyasztása (egy főre)	Fogyasztói ár
1989	99,9	100,7	103,3	105,4	117,0
1990	94,3	97,5	98,0	94,8	128,9
1991	93,0	92,5	98,3	91,0	135,0
1992	98,6	95,0	96,5	100,2	123,0
1993	96,1	96,3	95,2	102,2	122,5
1994	107,2	102,3	102,6	100,1	118,8
1995	87,8	89,5	94,6	93,2	128,2
1996	95,0	91,4	96,8	97,1	123,6
1997	104,9	100,2	100,3	101,6	118,3
1998	103,6	106,4	102,4	104,1	114,3
1999	102,5	103,2	101,4	105,8	110,0
2000	101,5	101,4	102,6	104,1	109,8
2001	106,4	106,5	104,6	104,5	109,2
2002	113,6	110,0	106,4	110,2	105,3
2003	109,2	108,5	105,2	108,3	104,7
2004	98,9	103,9	103,2	103,4	106,8
2005	106,3	107,8	102,8	103,6	103,6
2006	103,6	104,5	102,2	102,0	103,9
2007	95,4	99,8	95,5	98,6	108,0
2008	100,8	103,4	..	99,5	106,1
2009	97,6	94,3	..	93,4	104,2
2009/1989, %	113,4	111,3	..	116,5	1 332,1

1.3. Életkörülmények

Év	Működő kórházi ágy	Egy há- zi orvosra jutó beteg- forgalom	Egy házi orvos- ra, házi gyermek- orvosra jutó lakos	Használat- ba vett új lakás	Regisztrált bűncselek- mények, ezer	Regisztrált bűnelköve- tők	Jogerősen elítéltek
						ezer fő	
1989	101 758	8 907	1 842	51 487	225,4	88,9	64,7
1990	101 954	9 604	1 769	43 771	341,1	112,3	47,7
1991	100 747	8 555	1 748	33 164	440,4	122,8	65,6
1992	98 532	10 408	1 680	25 807	447,2	132,7	77,5
1993	100 438	10 312	1 622	20 925	400,9	122,6	74,5
1994	98 453	10 117	1 588	20 947	389,5	119,5	78,3
1995	92 603	9 864	1 579	24 718	502,0	121,1	85,7
1996	91 514	9 665	1 555	28 257	466,1	122,2	83,3
1997	83 485	9 603	1 531	28 130	514,4	131,0	88,1
1998	83 770	9 727	1 512	20 323	600,6	140,1	97,3
1999	83 992	10 214	1 516	19 287	505,7	131,7	96,2
2000	83 430	10 306	1 516	21 583	450,7	122,9	95,2
2001	80 504	10 458	1 516	28 054	465,7	120,6	95,3
2002	80 340	10 663	1 513	31 511	420,8	121,9	99,7
2003	79 832	10 962	1 513	35 543	413,3	118,1	94,2
2004	79 605	11 352	1 525	43 913	418,9	130,2	99,0
2005	79 605	11 748	1 529	41 084	436,5	133,8	98,5
2006	79 847	12 315	1 535	33 864	425,9	124,2	97,4
2007	71 902	10 319	1 540	36 159	426,9	116,2	87,5
2008	70 971	10 721	1 529	36 075	408,4	116,6	84,5
2009	..	..	..	31 994	394,0	112,8	86,9
2009/1989, %	69,7^{a)}	120,3^{a)}	83,0^{a)}	62,1	174,8	126,9	134,3

^{a)} 2008/1989.

1.4. Oktatás

(ezer fő)					
Év	Óvodások	Általános iskolások száma, nappali oktatás	Középiskolások száma, nappali oktatás	Szakiskolai tanulók száma, nappali oktatás	Felsőoktatásban tanulók száma, összes tagozat
1989	392	1 222	274	216	101
1990	392	1 166	292	225	108
1991	395	1 112	313	226	115
1992	395	1 072	330	216	126
1993	398	1 032	343	204	145
1994	397	1 002	356	191	170
1995	401	988	373	178	196
1996	396	976	388	164	215
1997	385	973	396	149	255
1998	376	973	406	133	279
1999	367	970	417	122	306
2000	353	958	418	126	327
2001	342	944	421	131	349
2002	332	930	426	131	382
2003	328	910	438	132	409
2004	326	888	439	132	422
2005	327	859	441	131	424
2006	328	829	443	129	416
2007	324	809	442	133	398
2008	326	789	440	134	381
2009	329	773	443	139	370
2009/1989, %	83,9	63,3	162,0	64,3	366,8

1.5. Kultúra

Év	Kiadott könyv és füzet, ezer	Kiadott köny- vek példányszá- ma, millió	Mozi-	Színház-	Múzeum-
			látogatás, ezer lakosra		
1989	8,6	123,7	4 398	491	1 537
1990	8,3	125,7	3 495	482	1 349
1991	8,1	100,0	2 099	493	1 150
1992	8,5	88,1	1 475	460	980
1993	9,2	77,2	1 440	429	907
1994	10,1	75,6	1 551	404	1 035
1995	9,3	66,9	1 373	398	886
1996	9,2	53,2	1 304	382	970
1997	9,3	48,4	1 632	401	933
1998	11,3	49,9	1 438	407	990
1999	10,3	47,3	1 432	399	965
2000	9,6	37,0	1 426	393	987
2001	9,0	33,3	1 543	383	947
2002	10,2	46,7	1 504	409	962
2003	9,5	33,6	1 348	414	1 019
2004	11,9	33,3	1 346	432	1 137
2005	13,6	42,6	1 199	437	1 139
2006	11,7	39,5	1 155	413	1 154
2007	13,6	43,8	1 085	403	1 111
2008	15,3	44,5	1 164	406	1 014
2009	13,6	37,6	1 058	441	920
2009/1989, %	157,6	30,4	24,1	89,8	59,9

1.6. Reálgazdasági folyamatok

Év	Bruttó hazai termék	Beruházások	A külkereskedelmi forga- lom		A folyó fize- tési mérleg	Az államház- tartás
			behozatali	kiviteli		
			volumenindexe, előző év=100,0			
					egyenlege a GDP százalékában	
1989	100,7	104,1	101,1	100,3	..	..
1990	96,5	90,2	94,8	95,9	0,4	..
1991	88,1	87,7	107,1	95,1	0,8	-3,0
1992	96,9	98,5	92,4	101,0	0,8	-6,2
1993	99,4	102,5	120,4	86,9	-9,0	-6,0
1994	102,9	112,3	114,5	116,6	-9,4	-7,6
1995	101,5	94,7	96,1	108,4	-3,6	-3,5
1996	101,0	105,3	105,5 ^{a)}	104,6 ^{a)}	-3,8	0,8
1997	104,3	108,6	126,4	129,9	-4,3	-1,7
1998	105,2	112,7	124,9	122,5	-7,0	-6,0
1999	104,2	105,4	114,3	115,9	-7,7	-3,4
2000	104,9	106,7	120,8	121,7	-8,5	-3,3
2001	104,1	104,7	104,0	107,7	-6,0	-2,8
2002	104,4	110,0	105,1	105,9	-7,0	-9,7
2003	104,3	101,0	110,1	109,1	-8,0	-5,8
2004	104,9	108,9	115,2	118,4	-8,3	-6,3
2005	103,5	104,3	106,1	111,5	-7,2	-4,9
2006	104,0	98,8	114,4	118,0	-7,1	-9,3
2007	101,0	100,0	112,0	115,8	-6,5	-5,4
2008	100,6	98,1	104,3	104,2	-7,1	-3,4
2009	93,7	91,4	83,0	87,8	0,2	-3,9
2009/1989, %	126,2	144,1	466,3	487,8	-	-

^{a)} Vámszabad terület nélkül.

^{a)} Vám szabad terület nélkül.

1.7. Mezőgazdaság, ipar, építőipar, szállítás

(előző év=100,0)					
Év	A mezőgazda- ság bruttó termelésének	Ipari termelés	Építőipari termelés	A helyközi	A helyi
	volumenindexe			személyszállítás teljesítménye (utaskilométerben számítva)	
1989	98,2	95,0	101,9	96,4	95,1
1990	95,3	90,7	86,2	94,6	92,4
1991	93,8	81,7	87,4	86,9	92,3
1992	80,0	90,3	101,5	93,9	92,0
1993	90,3	104,0	103,2	96,5	98,4
1994	103,2	109,6	112,4	103,8	99,1
1995	102,6	104,6	82,4	105,1	98,2
1996	106,3	103,4	102,7	103,6	98,3
1997	96,7	111,1	108,1	103,6	93,6
1998	100,6	112,5	115,3	103,0	102,2
1999	100,4	110,4	109,0	107,7	100,0
2000	93,6	118,1	107,9	104,4	101,4
2001	115,8	103,7	107,7	100,6	99,7
2002	96,3	103,2	117,5	102,2	99,6
2003	96,0	106,9	102,2	101,2	99,6
2004	122,8	107,8	106,8	103,0	99,1
2005	90,8	106,8	118,8	98,2	95,9
2006	97,8	109,9	99,3	103,7	97,5
2007	88,8	107,9	84,8	96,9	96,8
2008	127,7	100,0	94,6	96,7	99,3
2009	90,0	82,3	95,7	95,3	94,2
2009/1989, %	79,2	164,0	137,6	98,5	59,5

1.8. Távközlés, kereskedelem, vendéglátás

Év	Bekapcsolt vezeté- kes fővonal	Mobil-előfizetés	Kiskereskedelmi forgalom	A vendéglátóhelyek forgalmának
	ezer		volumenindexe, előző év=100,0	
1989	916	..	99,8	100,3
1990	996	..	91,9	96,7
1991	1 129	5	90,2	89,5
1992	1 292	23	96,3	106,8
1993	1 498	70	103,2	100,1
1994	1 785	142	94,1	..
1995	2 157	267	91,4	99,0
1996	2 651	473	95,1	93,6
1997	3 095	706	98,4	106,8
1998	3 385	1 034	112,3	104,6
1999	3 609	1 620	107,9	113,9
2000	3 801	3 076	102,0	83,1
2001	3 746	4 967	103,6	104,2
2002	3 670	6 886	108,6	104,1
2003	3 607	7 945	107,8	97,3
2004	3 570	8 727	105,4	102,7
2005	3 453	9 320	105,1	105,7
2006	3 365	9 966	104,7	96,1
2007	3 282	11 030	97,9	96,3
2008	3 115	12 224	98,4	94,9
2009	3 060	11 792	94,6	92,9
2009/1989, %	334,1	..	105,1	..

1.9. Környezet, energia

Év	Egy főre jutó szén-dioxid-kibocsátás, kg/fő	Energiafelhasználás	
		összesen, PJ	egységni GDP-re, előző év = 100,0
1989	7 486	1 316,3	98,3
1990	6 988	1 203,7	94,8
1991	6 645	1 163,6	109,7
1992	6 032	1 059,4	94,0
1993	6 112	1 075,8	102,2
1994	6 011	1 068,2	96,5
1995	5 943	1 084,6	100,0
1996	6 081	1 111,9	101,5
1997	5 926	1 086,8	93,7
1998	5 871	1 083,3	94,8
1999	5 886	1 077,5	95,5
2000	5 727	1 055,1	93,3
2001	5 898	1 087,3	99,0
2002	5 748	1 066,8	93,5
2003	6 050	1 091,6	98,6
2004	5 911	1 088,1	95,0
2005	6 035	1 153,2	102,4
2006	5 919	1 152,0	96,1
2007	5 751	1 125,4	96,7
2008	5 597	1 126,3	99,5
2009	..	1 040,0	98,5
2009/1989, %	74,8^{a)}	79,0	62,6

a) 2008/1989.

2. Népeség, népmozgalom

2.1. A népesség száma, összetétele (az év elején)

Megnevezés	1989	2001	2005	2008	2009
A népesség száma, ezer	10 421	10 200	10 098	10 045	10 031
A népesség korösszetétele, %					
0–14 éves	20,8	16,6	15,6	15,0	14,9
15–64 éves	66,1	68,3	68,7	68,8	68,8
65 éves és idősebb	13,1	15,1	15,6	16,2	16,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
A 15 éves és idősebb népesség családi állapot szerinti megoszlása, %					
Nőtlen, hajadon	19,7	27,1	29,4	31,1	31,7
Házass	62,3	52,4	49,4	47,2	46,5
Özvegy	11,2	11,6	11,5	11,4	11,3
Elvált	6,8	8,8	9,7	10,3	10,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2.2. A népességszám változásának tényezői

(ezrelék)				
Megnevezés	1990–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2009
Élveszületés	11,7	9,9	9,5	9,8
Halálozás	14,2	13,8	13,2	13,1
Természetes fogyás	–2,5	–3,9	–3,7	–3,4
Nemzetközi vándorlási különbözet	1,8	1,7	1,3	1,7
Tényleges népességszám-változás	–0,7	–2,2	–2,4	–1,7

2.3. Termékenység, csecsemőhalandóság

Megnevezés	1989	2001	2005	2008	2009
Teljes termékenységi arányszám	1,78	1,31	1,32	1,35	1,33
Az anya átlagos kora az első gyermek születésekor, év	23,07	25,33	26,96	27,70	..
A 15–49 éves nők megoszlása az élve született gyermekek száma szerint, %, (január 1.)					
gyermek nélkül	29,1	37,2	40,5	42,7	43,2
egygyermekes	22,4	19,9	19,9	20,0	20,1
kétygyermekes	36,3	30,7	27,5	25,3	24,7
három- és több gyermekes	12,2	12,2	12,2	12,0	11,9
Házasságon kívül született gyermekek aránya, %	12,4	30,3	35,0	39,5	40,8
Csecsemőhalandóság (ezer élveszületésre)	15,7	8,1	6,2	5,6	5,1

3. Foglalkoztatottság, munkanélküliség

3.1. Összefoglaló munkaerő-piaci adatok (a 15–64 éves népességen belül)

(%)				
Megnevezés	1990 ^{a)}	2000	2008	2009
Foglalkoztatási arány	63,6	56,0	56,7	55,4
Ebből:				
férfi	71,7	62,7	63,0	61,1
nő	56,2	49,6	50,6	49,9
Munkanélküliségi ráta	1,3	6,4	7,9	10,1
Ebből:				
férfi	1,4	7,1	7,7	10,3
nő	1,1	5,7	8,1	9,8

^{a)} A 15–74 éves népességre vonatkozó szakértői becslés.

3.2. A foglalkoztatottak és a munkanélküliek megoszlása a legmagasabb iskolai végzettség szerint (a 15–64 éves népességen belül)

(%)						
Megnevezés	Foglalkoztatottak			Munkanélküliek		
	1992	2000	2009	1992	2000	2009
Általános iskolai vagy alacsonyabb	28,5	17,3	11,5	44,2	32,4	31,6
Szakiskola, szakmunkásképző	27,2	32,5	30,2	32,0	38,8	33,8
Érettségi	29,9	33,1	34,4	20,3	24,8	25,6
Főiskola	8,2	10,1	14,6	2,1	2,7	6,7
Egyetem	6,2	7,0	9,3	1,4	1,3	2,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.3. A foglalkoztatottak száma és megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint (a 15–64 éves népességen belül)

(%)						
Megnevezés	Szám, ezer fő			Megoszlás, %		
	1990 ^{a)}	2000	2009	1990 ^{a)}	2000	2009
Mezőgazdaság	697,2	251,9	173,5	15,4	6,6	4,6
Ipar, építőipar	1 711,0	1 299,7	1 174,4	37,9	33,9	31,3
Szolgáltatások	2 107,9	2 280,4	2 403,4	46,7	59,5	64,1
Összesen	4 516,1	3 832,0	3 751,3	100,0	100,0	100,0

^{a)} A húsz év változásának bemutatása érdekében 1990-re a népszámlálás adatait, a további években a munkaerő-felmérés adatait használtuk. A két felvétel módszertani eltérései miatt az összehasonlítás korlátozott.

4. Jövedelem, fogyasztás

4.1. A keresetek alakulása

Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Havi átlagkereset, forint				
bruttó	10 571	87 645	198 964	199 775
nettó	8 165	55 785	122 267	124 086
Nettó kereset a bruttó százalékában	77,2	63,6	61,5	62,1

4.2. Egyes pénzbeli juttatások a GDP százalékában

Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Nyugdíjak és nyugdíjszerű ellátások	9,2	9,3	11,5	11,5
Családtámogatási ellátások	4,0	1,6	2,2	2,2
Táppénz (betegszabadsággal együtt)	1,2	0,6	0,6	..

4.3. Nyugdíj és nyugdíjszerű ellátás

Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Ellátásban részesülők január 1-jén, ezer fő	2 431,3	3 145,1	3 053,8	3 030,7
Ebből: öregségi nyugdíjas	1 371,0	1 671,1	1 716,3	1 731,2
Egy főre jutó átlagos havi ellátás				
forintban	5 319	32 986	84 306	83 393
a nettó átlagkereset százalékában	53,1	59,1	69,1	67,2

4.4. Gyermekgondozási segély és díj

Ellátás	1989	2000	2008	2009
Gyermekgondozási segély				
Igénybe vevők havi átlagos száma, ezer fő	84,6	192,8	167,0	174,2
Egy főre jutó havi átlag, forint	2 660	16 602	31 381	30 716
Gyermekgondozási díj				
Igénybe vevők havi átlagos száma, ezer fő	158,4	54,0	94,5	95,0
Egy főre jutó havi átlag, forint	4 340	31 448	73 902	78 719

4.5. Pénzbeli szociális ellátásban részesülők száma

(ezer)				
Megnevezés	1989	1993	2007	2008
Munkanélküli-járadék ^{a)}	8	327	96	106
Rendszeres szociális segély ^{a)}	47	30	195	213
Átmeneti segély	..	..	449	418
Lakásfenntartási támogatás	..	..	343	326
Közgyógyellátási igazolvány	..	274	399	373
Ápolási díj	..	18	52	53
Mozgáskorlátozottak gépkocsi- és közlekedési támogatása	..	202	221	192

^{a)} A munkanélküli-járadék részben beépült a rendszeres szociális segélybe.

4.6. A háztartások pénzügyi vagyonának főbb mutatói

Év	Bruttó pénzügyi vagyon	Kötelezettségek	Nettó pénzügyi vagyon	
	billió forint, az adott év végén			a GDP százalékában
1989	0,8	0,4	0,4	23,6
2000	9,7	1,2	8,6	64,2
2008	25,0	10,4	14,5	54,7
2009	27,0	10,4	16,6	63,6

4.7. A háztartások fogyasztásának szerkezete

(%)				
Megnevezés	1989 ^{a)}	2000	2007	2008
Élelmiszer	26,4	18,9	17,3	17,5
Élvezeti cikkek	12,8	8,4	9,4	9,9
Ruházat és lábbeli	6,6	4,4	3,5	3,3
Lakásszolgáltatás, háztartási energia	8,7	18,6	18,9	19,3
Háztartás és lakásfelszerelés	7,5	6,5	5,8	5,5
Egészségügy	7,3	3,2	3,5	3,4
Közlekedés, hírközlés	9,3	18,9	19,6	19,5
Oktatás, kultúra, szabadidő, vendéglátás	15,7	13,2	13,9	13,5
Egyéb fogyasztás	5,7	7,8	8,1	8,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

^{a)} Az 1989. évi fogyasztásszerkezet kismértékben eltérő osztályozáson alapul.

4.8. Egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás

Élelmiszer	1989	2000	2007	2008
Hús, húsfélék, kg	78,2	70,2	63,2	61,5
Hal, kg	2,8	3,0	3,8	3,8
Tojás, db	364	275	270	261
Tej és tejtermékek, vaj nélkül, kg	190	160,6	163,5	158,2
Zsiradékok, kg	39	39,0	37,4	36,8
Liszt, rizs, kg	112	94,1	88,3	89,4
Burgonya, kg	55	64,0	59,7	65,5
Cukor, kg	41	33,2	31,2	31,9
Zöldség, gyümölcs, kg	160	217,7	194,1	208,9

4.9. Tartós fogyasztási cikkek száz háztartásra jutó száma

Megnevezés	1993	2000	2008
Hűtőgép	98	85	68
Fagyasztógép	57	58	51
Hűtő- és fagyasztógép	..	20	39
Mikrohullámú sütő	15	49	85
Mosógép, automata, félautomata	44	59	83
Színes televízió	73	110	151
Video	30	49	49
CD-lejátszó	..	9	36
Személyi számítógép (PC, laptop, palmtop együtt)	6	14	60
Mobiltelefon	..	27	174
Személygépkocsi	35	39	56

4.10. A fogyasztói árak évi átlagos növekedési üteme

(%)					
Árufőcsoport	1990–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2009	1990–2009
Élelmiszerek	25,7	16,3	7,5	7,2	13,9
Szeszes ital, dohány	22,0	18,4	10,8	5,5	14,0
Ruházkodási cikkek	22,1	17,7	4,3	0,2	10,7
Tartós fogyasztási cikkek	17,7	13,1	-0,2	-1,2	7,0
Háztartási energia	34,8	27,2	9,2	11,4	20,2
Egyéb cikkek, üzemanyag	27,7	18,7	6,3	3,4	13,6
Szolgáltatás	27,4	20,4	7,9	5,3	14,9
Összesen	25,5	18,7	7,1	5,1	13,8

4.11. Fogyasztói átlagárak

(forint)		
Termék, szolgáltatás	1989	2009
Sertésárja, csontos, kg	120,0	1 101
Téliszalámi, csemege, kg	327,0	4 980
Tojás, 10 db	34,0	314
Pasztőrözött tej, 2,8% zsírtartalom, l	12,8	201
Kenyér, házi jellegű, kg	15,0	293
Kristálycukor, kg	28,0	215
Fehér asztali bor, 1 l, üveg	48,0	457 ^{a)}
Férfi ing, pamut, pamut típusú, hosszú ujjú	526,0	5 768
Női pulóver, akril, vékony, hosszú ujjú	576,0	4 720
Automata mosógép, elöltöltős, 4–4,5 kg ruha mosására	19 550,0	75 160
Földgáz, vezetékes, 10 m ³	39,2	1 070
Elektromos energia, általános kWó	1,5	27
Férfi hagyományos hajvágás	43,3	1 270

^{a)} Kézliteres üvegben.

5. Életkörülmények

5.1. Születéskor várható átlagos élettartam és a legfőbb halálokok

Megnevezés	1989	2000	2007	2008
Születéskor várható átlagos élettartam, év				
Férfi	65,4	67,1	69,2	69,8
Nő	73,8	75,6	77,3	77,8
Együtt	69,5	71,3	73,3	73,8
Százezer lakosra jutó haláleset				
Keringési rendszer betegségei	714,7	687,1	661,8	645,0
Daganatok	291,5	336,0	325,7	326,5
Emésztőrendszer betegségei	84,5	100,2	87,7	84,4
Ebből: alkoholos májbetegség	38,8	57,4	33,9	37,3
Erőszakos okok	123,4	95,2	74,0	73,3

5.2. Az egészségügyi ellátás néhány mutatója

Év	Egy háziorvosra jutó bejelentkezett lakos	Szakorvosi munkaórák száma, ezer	Száz lakosra jutó beavatkozás	Aktív kórházi ágyak aránya, %	A kórházi ápolás átlagos tartama, nap	
		a járóbeteg-ellátásban			az aktív osztályokon	a krónikus osztályokon
1989	2 425	8 802	–	70	9,9	32,7
2000	1 647	15 793	–	68	6,7	22,2
2007	1 744	19 260	3 118	62	5,6	27,0
2008	1 737	19 026	3 459	62	5,5	27,4

5.3. A szociális alapellátások igénybevétele és elérhetősége

Ellátás	Az ellátottak száma		Az ellátást biztosító települések aránya	
	2000	2008	az ellátásra kötelezettek	az összes település
			százalékában, 2008	
Étkeztetés	98 158	107 803	76,2	76,2
Házi segítségnyújtás	40 292	48 120	74,2	74,2
Családsegítés	273 948	508 324	93,7	90,2
Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás	–	38 091	78,5	59,4
Szenvedélybetegek közösségi ellátása	–	7 144	36,8	23,4
Pszichiátriai betegek közösségi ellátása	–	5 455	38,2	22,0
Támogató szolgáltatás	–	19 350	84,0	56,0
Utcai szociális munka	–	10 793	100,0	2,0
Időskorúak nappali intézménye	39 917	37 964	78,3	35,4
Fogyatékosok nappali intézménye	1 899	4 490	55,6	11,8
Nappali melegező	3 825	8 531	41,0	5,2
Szenvedélybetegek nappali intézménye	294	1 295	16,7	3,8
Pszichiátriai betegek nappali intézménye	–	1 312	13,2	3,2

5.4. A lakásállomány változásának évi átlaga

Megnevezés	1990–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2009
Lakásépítés	28 923	24 143	32 121	35 835
Lakásmegszűnés	5 404	6 074	5 643	4 256
Lakások számának változása	23 519	18 069	26 478	31 579

5.5. Lakásállomány, laksűrűség, felszereltség

Megnevezés	1990. január 1.	2001. február 1.	2009. január 1.
Lakások száma, ezer ^{a)}	3 853	4 065	4 303
Megoszlás, %:			
1 szobás	17	13	12
2 szobás	44	41	40
3 és annál több szobás	40	46	48
Száz lakásra jutó népesség	269	251	233
Száz szobára jutó népesség	114	98	90
Ellátottság, %			
vízvezetékekkel ^{b)}	83,3	90,6	91,4
vízöblítéses WC-vel	74,1	85,0	86,5
fürdőhelyiséggel	78,3	88,7	89,8

^{a)} Lakott és nem lakott lakások, valamint lakott üdülők együtt. ^{b)} Hálózati és házi vízvezetékekkel ellátott lakások együtt.

5.6. Regisztrált bűncselekmények, bűnelkövetők

Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Bűncselekmények száma összesen	225 393	450 673	408 407	394 034
Ebből:				
Személy elleni	11 224	16 591	20 880	23 914
Ezen belül: emberölés	189	203	147	138
Közlekedési	20 568	19 566	19 450	17 664
Közbiztonság elleni	12 093	76 312	72 547	68 986
Ezen belül:				
visszaélés okirattal	2 367	24 604	24 432	21 975
magánokirat-hamisítás	3767	19 921	15 401	14 454
garázdaság	3 354	7 817	10 786	10 384
közokirat-hamisítás	1 555	11 898	8 812	9 916
visszaélés kábítószerekkel	53	4 667	5 458	4 823
visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel	387	1 103	837	706
Gazdasági	8 073	10 986	15 870	16 752
Vagyon elleni	160 644	311 611	265 755	253 366
Felderítési arány, %	..	51	59	..
Ismertté vált bűnelkövetők	88 932	122 860	116 584	112 831

5.7. A jogerősen elítéltek nemek és korcsoport szerint

(százezer azonos nemű és korú lakosra)				
Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Elítélt férfiak	1 122	2 104	1 786	1 820
Elítélt nők	136	260	262	285
Összes elítélt	756	1 127	976	1 004
Ebből:				
Fiatalkorú	1 020	1 516	1 295	1 323
Felnőtt	735	1 103	957	986

6. Oktatás, tudomány, kultúra

6.1. Köz- és felsőoktatás

(%)				
Megnevezés	1989/1990	2000/2001	2008/2009	2009/2010
Óvodás gyermekek aránya a 3–5 évesek között	85,7	86,2	87,4	86,7
Középfokú oktatásban				
szakiskolai tanulók aránya	44,1	23,1	23,3	23,8
gimnáziumba járók aránya	23,8	32,9	35,5	34,6
szakközépiskolába járók aránya	32,1	44,0	41,2	41,6
Felsőoktatásra jelentkezettből felvett nappali tagozatosok aránya	34,9	54,9	77,8	67,4
Nappali tagozatosok aránya az összes hallgató között	71,8	56,2	63,8	65,5

6.2. A felsőoktatás hallgatóinak megoszlása képzési területek szerint

(%)				
Képzési terület	Összes hallgató		Ebből: nappali tagozatos	
	1990/1991	2009/2010	1990/1991	2009/2010
Tanárképzés, oktatástudomány	36,7	6,9	35,1	5,4
Művészetek	1,2	2,1	1,4	2,8
Humán tudományok	1,9	8,1	1,5	9,8
Társadalomtudományok	4,3	9,7	4,1	10,5
Gazdaság és irányítás	9,3	24,1	6,2	18,4
Jog	4,6	4,9	4,1	4,1
Természettudományok	1,6	3,7	2,1	5,1
Informatika	2,6	3,2	2,4	3,8
Műszaki tudományok	19,8	15,8	21,8	18,5
Mezőgazdaság	4,9	2,5	5,8	2,4
Egészségügy, szociális gondoskodás	9,7	9,5	12,0	10,5
Szolgáltatás	3,4	9,4	3,5	8,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

6.3. Végzettek száma a nappali oktatásban

(ezer fő)				
Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Általános iskola 8 évfolyamát elvégezte	170,9	121,1	109,7	105,8
Érettségizett	52,6	72,2	68,5	78,0
Ebből:				
Gimnáziumban	24,2	32,2	33,9	40,1
Szakközépiskolában	28,3	40,0	34,6	38,0
Felsőfokú oklevelet szerzett	15,7	29,8	29,0	35,3

6.4. Kutatás, fejlesztés

Megnevezés	1989	2000	2007	2008
Ráfordítás, folyó áron, milliárd forint	33,8	105,4	245,7	266,4
Ráfordítás a GDP százalékában	1,96	0,82	0,97	1,00
Tényleges létszám	42 276	45 325	49 485	50 279
Ebből: kutató	20 431	27 876	33 059	33 739
Tényleges létszám az összes foglalkoztatott százalékában	0,87 ^{a)}	1,18	1,26	1,30
Az összes ráfordításból a vállalati finanszírozás aránya, %	38,8 ^{b)}	37,8	43,9	48,3

^{a)} Az 1989. évi aktív keresők százalékában. ^{b)} 1990. évi adat.

6.5. A lakosság kulturális kiadásai

Kiadás	1993			2008		
	átlagosan, forint	ebből:		átlagosan, forint	ebből:	
		a legalsó	a legfelső		a legalsó	a legfelső
		tizedben az átlag százalékában			tizedben az átlag százalékában	
Összes kulturális kiadás	7 150	51	196	43 667	41	229
Ebből:						
Tartós javak vásárlása	1 461	36	235	6 514	22	323
Könyv	440	30	311	4 049	44	206
Újság, folyóirat	1 124	49	166	4 003	29	206
Színház, mozi, hangverseny	373	47	202	14 092	36	214
Sport- és játékszerek	534	78	154	1 791	62	166

6.6. Kultúra

Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Százezer lakosra jutó kiadott könyvek száma	72,9	87,9	143,8	143,6
Település könyvtárak szolgáltató helyeinek száma	4 284	3 132	3 327	..
Közművelődési könyvtárba beiratkozott olvasó, ezer	1 534	1 357	1 430	..
Mozitermek száma	2 608	564	418	379
Muzeális intézmények száma	752	812	666	615
Múzeumok szervezésében rendezett kiállítások száma	1 932	2 804	3 232	3 048

7. Reálgazdasági folyamatok

7.1. Főbb ágazatok aránya a bruttó hozzáadott értékben

(%)				
Ágazat	1989 ^{a)}	1991	2000	2009
Mezőgazdaság	15,6	8,6	4,3	3,0
Ipar	35,5	29,1	27,8	24,9
Építőipar	8,4	5,5	5,2	4,8
Szolgáltatások összesen	40,5	56,8	62,7	67,4
Ebből:				
Kereskedelem, vendéglátás	10,6	15,6	12,5	13,0
Szállítás, hírközlés	8,2	8,4	8,5	8,2
Pénzügyi szolgáltatás, ingatlanügyletek	20,5 ^{b)}	17,5	20,9	23,6
Közigazgatás, oktatás, egészségügyi szolgáltatás	..	12,7	17,6	17,7

^{a)} Az 1989. évi adatok az akkori ágazati besorolás szerint számítva. ^{b)} A közigazgatás, oktatás, egészségügyi szolgáltatással együtt.

7.2. A bruttó hazai termék termelése és felhasználása

(milliárd forint)				
Időszak	Termelés	Belföldi felhasználás	Kiviteli (+), behozatali (–) többlet	
			értéke	a GDP százalékában
1990–1994	15 219	15 937	–688	–4,5
1995–1999	42 530	43 151	–621	–1,5
2000–2004	85 510	87 950	–2 440	–2,8
2005–2009	123 790	121 873	1 917	1,5
Ebből:				
2008	26 543	26 284	259	1,0
2009	26 095	24 266	1 829	7,0

7.3. A beruházások szerkezete

(%)				
Megnevezés	1991–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2009
Gazdasági ágazatszoportok szerinti megoszlás				
Termelő ágazatok	33,8 ^{a)}	38,3	37,4	34,8
Ebből: feldolgozóipar	19,8 ^{a)}	25,2	23,9	22,7
Piaci szolgáltatások	51,0 ^{a)}	48,5	48,9	54,3
Ebből: közlekedés, hírközlés, ingatlanügyletek	40,2 ^{a)}	37,7	39,0	43,6
Nem piaci (közösségi) szolgáltatások	15,2 ^{a)}	13,3	13,7	11,6
Anyagi-műszaki összetétel				
Gépberuházás	39,8	43,3	44,2	41,3
Ebből: hazai gép	16,3	20,0	22,8	21,2
Építési beruházás	51,4	50,1	54,2	57,2

^{a)} 1993–1994 átlaga.

7.4. Külföldiek közvetlen tőkebefektetései Magyarországon és magyarok befektetései külföldön

(milliárd euró)				
Megnevezés	1995	2000	2007	2008
Külföldi tőkeállomány Magyarországon	8,8	24,6	67,0	62,7
Magyar tőkeállomány külföldön	0,2	1,4	11,8	13,6

7.5. A külkereskedelmi áruforgalom megoszlása országcsoportok szerint

(%)				
Országcsoport	1989	2000	2008	2009
Behozatal				
Régi tagállamok (EU-15)	45,9	58,4	53,3	53,6
Új tagállamok ^{a)}	11,0	7,7	14,7	15,3
Európai Unió összesen (EU-27)	56,9	66,1	68,0	68,9
Többi európai ország	30,9	11,2	13,4	10,5
Ázsia	5,9	16,8	16,1	17,7
Amerika	5,2	5,4	2,4	2,8
Afrika, Ausztrália és Óceánia	1,0	0,5	0,1	0,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Kivitel				
Régi tagállamok (EU-15)	39,2	75,1	57,2	59,4
Új tagállamok ^{a)}	10,6	8,5	20,9	19,8
Európai Unió összesen (EU-27)	49,8	83,6	78,1	79,2
Többi európai ország	34,3	6,5	12,6	11,1
Ázsia	8,6	3,4	5,2	5,5
Amerika	5,0	6,0	3,0	3,0
Afrika, Ausztrália és Óceánia	2,2	0,5	1,1	1,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

^{a)} 1989-ben Észtország, Lettország, Litvánia és Szlovénia adatai nélkül.

7.6. A külkereskedelmi árak évi átlagos változása

(%)				
Megnevezés	1990–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2009
Behozatal	17,3	16,3	1,7	1,6
Kivitel	15,8	16,3	0,9	0,8
Cserearány	–1,3	0,0	–0,8	–0,7

7.7. A külkereskedelmi egyenleg évi átlagos értéke

(%)				
Megnevezés	1990–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2009
Milliárd forint	–172,4	–472,9	–981,3	–64,5
Az export százalékában	–22,8	–12,8	–10,6	–0,4

7.8. Az államháztartás és egyes alrendszereinek pénzforgalmi szemléletű egyenlege

(milliárd forint)				
Megnevezés	1991	2000	2008	2009
Államháztartás összesen	-75	-442	-894	-1 016
Ebből:				
Központi költségvetés	-89	-368	-870	-737
Társadalombiztosítási alapok	-16	-81	-67	-157
Helyi önkormányzatok	20	5	16	-92
Elkülönített állami pénzalapok	9	2	28	-30

8. Ágazati teljesítmények

8.1. Alapvető mezőgazdasági termékek termelése

(ezer tonna)						
Termékek	1986–1990	1991–1995	1996–2000	2001–2005	2008	2009
	évek átlaga					
Gabona	14 282	11 455	11 967	13 703	16 841	13 527
Ebből: búza	6 261	4 394	4 079	4 629	5 631	4 396
kukorica	6 449	5 127	5 219	7 179	8 897	7 542
Napraforgó	753	743	681	939	1 468	1 259
Zöldség	1 803	1 415	1 683	1 846	1 818	1 600
Gyümölcs	1 629	1 097	912	822	840	932
Hús ^{a)}	1 300	913	888	869	766	..
Tej	2 748	2 157	2 064	2 029	1 846	1 753
Tojás	249	224	182	182	160	156

^{a)} Sertés, marha, juh, ló, baromfi, egyéb állat, belsőség, 2003-ig élőállat-kivitellel együtt. 2004-től nettó hústermelés.

8.2. Az állatállomány alakulása

(ezer db)				
Állatállomány	1989	2000	2008	2009
Szarvasmarha	1 598	805	701	700
Sertés	7 660	4 834	3 383	3 247
Juh	2 069	1 129	1 236	1 223
Baromfi	52 564	37 016	39 716	40 264
Ló	75	75	58	61

8.3. A mezőgazdasági termékek termelési szerkezete

(folyó áron, %)				
Termék	1989	2000	2008	2009
Gabonafélék (vetőmaggal)	22,5	22,7	30,9	25,9
Ipari növények	5,4	5,2	11,9	9,9
Takarmánynövények	3,4	2,2	2,5	2,7
Kertészeti termékek	5,5	10,6	9,5	10,1
Burgonya	2,1	2,4	1,5	1,5
Gyümölcsfélék	8,1	7,8	7,6	8,2
Egyéb növényi termékek	2,2	0,9	1,5	1,7
<i>Növénytermesztési és kertészeti termékek</i>	<i>49,1</i>	<i>51,8</i>	<i>65,4</i>	<i>60,0</i>
Állatok	..	30,2	21,6	26,4
Állati termékek	..	18,0	13,0	13,6
<i>Élő állatok és állati termékek</i>	<i>50,9</i>	<i>48,2</i>	<i>34,6</i>	<i>40,0</i>
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

8.4. Az ipari termelés ágazati szerkezete

(folyó áron, %)				
Ágazat	1989 ^{a)}	2000	2008	2009 ^{b)}
Bányászat	5,6	0,5	0,5	0,5
Feldolgozóipar	88,2	91,1	91,2	91,3
Élelmiszer, ital, dohány gyártása	17,6	13,9	9,8	11,5
Textília, textiláru gyártása, bőrtermék, lábbeli gyártása	7,5	3,6	1,5	1,5
Fafeldolgozás, papírgyártás, kiadói, nyomdai tevékenység	4,6	4,9	3,6	3,2 ^{c)}
Kokszgyártás, kőolaj-feldolgozás	6,9	5,6	7,1	6,0
Vegyí anyag, termék gyártása	9,6	6,5	6,6	7,3
Gumi-, műanyag termék gyártása	2,3	3,1	3,8	6,8 ^{d)}
Egyéb nemfém ásványi termékek gyártása	3,1	2,4	2,9	..
Fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása	13,3	7,3	7,7	6,0
Gép, berendezés gyártása	6,5	3,7	5,5	4,6
Villamos gép, műszer gyártása	10,1	24,7	24,5	24,6
Járműgyártás	5,4	14,1	16,9	17,1
Máshova nem sorolt feldolgozóipar	1,2	1,1	1,1	2,8
Villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás	6,2	8,4	8,3	8,2^{e)}
Ipar összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

^{a)} Az 1989-es adatok az 1992-es TEÁOR-váltás miatt csak korlátozottan hasonlíthatók össze a későbbi adatokkal. – ^{b)} 2009-től a TEÁOR-váltás miatt néhány ágazat korlátozottan összehasonlítható a korábbi adatokkal. – ^{c)} Kiadói tevékenység nélkül. – ^{d)} Az új TEÁOR szerint egy alágazatként szerepel. – ^{e)} Vízellátás nélkül.

8.5. Az iparban alkalmazásban állók létszámának alakulása főbb ágazatcsoportonként

(ezer fő)				
Megnevezés	1989	2000	2008	2009 ^{a)}
Ipar összesen^{b)}	1 273,0	832,4	747,3	681,7
Ebből:				
Bányászat	93,2	6,6	4,7	4,4
Élelmiszeripar	190,9	122,8	101,3	96,5
Textil, bőr, és cipőipar	112,8	124,1	55,0	46,1
Fa, papír, nyomdaipar	74,0	56,8	53,3	39,0 ^{c)}
Vegyipar	104,8	79,9	80,9	74,9
Kohászat, fémfeldolgozás	72,4	75,2	85,3	71,0
Gépipar	422,1	236,0	264,5	207,3
Energiaipar	42,2	72,7	46,5	70,9 ^{d)}

^{a)} 2009-től a TEÁOR-váltás miatt néhány ágazat korlátozottan összehasonlítható a korábbi adatokkal. – ^{b)} Teljes ipar. – ^{c)} Kiadói tevékenység nélkül. – ^{d)} Viz- és hulladékgazdálkodással együtt.

8.6. Az építőipari termelés megoszlása

(%)				
Megnevezés	1989	2000	2007	2008
Építőipari szervezetek	63,6	80,0	84,7	82,2
Nem építőipari szervezetek	27,3	7,8	6,3	8,9
Lakossági építkezés	9,1	12,2	9,0	8,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

8.7. Az építőipari fizikai foglalkozásúak létszámának megoszlása

(%)				
Megnevezés	1989	2000	2007	2008
Építőipari szervezetek	56,5	71,5	80,0	79,0
Nem építőipari szervezetek	28,6	6,9	6,2	6,2
Lakossági építkezés	18,9	21,6	13,8	14,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

8.8. Az áruszállítási teljesítmény megoszlása szállítási ágazatok szerint
 (árutonna-kilométerben számított adatok alapján)

(%)				
Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Vasúti	58	31	18	15
Közúti	21	50	67	70
Belvízi	6	3	4	4
Csővezeték	15	15	11	10

8.9. A távolsági személyszállítási teljesítmények megoszlása
 (utaskilométerben számított adatok alapján)

Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Összesen, milliárd utaskilométer	25,2	25,4	26,0	24,8
Megoszlás, %				
Vonat	47	38	32	32
Autóbusz	46	48	46	45
Repülőgép	6	14	22	22

8.10. Internet-előfizetések megoszlása hozzáférési szolgáltatások szerint

(%)				
Megnevezés	2000	2005	2008	2009
Kapcsolt vonalon+ ISDN	96,7	24,1	1,1	1,1
xDSL	..	37,2	34,9	34,9
Kábel-tv	2,4	21,2	31,1	31,1
Vezeték nélküli	..	15,6	29,3	29,3
Ebből: mobilinternet	..	..	24,7	24,7
Egyéb: (pl. LAN, bérelt vonal)	0,9	1,8	3,6	3,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

8.11. A telefonhívások száma és időtartama

Megnevezés	1991	2000	2008	2009
Vezetékes hálózatról induló hívások				
Száma, millió	1 456	4 191	1 981	1 778
Időtartama, millió perc	..	..	6 205	5 633
Mobilhálózatról induló hívások				
Száma, millió	3	2 258	7 777	7 789
Időtartama, millió perc	..	2 773	15 765	16 664
Átlagos időtartamok hossza, perc				
Vezetékes (internethívások nélkül)	..	..	3,1	3,1
Mobil	..	1,2	2,0	2,1

8.12. A szállodák egyes mutatói

Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Férőhelyek száma				
* csillagos	11 760	8 027	5 140	3 286
** csillagos	13 028	24 339	11 882	11 216
*** csillagos	18 270	45 272	53 782	51 430
**** csillagos	8 624	17 653	35 694	40 098
***** csillagos	2 488	5 313	9 171	9 528
Összesen	54 170	100 604	115 669	115 558
Átlagosan eltöltött éjszakák száma				
* csillagos	2,1	3,4	3,9	2,7
** csillagos	2,2	3,1	2,5	2,5
*** csillagos	2,5	2,8	2,6	2,6
**** csillagos	3,4	3,0	2,5	2,5
***** csillagos	3,1	2,5	2,2	2,3
Összesen	2,5	2,9	2,5	2,5
Egy éjszakára jutó szállásdíj, forint				
* csillagos	279	1 514	2 339	3 541
** csillagos	574	2 509	4 255	4 285
*** csillagos	1 048	3 921	5 556	5 684
**** csillagos	2 163	8 717	9 031	8 811
***** csillagos	3 971	26 339	23 108	20 105
Összesen	1 243	6 301	8 589	8 512

9. Környezet és energia

9.1. Energiafelhasználás főbb fogyasztónként

(Petajoule)				
Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Ipar	580,5	368,0	426,7	385,4
Építőipar	19,7	8,8	9,0	8,5
Mezőgazdaság	98,7	38,7	35,1	32,0
Szállítás	71,1	48,3	50,5	46,9
Lakosság	402,8	400,6	402,5	381,0
Kommunális és egyéb fogyasztók	143,5	190,7	202,5	186,2
Összesen	1 316,3	1 055,1	1 126,3	1 040,0

9.2. Energiaforrások összetétele

(%)				
Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Szén	22,2	15,2	10,9	9,3
Kőolaj	30,7	30,5	33,2	31,9
Földgáz	28,3	36,6	37,0	35,8
Atomerőművi villamos energia	9,8	13,4	12,4	14,2
Import villamos energia	7,9	1,1	1,1	1,7
Egyéb	1,1	3,1	5,5	7,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
A behozatal aránya	51,7	57,8	66,6	62,2

9.3. A lakosság energiafelhasználása

Megnevezés	1989	2000	2008	2009
Szén, brikett, kokszt, ezer tonna	5 310	564	328	410
Gáz- és tüzelőolaj, ezer tonna	423	896	1 432	1 420
Földgáz, PB-gáz, millió m ³	2 142	3 867	4 049	4 138
Benzin, ezer tonna	1 220	1 114	1 209	1 198
Villamos energia, millió kWh	8 654	9 792	11 249	11 460
Tűzifa, ezer tonna	1 206	909	884	847

9.4. Földterület hasznosítása

Megnevezés	1989	2000	2007	2008
Mezőgazdasági földterület aránya, %	69,7	62,9	62,4	62,2
Védett területek				
Száma	..	188	210	211
Területe, ezer ha	551	816	845	838
Erdők				
Területe, ezer ha	1 667	1 773	1 891	1 903
Tünetmentesek aránya, %	47,7	34,3	36,7	43,6
Ökológiai gazdálkodásban				
Megművelt terület, ezer ha	..	54	122	123
Gazdálkodók száma	..	666	1 441	1 428

9.5. Közműellátás

Megnevezés	1990	2000	2007	2008
Háztartások vízfogyasztása, ezer m ³	579 287	388 062	371 163	361 803
Elszállított települési szilárd hulladék, ezer m ³	16 684	20 420	..	..
Hulladékgyűjtésbe bekapcsolt lakások aránya, %	65,0	85,1	92,3	92,4
Közcatornával ellátott lakások aránya, %	41,6	51,0	64,9	71,3
A közüzemi szennyvíztisztítóknál tisztított szennyvízből				
csak biológiailag tisztított aránya, %	36,0	53,0	34,0	36,0
III. tisztítási fokozattal is tisztított aránya, %	2,9	12,0	35,1	38,3

10. Régiók

10.1. A régiók népessége, népmozgalmi arányszámok

Régió	A lakónépesség		Ezer lakosra jutó			
	ezer fő, 2010. január 1.+	számának változása, 1989= 100,0	természetes szaporodás, fogyás		vándorlási különbözet	
			1990–1999	2000–2009	1990–1999	2000–2009
			évek átlaga			
Közép-Magyarország	2 951	99,2	–4,6	–3,1	2,2	4,1
Közép-Dunántúl	1 101	98,4	–1,7	–3,1	0,6	0,9
Nyugat-Dunántúl	996	98,6	–3,5	–4,0	0,6	1,4
Dél-Dunántúl	945	92,2	–3,6	–4,5	–0,4	–1,9
Észak-Magyarország	1 210	90,5	–2,8	–4,1	–2,7	–4,1
Észak-Alföld	1 492	96,0	–0,7	–2,3	–2,3	–3,5
Dél-Alföld	1 318	94,0	–4,3	–4,9	–0,1	–1,4
Ország összesen	10 013	96,1	–3,2	–3,5	2,2	4,1

10.2. Munkaerő-piaci mutatók*

Régió	(%)					
	Foglalkoztatási arány			Munkanélküliségi ráta		
	1992	2000	2009	1992	2000	2009
Közép-Magyarország	62,3	60,1	61,6	7,5	5,2	6,7
Közép-Dunántúl	57,7	58,8	57,8	11,8	4,9	9,3
Nyugat-Dunántúl	62,0	63,3	59,7	7,4	4,2	8,6
Dél-Dunántúl	57,2	53,3	52,1	9,7	7,8	11,1
Észak-Magyarország	52,2	49,6	48,6	14,1	10,1	15,3
Észak-Alföld	52,5	49,0	48,1	12,6	9,2	14,3
Dél-Alföld	57,9	55,6	53,2	10,3	5,2	10,7
Ország összesen	58,0	56,0	55,4	10,0	6,4	10,1

* A 15–64 éves népességre vonatkozóan.

10.3. Születéskor várható átlagos élettartam

(év)						
Régió	Férfi			Nő		
	1990	2001	2008	1990	2001	2008
Közép-Magyarország	65,47	69,10	71,06	73,66	76,53	78,08
Közép-Dunántúl	65,11	68,53	69,61	73,83	76,24	77,72
Nyugat-Dunántúl	66,26	68,93	70,47	74,59	77,44	78,72
Dél-Dunántúl	65,18	67,83	69,87	73,40	75,79	77,40
Észak-Magyarország	64,05	66,73	67,90	73,53	76,26	77,05
Észak-Alföld	64,81	67,03	68,76	73,39	76,17	77,40
Dél-Alföld	64,92	68,21	69,71	73,84	76,64	77,69
Ország összesen	65,13	68,15	69,79	73,71	76,46	77,76

10.4. Egészségügyi ellátás

Régió	Egy háziorvosra és házi gyermekorvosra jutó lakos			Működő kórházi ágyak tízezer lakosra jutó száma		
	1990	2000	2008	1990	2000	2008
Közép-Magyarország	1 677	1 422	1 494	116	98	76
Közép-Dunántúl	1 862	1 557	1 587	87	73	68
Nyugat-Dunántúl	1 772	1 540	1 567	104	84	71
Dél-Dunántúl	1 703	1 438	1 427	94	79	73
Észak-Magyarország	1 835	1 614	1 566	99	74	71
Észak-Alföld	1 884	1 609	1 610	82	72	67
Dél-Alföld	1 773	1 546	1 493	86	74	64
Ország összesen	1 769	1 516	1 529	98	82	71

10.5. Lakás, kommunális ellátás

(%)							
Régió	Lakásállomány, 2010. január 1.		Tízezer lakosra jutó épített lakás		Köz- üzemi vízháló- zatba	Köz- üzemi szenny- víz- csatorna- hálózatba	Háztar- tási veze- tékesgáz- fogyasz- tók a lakásál- lomány százalé- kában, 2008
	ezer db	1990. január 1.=100,0	1990– 1999	2000– 2009			
			évek átlaga		bekapcsolt lakások aránya, %, 2008		
Közép-Magyarország	1 340	118,2	26,7	51,8	97,2	87,0	85,8
Közép-Dunántúl	443	110,3	23,1	25,8	96,7	75,7	68,4
Nyugat-Dunántúl	419	117,0	27,9	40,6	97,1	75,0	73,0
Dél-Dunántúl	403	109,1	23,0	25,8	96,6	65,7	60,4
Észak-Magyarország	512	106,2	22,3	16,6	89,8	63,8	73,1
Észak-Alföld	618	111,1	32,3	31,2	94,6	59,5	73,4
Dél-Alföld	596	107,8	22,0	20,7	90,5	52,7	81,2
Ország összesen	4 331	112,4	25,7	33,6	94,9	71,3	76,5

10.6. Bruttó hazai termék (GDP)

Régió	A bruttó hazai termék (GDP) megoszlása, %			Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP)			
				ezer forint		az országos átlag százalékában	
	1995	2000	2008 ⁺	1995	2008 ⁺	1995	2008 ⁺
Közép-Magyarország	40,0	42,9	48,1	794	4 387	142,6	165,9
Közép-Dunántúl	9,9	10,6	9,7	510	2 342	91,5	88,6
Nyugat-Dunántúl	10,1	11,1	9,7	577	2 575	103,6	97,4
Dél-Dunántúl	8,1	7,4	6,5	400	1 807	82,6	68,3
Észak-Magyarország	9,3	8,2	7,6	405	1 634	72,7	61,8
Észak-Alföld	11,0	9,9	9,4	404	1 656	72,6	62,6
Dél-Alföld	11,5	9,9	9,0	474	1 789	85,0	67,6
Ország összesen	100,0	100,0	100,0	557	2 644	100,0	100,0

1. A népességszámot alakító tényezők	9
2. A főbb munkaerő-piaci tendenciák (a 15–74 éves népességen belül).....	11
3. Reálkereset, reálnyugdíj, reáljövedelem (1989 = 100)	12
4. A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők számának alakulása	13
5. Egy főre jutó fogyasztás volumenének alakulása (1989 = 100).....	15
6. A fogyasztói árak növekedése az előző évhez képest.....	16
7. A fogyasztóiár-index alakulása 2009-ben 1989-hez képest	16
8. A háztartások pénzügyi vagyona (az év végén).....	17
9. Halálozások a leggyakoribb halálokok szerint.....	19
10. Az egészségügyi, szociális ellátás és a nemzetgazdaság beruházásai (1990=100).....	20
11. Szociális gondoskodásban részesülők.....	21
12. A lakásállomány alakulása szobaszám szerint.....	22
13. A regisztrált bűncselekmények száma.....	23
14. A közoktatásban részt vevők számának alakulása a nappali képzésben.....	25
15. A felsőoktatásban részt vevők számának alakulása.....	26
16. A K+F ráfordítások folyó áron és a GDP százalékában	27
17. A különböző kulturális intézmények látogatottsága (száz lakosra számolva).....	29
18. A bruttó hazai termék volumenének alakulása.....	30
19. A GDP és a beruházások volumenének alakulása (1989 = 100).....	32
20. A külkereskedelmi forgalom volumenének alakulása (1989 = 100).....	33
21. A külkereskedelmi termékforgalom áruszerkezete.....	34
22. A nettó külföldi adósságállomány alakulása (az év végén).....	36
23. Az államháztartás pénzforgalmi szemléletben számított egyenlege.....	37
24. A mezőgazdaság bruttó termelése (1989 = 100)	39
25. Gabonatermelés	40
26. Az ipari termelés és értékesítés alakulása (1989 = 100)	41
27. Az építőipari termelés alakulása kivitelezők szerint (1989 = 100)	42
28. Személygépkocsi-állomány és első forgalomba helyezés	43
29. A vezetékes vonalak, a mobiltelefon- és az internet-előfizetések száma.....	45
30. A kiskereskedelmi forgalom volumene (1989 = 100).....	46
31. A kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma	47
32. Az energiaforrások összetétele.....	49
33. Települési szennyvíztisztítás	50
34. A légszennyező anyagok kibocsátása (1990 = 100).....	51
35. A régiók egy főre jutó GDP értékének eltérése az országostól.....	52